

ДЕПАРТАМЕНТ З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ ТА РЕЛІГІЙ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК «НАГУЄВИЧІ»
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

**II-й міжнародний з'їзд
архівістів і хранителів музеїв
у Нагуєвичах**

**СПАДЩИНА ІВАНА ФРАНКА
В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ ІСТОРІЇ,
КУЛЬТУРИ І МУЗЕЄЗНАВСТВА
ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО СУЧАСНОСТІ**

**Збірник тез, присвячених
105-им роковинам смерті українського генія**

Міжнародний проєкт засновано у 2018 році

Нагуєвичі-Дрогобич
Пісвіт
2021

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Державного історико-культурного заповідника, протокол № 4, від 19 квітня 2021 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою історичного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, протокол № 4 від 27.04.2021 р.

Рекомендовано до друку кафедрою всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, протокол № 4 від 27.04.2021 р.

Редакційна колегія:

Роланд Франко, кандидат технічних наук, голова правління Міжнародного фонду Івана Франка, дипломат, внук Івана Франка (м. Київ);

Павло Грищенко, доктор філологічних наук, професор (м. Київ);

Надія Скотна, доктор філософських наук, професор (м. Дрогобич);

Станіслав Домбровський, доктор габілітований, професор (м. Летіща, Республіка Польща);

Леонід Тимошенко, доктор історичних наук, професор (м. Дрогобич);

Олег Петречко, доктор історичних наук, професор (м. Дрогобич);

Володимир Александрович, доктор історичних наук, професор (м. Львів);

Микола Галів, доктор педагогічних наук, доцент (м. Дрогобич);

Беата Скварек, доктор гуманістичних наук, викладач і керівник відділу проєктів Вищої професійної школи ім. Вітелона (м. Легніца, Республіка Польща);

Михайло Хай, доктор мистецтвознавства, професор (м. Київ);

Ярослав Позоральський, кандидат історичних наук, директор АМ ЛНУ ім. І. Франка (м. Львів);

Богдан Лазорак, кандидат історичних наук, доцент, директор ДІКЗ «Нагуєвичі» (головний редактор, Дрогобич-Нагуєвичі);

Тетяна Лазорак, магістр педагогічної освіти, старший науковий співробітник ДІКЗ «Нагуєвичі» (відповідальний секретар і технічний редактор, Дрогобич-Нагуєвичі);

Василь Ільницький, доктор історичних наук, професор (м. Дрогобич);

Лілія Хміль, заступник директора з наукової роботи КЗ ЛОР АДІКЗ «Нагуєвичі» (Нагуєвичі).

Відповідальність за достовірність будь-якої інформації в публікаціях несуть автори тез, які друкуються згідно авторських оригіналів. Думка редакційної колегії може не збігатися із думкою авторів.

Спадщина Івана Франка в контексті дослідження проблем історії, культури і музеєзнавства від найдавніших часів до сучасності: матеріали II-го міжнародного з'їзду архівістів і хранителів музеїв в Нагуєвичах присвяченого 105-м роковинам смерті українського генія, 27 травня 2021 р., Нагуєвичі / Ред. кол. Б. Лазорак (голов. ред.), П. Грищенко, Л. Тимошенко, О. Петречко, В. Александрович та ін. – Нагуєвичі-Дрогобич: Посвіт, 2021. – 100 с.

Багатоградна спадщина Івана Франка, починаючи з часу життя українського генія, постійно привертала і привертає увагу науковців, а тому має розлогу історіографію. Проте в окремих контекстах дослідження часто здійснювалися відокремлено спеціалістами різних галузей науки. Мета II-го міжнародного з'їзду архівістів та хранителів музеїв у Нагуєвичах – підняти в поле зору аналізу і дискусії нові наукові проблеми, привернути увагу до означеної проблематики та сприяти координації зусиль широкого кола дослідників з України та з-за кордону. Особливу увагу приділено питанням франкознавства, музейної справи, історії України, всесвітньої історії та ін. В роботі конференції взяли участь провідні науковці з різних регіонів України та Республіки Польща, які досліджують окреслену тематику.

УДК 821.161.2.09(092)Фра

© КЗ ЛОР АДІКЗ «Нагуєвичі», автори 2021

© ДДПУ ім. І. Франка, автори 2021

© Видавництво «Посвіт», оформлення, 2021

ЗМІСТ

І. ФРАНКОЗНАВСТВО І МУЗЕЄЗНАВСТВО

Тетяна ЛАЗОРАК

ЯК ДІДУСЬ І БАБУСЯ ІВАНА ФРАНКА У 1841 РОЦІ ХРЕСТИЛИ
СТЕПАНКА ДИДИКА ПРИ ЦЕРКВІ РІЗДВА ПРЕСВЯТОЇ
БОГОРОДИЦІ В ЯСЕНИЦІ-СІЛЬНІЙ..... 7

Христина ГНАТИШИН

ПОЛЬСЬКОМОВНА ПУБЛІЦИСТИКА ІВАНА ФРАНКА ТА ЇЇ
МІСЦЕ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО
КУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ –
НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. 10

Лілія ХМІЛЬ

МЕТРИЧНА КНИГА «ПЕРЕДШЛЮБНИХ ПРОТОКОЛІВ»
ПАРАФІЇ СЕЛА ЯСЕНИЦЯ-СІЛЬНА 1905 – 1909 РР. ІЗ ФОНДІВ
ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІВАНА ФРАНКА
В НАГУЄВИЧАХ 12

Марія ШЕРЕМЕТА

ВІДОМИЙ І НЕВІДОМИЙ ВАСИЛЬ ФРАНКО 14

Богдан ЛАЗОРАК, Тетяна ЛАЗОРАК

«ЖИВІ ПАМ'ЯТНИКИ ІВАНУ ФРАНКУ»:
УНІКАЛЬНА ТРАДИЦІЯ ВШАНУВАННЯ ГЕНІЯ В ДРОГОБИЧІ І
НАГУЄВИЧАХ (1913 – 1936 рр.) 16

Володимир ГАЛИК

УВІКОВІЧЕННЯ ПАМ'ЯТІ ІВАНА ФРАНКА У МІЖВОЄННІЙ
ФАЛЕРИСТИЦІ 21

Петро БЛАЖКО

ІВАН ФРАНКО І ЧЕСЬКА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА У
ФРАНКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ПЕРШОГО ПОВОЄННОГО
ДЕСЯТИЛІТТЯ (1946 – 1956)..... 24

Світлана БІЛА

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ МУЗЕЇВ
У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ 27

II. ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ

«ОКУПАЦІЙНИЙ» КОНТЕКСТ ДЖЕРЕЛЬНОГО АСПЕКТУ
УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ 29

Юрій СТЕЦИК

СУДОВІ АКТИ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ УНІЙНОЇ КОНСИСТОРІЇ
ДО ІСТОРІЇ НАГУЄВИЦЬКОГО ПОПІВСТВА
(1744 – 1746) 31

Назарій ЮРЧИШИН

УКРАЇНЦІ В АВСТРО-УГОРСЬКІЙ АРМІЇ 1867 – 1918 РР.
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО
ІСТОРИЧНОГО АРХІВУ УКРАЇНИ У МІСТІ ЛЬВОВІ) 33

Богдан ЯНИШИН

ТОВАРИСТВО РУСЬКИХ РОБІТНИКІВ І ПРОМИСЛОВЦІВ «ЗОРЯ»:
СТАНОВЛЕННЯ, СТРУКТУРА, ОСЕРЕДКИ 35

Галина ГРИЦЕНКО

ВНЕСОК ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА У РОЗВИТОК
БІЛОРУСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ 37

Вікторія ТЕЛЬВАК

СЕЛЯНОЗНАВЧІ АКЦЕНТИ ДОРЕВОЛЮЦІЙНОЇ
ПУБЛІЦИСТИКИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО 39

Володимир ДРАГАН

СТЕФАН КОВАЛІВ У ТВОРЧИХ ЗАЦІКАВЛЕННЯХ
УКРАЇНСЬКИХ ГУМАНІТАРІЇВ В ХХ СТ.:
СТИСЛИЙ ОГЛЯД 40

Богдан ЛАЗОРАК

БИТВА ІМПЕРІЙ ЗА СЕЛО НАГУЄВИЧИ У ЖОВТНІ 1914 р 43

Оксана МЕДВІДЬ

РОЗВИТОК МОЛОЧАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ
НА ДРОГОБИЧЧИНІ В 20-Х–30-Х РР. ХХ СТ. 49

Ірина ЛОЗИНСЬКА

ЦЕНЗУРНІ САНКЦІЇ АДМІНІСТРАЦІЇ Г. БОБРИНСЬКОГО
В ГАЛИЧИНІ 51

Марія БЛОНАР

ПОВСТАНСЬКА ТА ПРАВОЗАХИСНА
БОРІТЬБИ ІРИНИ СЕНИК 52

Микола ГАЛІВ, Роман МИХАЦЬ

ДІЯЛЬНІСТЬ СЕВЕРИНА ДАНИЛЕВИЧА НА ПОСАДІ
МЕДИЧНОГО РЕФЕРЕНТА ДРОГОБИЦЬКОГО ОКРУЖНОГО
ПРОВОДУ ОУН (КВІТЕНЬ – ЛИСТОПАД 1944 Р.)..... 54

Микола ГАЛІВ, Анна ОГАР

ДЕПОРТАЦІЯ НІМЦІВ ІЗ ТЕРИТОРІЇ СТАНІСЛАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
УКРАЇНИ (1946): НОВІ ДОКУМЕНТАЛЬНІ СВІДЧЕННЯ..... 57

Анна ОГАР, Роман МИХАЦЬ

НОВЕ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ СВІДЧЕННЯ ПРО МАРОДЕРСТВО
РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА РІВНЕНЩИНІ
(20 БЕРЕЗНЯ 1947 Р.) 59

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ, Антоніна БОЙЧУК, Андрій ДУШНИЙ

БІОГРАФІЧНИЙ НАРИС ПРО ВОЛОДИМИРА ЛИСТОПАДА
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ) 62

Руслана ПОПП

РАДЯНІЗАЦІЯ ДРОГОБИЧЧИНИ В 1944 – 1953 РОКАХ
(СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР)..... 65

Віталій ТЕЛЬБАК, Святослав ЖУРАВЛІОВ

ВИМУШЕНІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ (ВПО ТА БІЖЕНЦІ) З ОКУПОВАНИХ
РОСІЄЮ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: ПОЛЬСЬКИЙ АСПЕКТ 67

ІІІ. ПИТАННЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Іван СЕРГЄЄВ

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЗАСОБІВ ЗАДОВОЛЕННЯ СУСПІЛЬНИХ
ПОТРЕБ ДАВНІХ РИМЛЯН В ЕПОХУ РЕСПУБЛІКИ..... 69

Олег ПЕТРЕЧКО

ЗАСУДЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ
ТА РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ..... 70

Віктор ГУМЕННИЙ

ВІЙСЬКОВІ ЗЄДНАННЯ З ПАЛЬМІРИ У РИМСЬКІЙ АРМІЇ ДОБИ
ПРИНЦИПАТУ (ЗА ЕПІГРАФІЧНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ)..... 72

Анастасія БАУКОВА

ІМІДЖ РОДИНИ ТА СПАДКУВАННЯ: СІМЕЙНІ СТОСУНКИ
ОКТАВІАНА АВГУСТА В КАРБУВАННІ МІСТ РИМСЬКОЇ
ПРОВІНЦІЇ АЗІЯ 74

Ярослав ТАРАСЮК

РИМСЬКА ІМПЕРСЬКА ПРОПАГАНДА ДОБИ СЕВЕРІВ
У ПЕРІОД КАМПАНІЙ В БРИТАНІЇ ТА ГЕРМАНІЇ..... 75

Василина ЦЮПАК

МАРК АВРЕЛІЙ І ЗАКОЛОТ ГАЯ АВІДІЯ КАССІЯ ЗА ДАНИМИ
«РИМСЬКОЇ ІСТОРІЇ» КАССІЯ ДІОНА КОККЕЙЯНА 77

Марія РУСИН

ПРАВЛІННЯ ФЛАВІЯ КЛАВДІЯ ЮЛІАНА
У «НОВІЙ ІСТОРІЇ» ЗОСИМА 78

Оксана ТИМОШЕНКО

ВУДРО ВІЛЬСОН І НЕДЕРЖАВНІ НАРОДИ РОСІЇ 80

Оксана ГОРБАЧИК

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М. К. ГАНДІ:
ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД 82

Олександр КОЗІЙ

ОСНОВНІ ТЕНДЕЦІЇ ІНДІЙСЬКО-КИТАЙСЬКИХ СТОСУНКІВ
НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ 83

IV. СПЕЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Володимир НАКОНЕЧНИЙ

ГАЗЕТА «НАШ ЛЕМКО» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ
КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ЛЕМКІВСЬКОЇ ДІАСПОРИ
В США У МІЖВОЄННИЙ ЧАС 86

Мар'яна КАПУСТИНСЬКА

«СЛОВА З БОЛЕХОВА» ЮРІЯ ГНАТИШАКА ЯК ДЖЕРЕЛО
ДО ІДЕОГРАФІЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
БОЙКІВСЬКОГО ГОВОРУ 87

Єлизавета КОПЕЛЬЦІВ-ЛЕВИЦЬКА

ГУМАНІЗМ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА РИСА МЕНТАЛЬНОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 90

Beata SKWAREK

POTENCJAŁ OBSZARU NAUKOWO-BADAWCZEGO A MOŻLIWOŚCI
WSPÓŁPRACY NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ. ROZWIĄZANIA
AKTYWIZUJĄCE ŚRODOWISKO AKADEMICKIE I SPOŁECZNOŚCI
LOKALNYCH NA PRZYKŁADZIE PARTNERSKICH PROJEKTÓW 91

І. ФРАНКОЗНАВСТВО І МУЗЕЄЗНАВСТВО

ЯК ДІДУСЬ І БАБУСЯ ІВАНА ФРАНКА У 1841 РОЦІ ХРЕСТИЛИ СТЕПАНКА ДИДИКА ПРИ ЦЕРКВІ РІЗДВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ В ЯСЕНИЦІ-СІЛЬНІЙ

Тетяна ЛАЗОРАК

*магістр педагогічної освіти, старший науковий співробітник
Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі»
(Дрогобич-Нагуєвичі)*

Про життя батьків матері Івана Франка – Марії з Кульчицьких (1835–†1872 рр.) на сьогодні збереглося дуже мало інформації, а тому у франкознавстві досі переважають тези зі спогадів або ж самого українського генія, або ж джерелознавчі висновки енциклопедичного чи генеалогічного характеру відомих дослідників Мирослава Мороза, Ярослава Грицака, Ігоря Смутка, Романа Горака та ін. Врешті небагато даних про дідуса і бабусю збереглося у спадщині самого Івана Франка.

Наприклад, добре відомо, що мати І. Франка, Марія з дому Кульчицьких (1835–1872), походила із т. зв. «ходачкової» (збіднілої) шляхти, яка належала до гербу Сас. Її батько Микола Кульчицький (1803–1846 рр.) дійсно походив із так званої «ходачкової» шляхти і був одружений на Людвізі Гвоздецькій (?–†1871), рід якої також належав до дрібної загородової шляхти, що походила із Підбужа (прадідом Івана Франка був Василь Гвоздецький). Прадід Івана Франка, батько Миколи Кульчицького – Олександр Кульчицький (1779–†1849 рр.), був засновником роду в Ясениці-Сільній і мав статус голови всіх представників родини. Він оселився у селі, переїхавши із найближчої економії і придбав свого часу ґрунт у пана Голубовського. Прадід Франка був одружений на Марії Ільницькій з роду Стефана Ільницького.

Бабця Івана Франка – Людвіга Кульчицька у науковій літературі охарактеризована, як «учинна, помічна людям, строга на всяке зло. Під її впливом виховувалася мати І. Франка і сам І. Франко».

Мати Івана Франка Марія Кульчицька народилася у 1835 р. у селі своєї матері – Підбужі. Вона була молодшою за Якова Франка на 33 роки. Коли Івану Франку було дев'ять років (1865), помер батько Яків. Мати вийшла заміж удруге за Григорія Гаврилика, який був молодший за Марію на шість років. Вітчим уважно ставився до дітей і фактично замінив їм батька. І. Франко підтримував дружні стосунки з ним упродовж

усього життя. На 16-му році життя Івана (1872) померла мати – Марія з Кульчицьких. Вітчим одружився вдруге.

Добре відомо, що Іван Франко впродовж усього свого життя підтримував шанобливі взаємини із нащадками Кульчицьких, а також із відомими представниками інтелігенції села Ясениця-Сільна, адже звідти походила його мати, прадід і прабабуся, дідусь і бабця, тут він здобував перші знання у місцевій школі, врешті тут жили його пізніші друзі із громадсько-політичного життя.

У селі Ясениця-Сільна досі збереглося родинне обійстя сина Миколи Кульчицького – Павла Кульчицького (де стояла хата, у якій виховувалася Марія Кульчицька), при цьому на стіні хати теперішніх мешканців встановлена таблиця із меморіальним написом «На цьому місці стояла хата, у якій проживала мати Івана Франка Марія з Кульчицьких».

У фонді греко-католицької Перемишльської єпархії, який знаходиться у архівосховищі державного архіву Перемишля (Республіка Польща) зберігається оригінал зведеної метрики хрещених, вінчаних та усопших села Ясениця-Сільна за 1841 р., у якому вдалося віднайти запис про чин хрещення Степанка Дидика з Ясениці-Сільної, хресними батьками якого були дідусь і бабуся Івана Франка.

Як виявилось, дідо і баба Івана Франка по материній лінії належали до давнього церковного братства при церкві Різдва Богородиці села Ясениця-Сільна, були активними учасниками фундаторських дарувань, організаторами празників, і щонайважливіше, активними учасниками духовно-релігійних традицій. Про це свідчать численні запрошення односельчан щодо діда і баби Івана Франка Миколи і Людвіга Кульчицьких виконувати обов'язок хресних батьків під час чину Хрещення, а також свідків під час чину шлюбу молодих пар. Враховуючи той факт, що батько Івана Франка – Яків, був старшим церковного братства при церкві Св. Миколая в Нагуєвичах, із впевненістю констатуємо, що з обох гілок батьків родина Івана Франка належала до глибоковіруючих парафіян, як з Нагуєвич, так і Ясениці-Сільної. Врешті під час експедиції 2020 року до церкви Ясениці-Сільної нам вдалося таки віднайти фундаторські записи на іконах храму, які належали саме родині Кульчицьких.

У метриці матірньої церкви Різдва Богородиці (збудована 1818 року) Ясениці-Сільної за 7 грудня 1841 р. нам вдалося відчитати цікавий латиномовний запис про чин хрещення Степана Дидика із села Ясениця-Сільна, під час котрого хресними батьками виступали дідо і баба Івана Франка – Микола і Людвіг Кульчицькі. В цей час парохом церкви Різдва Богородиці в селі Ясениця-Сільна був о. Іван Чайковський (помер 16 липня 1867 р.), а функції адміністратора виконував дрогобицький де-

кан о. Михайло Левицький. Цікаво, що о. Іван Чайковський певний час правив і у Нагуєвичах.

Родина Дидик була відомою не тільки в с. Ясениця-Сільна, але й за його межами, оскільки батько Степана Дидика – Мартин Дидик у місцевій школі працював вчителем. Врешті дід і бабця Івана Франка добре знали із ним, а тому традиції пов'язані із шкільним життям Ясениці-Сільної у родині Франка по материній лінії склалися віддавна. Степан Дидик, як виявилось, народився у хаті діда і баби Івана Франка – Миколи Кульчицького і Людвіги Гвоздецької, а тому не виключено що Дидики могли бути родичами Гвоздецьких. Врешті родина Дидиків, яка приїхала в Ясеницю-Сільну з Підбужа, на початках проживала саме у хаті Миколи Кульчицького. Родинні взаємини невинновипадково спонукали Дидиків звернутися до Миколи і Людвіги Кульчицьких аби ті були за хресних батьків для їхнього сина Степана, врешті обидві родини належали до церковного хору, і як відомо, в традиції за хресних обирали, як правило, родичів. Оскільки дитина довгий час була кволою, хрестини вирішили зробити на Різдвяні свята 7 грудня 1841 р. Серед присутніх під час чину хрещення були: парох о. Іван Чайковський, батьки новонародженого Степанчика і куми Кульчицьких – Мартин Дидик (син Василя Дидика з Опаки і Анни Дидик з роду Василя Копача і Тетяни Халавко) і Петронда Дидик (донька Йосифа Фідриха з Підбужа і Регіні Міллер також з Підбужа). Серед запрошених була і повитуха села Ясениця-Сільна Олена Бикова, яка, до речі, приймала пологи при народженні матері Івана Франка – Марії Кульчицької. Разом із дідусям і бабцею Івана Франка кумом при хрещенні Степанка виступав також Михайло Дидинський, який був братом батька новонародженого Мартина Дидика.

Зрозуміло, що після чину хрещення куми і родичі Дидики і Кульчицькі розпочали святкову трапезу із молитвою за здоров'я охрещеного Степанка Дидика у власній садибі, тим самим ознаменувуючи древні традиції релігійної громади.

Таким чином дані небагатослівні записи письмових джерел дозволяють ближче наблизити нас до розуміння ментальності родини Івана Франка, її витоків та добросусідських взаємин, до історії родини вчителя школи Ясениці-Сільної Мартина Дидика, який вчителював тут до моменту епідемії 1855 року.

Зрештою добре відомо, що ані Яків Франко, ані Марія Кульчицька не походили із Нагуєвич, а тому оселившись тут, приносили у свою садибу «На слободі» унікальні традиції, ментальну культуру та світобачення своїх родин, зокрема у вихованні власних дітей, серед яких був Іван Франко і його брати Захар та Онуфрій.

ПОЛЬСЬКОМОВНА ПУБЛІЦИСТИКА ІВАНА ФРАНКА ТА ЇЇ МІСЦЕ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО- ПОЛЬСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Христина ГНАТИШИН

*аспірантка кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних
дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Дрогобич)*

Зараз ім'я Івана Франка асоціюється із особистістю великого українця – генія українського народу. Ми називаємо його неперевершеним майстром українського слова, оскільки період Франкового життя і діяльності – це ціла епоха у процесі розвитку української культури останньої чверті ХІХ – початку ХХ ст. Загалом, творча діяльність І. Франка охоплює більше ніж сорок років, протягом яких він невтомно і плідно працював на художньо-літературній, етнографічно-фольклорній, історико-краєзнавчій та перекладацькій ниві, при цьому активно долучаючись до громадсько-політичної роботи.

Геніальність, багатогранна діяльність та творча спадщина Івана Франка цікавила і продовжує цікавити не тільки дослідників-франкознавців а й усіх хто прямо чи опосередковано наштовхується на його різножанрові твори як в Україні так і за рубежом. І це не дивно, адже великий українець сформував свою індивідуальність у коловороті низки культур, зокрема польської, адже виріс у культурно-освітньому та політичному середовищі в межах українсько-польського пограниччя. З огляду на це нагромадилася значна польськомовна спадщина Івана Франка, яка за підрахунками бібліографів та дослідників-франкознавців, налічує приблизно понад 11 сотень статей. Це очевидно, адже вчений, заробляючи на хліб саме літературно-публіцистичною працею, часто друкувався на шпальтах польськомовних часописів, а подекуди був і їх головним редактором.

Лева частка польськомовних публіцистичних статей І. Франка засвідчують про те, що він практично паралельно обкреслював та розглядав аналогічну тематику й проблематику у своїй однотипній україномовній творчій спадщині. Подібне становище білінгвізму є вкрай цікавим саме для компаративістських досліджень. В ідеологічній площині такий стан речей демонструє те, що І.Франко не намагався навіть відступати від своїх життєвих домінант та суджень, скрізь установлював вселюдські ідеали гуманності, народолобства і свободолобності, котрі беззаперечно вважав пріоритетними для людського поступу у цілому.

За словами О. Дорофтея, *«І.Франко став тим першим громадським діячем і публіцистом, який змусив цілу групу польських політиків (передусім демократичного і соціалістичного гатунку) змінити свої погляди щодо українського питання. Під впливом його переконливих, тверезих і проблемних питань у польську передову громадськість прийшла думка про потребу порозуміння поляків із великим, хоч і пригнобленим сусіднім народом. І.Франко провіденційно відчував майбутнє цивілізаційне піднесення українського народу і тому ніби попереджав польське суспільство про потребу стратегічної програми щодо цього»*.

За період від 1878 до 1897 років І. Франко був активним дописувачем до низки польських часописів, а саме: *«Praca»*, *«Ziarno»*, *«Przegląd społeczny»*, *«Przyjaciół Ludu»*, *«Przegląd tygodniowy»*, *«Głos»*, *«Kraj»*, *«Prawda»*, *«Wisła»*, *«Ruch»*, *«Atheneum»*, *«Myśl»*, *«Kurier Lwowski»*, *«Tydzień»*, *«Monitor»* та ін. Тут окреслимо, що це були тематично різні видання, а тому, співпрацюючи із ними І. Франко здебільшого проводив різнобічну журналістсько-пошукову діяльність – збирав та видавав інформаційні матеріали, робив суспільно-політичні огляди, публікував наукові повідомлення, писав літературні рецензії, подекуди уміщував на їх шпальтах свої наукові студії, друкував по частинах художні твори, здійснював переклади, писав відгуки чи есе тощо.

У 1914 р. І. Франко, незважаючи на матеріальну скруту, спромігся видати за особисті кошти, котрі одержав як ювілейний дар, збірку своїх статей, котру назвав *«В наймах у сусідів»*, яка побачила світ у Львові. Це був лише перший із запланованих трьох томів тільки зі статтями суспільно-політичного змісту. У передмові до цієї збірки, І. Франко зазначає про свою багаторічну співпрацю з із польською періодикою: *«Оглядаючи ся своїми споминами в ті часи, проведені в наймах у сусідів, я з чистою совістю можу сказати, що вони зовсім не були страчені ані для мене особисто, ані навіть для інтересів нашого народу, для яких я власне в тім часі зробив, здається мені, далеко більше, ніж котрий-будь із наших найвидніших діячів того часу»*.

Окрім цього, чимало творів І. Франка було перекладено на польську мову, зокрема, його славнозвісна поема *«Мойсей»*, яка вважається найяскравішим витвором в українській літературі на початку ХХ ст. Життя і творчість великого українця – Івана Франка тісно переплітається із життям і творчою діяльністю низки знаних польських поетів та літературознавців, які полишили чималий штрих у житті і багатогранній діяльності українського письменника-вченого.

З огляду на вище сказане, сьогодні актуальним вбачається звернення з метою всебічного вивчення польськомовної творчої спадщини Іва-

на Франка задля окреслення його всебічного внеску у процес розвитку українсько-польського культурного діалогу у другій половині XIX – на початку XX ст.

**МЕТРИЧНА КНИГА «ПЕРЕДШЛЮБНИХ ПРОТОКОЛІВ»
ПАРАФІЇ СЕЛА ЯСЕНИЦЯ-СІЛЬНА 1905 – 1909 РР.
ІЗ ФОНДІВ ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ
ІВАНА ФРАНКА В НАГУЄВИЧАХ**

Лілія ХМІЛЬ

заступник директора з наукової роботи Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» (Нагуєвичі)

У грудні 2019 року до Відділу фондів Літературно-меморіального музею Івана Франка Державного історико-культурного заповідника “Нагуєвичі” начальник редакційно-видавничого відділу Дрогобицького державного педагогічного університету люб’язно подарувала рукописну книгу «Передшлюбних протоколів парохії села Ясениця-Сільна», яка відноситься до облікових типів джерел, які фіксували релігійні практики, які передували і супроводжували таїнство вінчання. У даній книзі реєстрували наречених, які мають намір отримати тайну вінчання. Записи проведені в період від 23 січня 1905 року до 2 квітня 1909 року.

Важливе значення такого типу парафіяльних книг відображає усю серйозність ставлення мирян до чину вінчання. Соборноправна традиція Київської митрополії за період XVIII ст., окрім обов’язкової присутності пароха чи іншого священнослужителя разом із двома свідками, впровадив також необхідність запису цієї події у книзі одружень, яку парох повинен був старанно вести і зберігати. Вимагалось реєструвати шлюб і записувати імена подружжя і свідків, дату й місце відправи та зберігати цю інформацію в церковному архіві.

Необхідно пам’ятати, що ці вимоги вважаються також першими в історії канонічного права приписами щодо обряду вінчання. Церква вперше чітко окреслила форму вінчання для вірних християн закріплюючи чин письмовими аргументами та підставами. Вимоги щодо присутності священнослужителя і свідків, точного запису події у відповідній книзі з’явилися, щоб припинити таємні подружжя, тобто шлюби без присутності священнослужителів і свідків, які тоді укладалися в багатьох випадках.

Книга одружень – друга обов’язкова книга парафії зазначена в церковному праві. У каноні 841 § 1 ККСЦ зазначено: «Після вінчання парох

місця, де воно відбулось, або його заступник, хоч би ніхто з них не благословив подружжя, повинен якнайскоріше записати в книзі подружжів імена супругів, священника, який благословив, і свідків, місце і день вінчання, якщо потрібно, диспензу від форми вінчання або перешкод та її автора разом з перешкодою і її ступенем; надання повноваження благословити подружжя та інше відповідно до способу, приписаного власним єпархіальним Єпископом». Канон 841 § 1 ККСЦ зобов'язує вносити до книги одружень усі офіційні акти, які визначають канонічний стан особи. Місце реєстрації – це те місце, де відбулося одруження, і те, де подружки зареєстровані у книгах охрещених. Відповідальний за запис – парох особисто або його довірений; в іншому разі парох все одно зобов'язаний проконтролювати запис. Так, згідно з Канону 296 § 1 ККСЦ: *«У парафії повинні бути парафіяльні книги, а саме: охрещених, одружень, померлих та інші, згідно з приписами партикулярного права власної Церкви свого права, або якщо таких немає, встановлених самим єпархіальним Єпископом; парох повинен дбати про те, щоб парафіяльні книги належно велися і зберігалися з дотриманням цих приписів»*.

Сам протокол заповнюється під час канонічно-душпастирської бесіди із парохом/адміністратором парафії або священником, якого він уповноважує. Його підписують наречені та священник, що проводив розмову. Саме цей протокол дає підстави зачитувати оповіді у парафії (парафіях), де проживають наречені.

Вищезазначена рукописна книга *“Передсьлюбних протоколів села Ясениця-Сільна”* Дрогобицького деканату містить у собі статистичні дані стосовно актів укладання шлюбу у період з 23 січня 1905 року до 2 квітня 1909 року. Які дозволяють відслідкувати міграцію населення повіту, середньостатистичний вік у жінок і чоловіків при одруженні, смертність (вказується чи вдівець або вдова), народження дітей поза шлюбом, приклади змішаних шлюбів.

Записи проводили отці: о. Шевчик з 23 січня 1905 року по 31 січня 1905); о. Михайло Никлович 1905-1906 (4 лютого 1905-26 травня 1906), о. Іван Негребецький (26 вересня 1906 по 21 квітня 1909)

Чимало записів стосуються родини Кульчицьких, з яких походила і мати Івана Франка Марія Кульчицька. Окремі записи відображають місце проживання, кількість жителів конкретного дому, а також почасті і соціальний статус. В окремих записах зустрічаються і фінансово-господарські дані, які так чи інакше розширюють наші уявлення про життя української національної громади села Ясениця Сільна. Книга повністю відчитана, її текст прокоментовано і підготовлено до друку окремою розлогою статтею для «Садоби Франка: наукового збірника заповідника «Нагуєвичі», Книга 2, 2021 р.

ВІДОМІЙ І НЕВІДОМІЙ ВАСИЛЬ ФРАНКО

Марія ШЕРЕМЕТА

старший науковий співробітник Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» (Нагуєвичі)

У 2017 р. до Нагуєвич зі США на святкування чергової річниці від дня народження Івана Франка приїхала родина по лінії його племінника Василя Захаровича Франка, який доглядав свого вуйка в останні 9 місяців перед смертю. Син Василя – Зенон Васильович Франко разом із дружиною Тетяною гостювали понад тиждень. Це були вже другі відвідини Батьківщини Каменяра. Підписавши меморандум про співпрацю із хранителями музею, Зенон Франко пообіцяв долучитися до поповнення фондів музею шляхом повернення в Україну унікальних родинних артефактів, які він зберіг від родинного архіву свого батька Василя Франка. Серед них – фамільні реліквії родини Франків у еміграції, передовсім копії фотографій, оригінальний рукопис спогадів Василя Франка, вишиванка Василя Франка, яку він носив у період 1915–1960 рр., зокрема, і коли доглядав Івана Яковича у 1915–1916 рр. у Львові, портрет подружжя Василя і Марії Франків авторства кримського художника в еміграції Олександра Бистрячкова, художні роботи Зенона Франка та ін.

Ще з далекого 1966 р. Василь писав в Україну листи до племінника Михайла (сина вбитого німцями у 1943 р. брата Миколи), який проживав у Дрогобичі. Останній лист датований квітнем 1976 р. З листів, невідомих і вже знаних світлин, особистих речей Василя Франка і його родини у 2018 р. у літературно-меморіальному музеї сформовано постійно діючу виставку «Василь Франко». Оригінальні спогади та матеріали з родинного архіву Василя Франка, які сьогодні зберігаються у фондах ДІКЗ «Нагуєвичі», стали поштовхом для пропонуваного дослідження, а відтак – і його об'єктом. Врешті спогади ще ніде не публікувалися, адже це невідома частина мемуарних відомостей В. Франка, яка описує також події великої війни 1914–1918 рр.

Уперше у Франкознавстві здійснено спробу згадати відомі і з'ясувати невідомі факти з непростого, і водночас наповненого унікальними подіями, позитивними і негативними емоціями та переживаннями життя небожа Івана Франка – Василя Франка.

Згідно з даними архіву Дрогобицького районного загсу (Кн. № 190, арк. 47), 23 серпня 1899 р. у сім'ї брата письменника Захарія Франка народилася сьома дитина – син Василь.

Перша світова війна не особливо зачепила Захара Франка, хоча її події не оминули дітей. Правда, на фронт забрали лише сина Івана. При наступі австріяків, що розпочався після легендарного бою січових стрільців на Маківці (1915) р., фронт околицях Дрогобицького повіту зачепив і Нагуєвичі. На подвір'я Захара Франка прийшли австрійські фельдфебелі і наказали кіньми підвезти армії провіант і провізію, зібрані у селі. Як не просився Захар, посилаючись на погане здоров'я (а воно й справді було так), але нічого не вдалося. Єдине, що вимолвив, аби замість нього поїхав син Василь, якому тоді було заледве 15 років, але який уміло керував кіньми та підводою.

Ось як згадує сам Василь про початок свого самостійного шляху: *«Весною 1915 року, коли воєнна заверуха перекотилась через моє село Нагуєвичі, прийшла австрійська влада і притягла із собою нове щастя, яке впало на наше село. Не знаю, з яких причин, наше село найтяжче потерпіло тим, що військова влада дала наказати віддати для армії майже всю тяглову силу. Тоді і я поїхав власними кіньми в форшпани. І так їздив я вже майже 3 місяці позаді армії з підвозом всяких матеріалів»*. Усі перипетії *«хлопчиська неслухняного з Нагуєвич»* описані ним самим у споминах з чотирьох частин, назви котрих говорять самі за себе: *«Мій стрийко Іван Франко»*, *«Спомин з моїх юних літ»*, *«Кінець польського панування у Дрогобичі в 1939 р.»* і *«Що я бачив і пережив на радянській Україні»*. Спомини Каменяревого братанича Василя Франка, який був активним учасником У.С.С. та українського державотворення, нині є живими свідченнями історичної доби, яку він намагався осмислити, уплітаючи у свій життєвий вінок окрушини повсякдення в Галичині, в підрадянській Україні, міжвоєнній Польщі та за «перших совітів» в Західній Україні кривавого 1939-го.

Тексти Василя Франка, які лише частково були відомі його сучасникам, нині по-новому відкривають народженим за часів радянського тоталітаризму та в Незалежній Україні давно прописані істини добра і зла, любові й ненависті, війни і миру, життя і смерті. Якщо навчимося їх читати «без брому» – станемо сильнішими і більш зрілими як представники громадянського суспільства, де кожен з нас є насправді різним, однак має рівні права і обов'язки, і головне – єдину мету. Нині, і завжди, і навки – це незалежна і соборна Україна, боротьба за яку триває вже століття.

Завдяки Василеві Франкові знаємо тепер, як проходили останні дні Івана Франка. Вони в дечому суперечать спогадам друзів, учнів, тих, хто піклувався про хворого письменника в період його болю і смутку. Та ця суперечність полягає не в розвитку подій і хронології фактів, а в їх інтер-

претації. Зрозуміло, що 16-літній хлопчина бачив усе, що відбувалось навколо нього під іншим кутом зору, виходячи з юнацької емоційності, занадто болісного сприйняття реальності. Спочатку листи Василя Франка з Америки до родини в Нагуєвичах приніс до Музею його племінник Михайло Франко, а в 1996 р. завітали його дочки. Про останні дні Івана Франка було написано чимало різного, в тому числі фантазійного. Їх з певних причин не було опубліковано, хоч готувалися на початку 70-х рр. для книги *«Дрогобиччина – земля Івана Франка»*, що вийшла 1973 р. під патронатом НТШ в Сарселі біля Парижу у серії «Український архів». Тодішня редакція відхилила спогади Василя Франка, а той в листах до племінника пояснював, що причиною відхилення стало те, що він у своїх спогадах зачепив багатьох ще живих патріотів. Редактори мотивували свої дії, посилаючись на специфіку видання, яке, мовляв, присвячується цілому краєві, а не окремим епізодам з біографії Івана Франка. Тим не менше, спогади Василя побачили світ у частковому зібранні у 2015 р., з легкої руки упорядників – Зенона Франка і Євгена Паранюка. Щоправда, оригінальні тексти у фондах ДІКЗ «Нагуєвичі» досі чекають своєї публікації та глибшого аналізу.

«ЖИВІ ПАМ'ЯТНИКИ ІВАНУ ФРАНКУ»: УНІКАЛЬНА ТРАДИЦІЯ ВШАНУВАННЯ ГЕНІЯ В ДРОГОБИЧІ І НАГУЄВИЧАХ (1913 – 1936 рр.)

Богдан ЛАЗОРАК,

*кандидат історичних наук, доцент, директора Державного
історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» (Дрогобич-Нагуєвичі),*

Тетяна ЛАЗОРАК

*магістр педагогічної освіти, заступник директора Державного
історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» (Дрогобич-Нагуєвичі)*

Термін *«Живий пам'ятник Івану Франку»* у франкознавстві є мало-відомим і малодослідженим, позаяк, за нашими спостереженнями, він виникає у мовному просторі середовища української національної громади Галичини і особливо Львова та Дрогобича після смерті письменника 28 травня 1916 р. Вважаємо, що фактично з першої річниці смерті І. Франка українці намагалися саме таким терміном окреслити цілу низку програмних культурно-мистецьких та громадсько-політичних заходів, які безпосередньо спрямовувалися на вшановування спадщини та постаті українського національного генія. Відзначати день пам'яті І.

Франка почали одразу з першої річниці його смерті, коли 28 травня став Франковим днем і триває до нашого часу. При цьому у термін *«Живий пам'ятник Івану Франку»*, на нашу думку, вкладався не безпосередній зміст українського терміну *«пам'ятник»*, яко мистецький монумент виготовлений із неживого матеріалу, а скоріше властиво поєднання двох термінів *«живий»* і *«пам'ятник»*, які у сумі позначали щось культурне і мистецьке, нове і реалістичне, тривале і духовне. Фактично шанобливий термін *«Живий пам'ятник Івану Франку»* позначав спосіб довготривалого вшанування І. Франка через конкретну діяльність живих людей, які її виражали у своїй участі в конкретному товаристві, установі, культурно-освітньому чи громадсько-політичному товаристві, які носили ім'я І. Франка. Вже у першу річницю вшанування дня смерті письменника 30 травня 1917 р. газета *«Діло»* опублікувала звернення, у якому публічно запропонувала усім українцям щороку *«...вшановувати в цей день пам'ять великого українського письменника і громадянина святочною маніфестацією перед його могилою»*, адже *«...український нарід зможе величаннями його пам'яті дати йому за його життя і його діла безсмертя»*. У термін *«живий пам'ятник І. Франку»* українська громада Дрогобиччини вклала і назву вулиці І. Франка, на якій проживали і працювали мешканці, назву благодійних організацій, комітетів та фінансових фондів, які засновувалися під іменем І. Франка аби втілити просвітянську функцію серед молоді і громади, що властиво й заповідав сам письменник. Таким чином термін *«живий пам'ятник»* фактично позначав – форму довготривалого вшанування спадщини І. Франка з виховною та просвітницькою проекцією на майбутні покоління українців, які б наживо продовжували пам'ятати про свого національного генія та його багатогранну творчу спадщину.

23 серпня 1913 р. адвокат І. Кобилецький вперше організував в Дрогобичі масштабні народні фестини і академію на честь 40-х роковин літературної праці І. Франка. Незважаючи на суперечки з «магістратською клікою противників Франка», від імені Народного дому в Дрогобичі І. Кобилецький організовує саме в цей час українську *«Народну бібліотеку ім. Івана Франка»*. Це була перша публічна акція на вшанування творчого ювілею письменника, яка щоправда в окремих газетах позиціонувалася, як соціалістична через політичні амбіції адвоката І. Кобилецького, які до певної міри станом на 1913 р. ще були загадкою. Врешті саме під час цієї «франкіани» І. Кобилецький декларує захід на честь творчого ювілею І. Франка, як *«...створення живого пам'ятника в його честь»*. Малося на увазі, що бібліотека ім. І. Франка заснована в часі його вшанування мала стати постійно діючою культурно-освітньою

організацією, яка популяризувала б спадщину письменника на постійній основі. Саме ця ідея побудови *«Живого пам'ятника Івану Франку»*, як узагальнююча назва пізніше розшириться і до створення *«Музею пам'яток Івана Франка в Нагуєвичах»*. Станом на 1913 р. Товариство «Бібліотека Івана Франка» в Дрогобичі було, за словами І. Кобилицького, *«першим організаційним виявом українського робітництва Дрогобиччини. Воно в короткому часі своєю всесторонньою діяльністю та активністю стало вогнищем національної свідомості та школою організаційного життя»*. Фактично «Товариство Бібліотека Івана Франка» після смерті письменника 28 травня 1916 р. автоматично перетворилося на постійно діючий *«перший живий пам'ятник Івана Франка»*, який об'єднав жителів Дрогобича та передмість в усесторонній діяльності, спрямованій на закупівлю книжок для загального користування усіх, хто був його членом. Водночас Бібліотека чимало долучилася до популяризації національної свідомості серед мешканців повіту, схилиючи представників української національної громади до глибшого зацікавлення справами загальнонаціонального характеру. На своїх засіданнях Бібліотека обговорювала щоденні клопоти громади відстоюючи серед іншого і права робітників, через що організацію часто вважали соціалістичною. Цікаво, що саме завдячуючи «Бібліотеці ім. І. Франка в Дрогобичі» та її численним зверненням до Профспілкового союзу Відня, у Дрогобичі було дозволено сформуванню *«платничіх станцій»* при кожній із фахових трудових організацій, які мали за мету друкувати україномовну фахову пресу та українські друки, потрібні для потреб тої чи іншої української організації. Із вибухом Першої світової війни більшість молодих членів записалися в УСС, а під час російської окупації «Бібліотека І. Франка» була знищена. Після закінчення польсько-української війни провід робітництва Дрогобиччини вирішив відновити діяльність «Бібліотеки ім. І. Франка». Так, завдячуючи приязні багатьох артистів київських театрів, які втікаючи від більшовицької окупації, оселялися на початку 1920-х рр. у Дрогобичі, при «Бібліотеці ім. І. Франка» було засновано *«Театр ім. Івана Франка»*, який став *«другим живим пам'ятником Івана Франка»* на теренах Дрогобиччини організованим на честь письменника силами робітничого руху. Цей театр ставив відомі п'єси, зокрема і за мотивами творів І. Франка, Т. Шевченка, І. Карпенка-Карого та ін.

У 1921 р. до 5-ї річниці смерті Івана Франка силами товариства «Бібліотека ім. І. Франка» в Дрогобичі було організовано *«третій живий пам'ятник Івану Франку»* шляхом заснування повітового кооперативу *«Паперовий базар ім. І. Франка»*, основним завданням якого було розповсюдження серед молоді Дрогобиччини сотень примірників дитячої

літератури, а також всебічній підтримці діяльності українського кооперативного руху на теренах повіту. В планах членів Товариства «Бібліотека І. Франка» було й побудувати «Робітничий дім І. Франка», у зв'язку із чим було розпочато збір коштів на так званий *«четвертий живий пам'ятник письменнику»*, щоправда в часі девальвації польського злотого сума складала лише 600 злотих, які у 1935 р. буде витрачено не на «Народний дім у Дрогобичі», а на викуп родинного подвір'я Франків у Нагуєвичах від брата письменника Захара Франка, позаяк сума була занадто мала. Це була одна із небагатьох причин, чому увага «Бібліотеки Івана Франка» в Дрогобичі на чолі із І. Кобилицьким передислокувалася на сусідні Нагуєвичі, де властиво й народився письменник.

У січні 1926 р. українська національна громада об'єднала зусилля на відкритті кружка *«Робітнича громада ім. І. Франка»*, який фактично був так званим *«п'ятим живим пам'ятником Івану Франку»* на теренах Дрогобиччини, який у середині 1930-х рр. став ключовою організацією, яка зосередить увагу на ідеї створення «Дитячої оселі, захисту та музею пам'яток Івана Франка в Нагуєвичах». Саме завдяки зусиллям філії кружка «Робітнича громада ім. І. Франка» в Дрогобичі все ж було відроджено ідею 1913 р., і вулицю Лішнянську було перейменовано на вулицю Івана Франка, як символ вшанування 10-ї річниці від дня смерті письменника. Під час урочистої академії та святкових літургій на парафіях Дрогобича, а також з головної трибуни було оголошено, що перейменування вулиці є фактично *«шостим живим пам'ятником Івану Франку»*, адже ця назва поширювала культ І. Франка не тільки серед жителів Лішнянського передмістя Дрогобича, але й серед усіх, хто це передмістя будь-коли би відвідували. Це були перші в історії Галичини місця, названі іменем Івана Франка. Також це є один із небагатьох «живих пам'ятників» на Дрогобиччині, який зберігся, поряд із музеєм в Нагуєвичах, до наших днів.

У травні 1934 р. Товариство «Робітнича громада ім. І. Франка», разом із українським робітництвом та селянством опублікували 3 000 відозв-звернень до українського громадянства краю з метою збору коштів на реалізацію усіх проектів на честь вшанування І. Франка. У зверненні наголошувалося, що на місці, де стояла хата Івана Франка і пройшло його дитинство було вирішено збудувати *«живий пам'ятник, гідний найбільшого сина України, великого Каменяря Поступу і Волі»*, адже ця ідея була пов'язана передовсім із розповсюдженням шанобливим культом письменника серед громадськості краю. Окремо було зорганізовано Комітет із придбання подвір'я Франків, яке знаходилося у підпорядкуванні сина Захара Франка – Григорія і його родини. Адвокат

і друг І. Франка Р. Скибінський пізніше зазначав, що 12 жовтня 1935 р. було завершено публічну акцію збору додаткових коштів, які було перераховано на справу закупівлі від Родини Григорія Франка в Нагуєвичах площу з будинками, на місці котрих стояла хата, в якій народився І. Франко. Фактично з ініціативи «Робітничої громади» в Дрогобичі та Головної управи «Робітничої громади» у Львові 2 листопада 1935 р. у Нагуєвичах в хаті Захара Франка було укладено і юридично введено в дію контракт на придбання цієї маєтності в грошовому вимірі 1950 злотих. З цього приводу голова комітету Р. Скибінський писав: *«таким чином у Нагуєвичах, родинному селі Ів. Франка, який змалював прегарно у своїх творах життя й визиск бориславських робітників та злидні селянства минулого віку, повстане дитяча оселя, захист і музей пам'яток. Це буде живий пам'ятник великого сина України»*. Натомість І. Кобилецький подав інформацію, що родинний маєток Франків було закуплено за суму 8 500 злотих, з яких 600 злотих – складали кошти зібрані добровільними пожертвами ще в 1921 р. і позика у сумі 3 000 злотих, яка була сплачена за короткий час за рахунок доходів від різних вистав та імпрез, організованих українцями, та добровільних пожертв. Щоправда подальша робота Комітету одразу опинилася заручником серйозних труднощів, адже на підставі контракту залишився борг перед родиною, при цьому сам проект побудови оселі, захисту та музею передбачав значно більші витрати. Також надходили численні пожертви від найрізноманітніших кооперативних організацій і установ, проте видатки на друкування відозв та податки на їх друк перевищили даровані суми. Цікаво, що чимало кооперативних товариств Дрогобицького повіту, а серед і польські, негативно реагували на друковані заклики та відозви з проханням філії «Робітничої громади» створити в Нагуєвичах музей пам'яток І. Франка, при цьому дуже часто ці письмові відповіді мали «некультурний характер». Згідно проектно-кошторисного плану «Комітет з побудови дитячої оселі, захисту та музею пам'яток Івана Франка в Нагуєвичах» прагнули на території родинного подвір'я Франків побудувати більший будинок в задній частині території (від саду), який мав слугувати властиво за *«оселю для робітничих і селянських дітей та одночасно для музею пам'яток по Івану Франку»*. З цією метою філія кружка «Робітнича громада» окремо заснувала Товариство під назвою *«Діточа оселя для робітничих і селянських дітей ім. Івана Франка»*. Це фактично був *«сьомий живий пам'ятник Івану Франку»* в Дрогобицькому повіті, який безпосередньо знаходився на місці, де народився і виріс український геній. З метою кращої реалізації будівництва оселі та музею керівництво Товариства розробило і підготувало статут, згідно якого його ціллю стало заснуван-

ня подібних «дитячих осель і музеїв пам'яток Івана Франка» на різних територіях Польщі. Два роки у Львові тривав процес ствердження статуту «Дитячої оселі, захисту та музею пам'яток Івана Франка» в Нагуєвичах, який завершився у 1939 р. Щоправда дозвіл на проведення організаційних робіт та заснування подібних осель було надано лише в межах Львівського і Тернопільського воєводств, позбавивши розвивати дану справу в інших територіях, зокрема в гірських. На підставі ствердження цього статуту, фінансово-господарську роботу було розпочато, адже «Дитячу оселю, захист і музей пам'яток Івана Франка в Нагуєвичах» було юридично відкрито.

УВІКОВІЧЕННЯ ПАМ'ЯТІ ІВАНА ФРАНКА У МІЖВОЄННІЙ ГАЛИЦЬКІ

Володимир ГАЛИК

*кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич)*

28 травня 1916 р. відійшов у вічність великий муж українського народу, велет духу, титан праці, наш земляк – Іван Франко. Скорботи огорнула не лише українську, а й світову громадськість. Відтак в Україні стали раз-у-раз проводитися заходи, на яких популяризувалася його творчість, характеризувалася діяльність, оцінювалися результати праці тощо. Задля примноження пам'яті про великого українського письменника, громадсько-політичного діяча,

Зображення №1.

знаного у світі вченого, організовуються різного роду заходи чи дійства, результати та здобутки яких, могли б хоча уже після смерті митця принести йому бодай би якусь вдячність – ім'ям І. Франка почали називати вулиці або його іменем замінювали старі назви, створювалися різні культурно-просвітницькі організації на його честь та титуловані його іменем, споруджувалися пам'ятники, пам'ятні меморіальні табли-

ці тощо. Неординарним у цьому плані стало і увічнення пам'яті Івана Франка у фалеристичних знаках.

Першим, чи не найстаршим пам'ятним знаком фалеристичної франкіани є значок, виготовлений найімовірніше в українській діаспорі Канади і приурочений до десятої річниці з дня смерті Івана Франка (*Див. зображення №1*). Знак має форму круга, виготовлений відповідно до напису у 1926 р. із затужавілого паперу, напис та зображення виконані офсетним друком, ламінований, мабуть лаком, кріплення – булавка. На знаку фігурує зображення погруддя Івана Франка у вишитій сорочці та піджаку. Зліва від погруддя І. Франка дата: «1916», справа – «1926». Зверху над головою напис півколом: «**родився 1856**»; знизу напис півколом: «**Іван Франко**». Діаметр знака – 19 мм. Техніка виготовлення – холодна чеканка (штамповка).

Зображення №2.

краю пам'ятні знаки-відзнаки, кошти із продажу яких призначалися на будівництво нагробного пам'ятника І. Франкові (*Див. зображення №2*). Щодо пам'ятного знака, то він був виготовлений із важкого металу, мабуть латуні з елементами «золотіння», мав форму кола, прикріплювався до одягу булавкою. Згідно з написом, його виготовлення, очевидно, припало на 1933 р. і поширювався він, найімовірніше, перед відкриттям надгробка І. Франкові на Личакові, що відбулося 28 травня 1933 р.

Тематично, знак повністю підходить до урочистої події. На знаку, по центру, зображено проект скульптора Сергія Литвиненка – барельєф Франко-Каменяр «лупає скалу». Зліва від барельєфа напис півколом: «**НАГРОБНИК**»; справа напис півколом «**І. ФРАНКА**». Знизу, паралельно до помосту барельєфу напис: «**28-V-1933**» – дата відкриття над-

Другий, відомий фалеристичний знак, виготовлений на пошану Івана Франка, очевидно, у Львові, хронологічно припадає на час функціонування Комітету із побудови надгробного пам'ятника на Личаківському кладовищі Іванові Франкові. Саме у 1921 р. було засновано організаційний комітет зі спорудження надгробка Іванові Франку. Зокрема, громадськість закликали збирати кошти для виконання робіт, розповсюджуючи у ході кампанії поміж населення

гробку. Діаметр знаку дорівнює 23 мм. Техніка виготовлення – холодна чеканка (штамповка).

Знаменним у плані увічнення пам'яті І. Франка на теренах Дрогобича та Дрогобиччини став 1936 р. У вересні 1936 р. з нагоди відзначення 80-річчя від дня народження і 20-річчя від дня смерті І. Франка на фасаді будинку Дрогобицької української гімназії імені Івана Франка упродовж 1918–1944 рр. (тепер – Дрогобицька ЗОШ І–ІІІ ступенів №1 імені Івана Франка), з

боку вулиці Сніжної було встановлено меморіальну таблицю з написом: **«Великому синові України Іванові Франкові – Дрогобицька земля»**. Саме тоді і побачила світ і наступна відзнака. Пам'ятка має форму кола. По центру розташоване зображення погруддя І. Франка на одну четверту повороту вправо (Див. зображення №3). Погруддя Івана Франка зображене у вишиваній сорочці та піджаку. Кріплення до одягу – булавка. Обабіч портрета півколом розміщено пропорційно розбитий напис: **«ДРОГОБИЦЬКА ЗЕМЛЯ»** – зліва, **«І. ФРАНКОВІ 1936»** – справа.

Зображення №4.

Зображення №3.

Знак було виготовлено у Бориславі у 1936 р. із міді, покритий «позолотою» на замовлення «Робітничої Громади» ім. І. Франка у Дрогобичі. Діаметр знака – 25 мм. Техніка виготовлення – холодна чеканка (штамповка).

Цього ж 1936 р., товариство «Робітнича Громада» ім. І. Франка, з нагоди відзначення 80-річчя від дня народження Івана Франка посприяло виготовленню ще одного пам'ятного значка. Цей знак було випущено тиражем не більше двох тисяч екземплярів. Згадана пам'ятка мала форму прямокутника. У верхній правій частині значка уміщено погруддя Івана Франка

у вишиванці та піджаку, від якого розходяться 8 променів знань, а під ними зображено маленьких хлопчика та дівчину, котра лівою рукою тримається за руку хлопчини, а праву руку простягнула до українського вченого. (Див. зображення №4). На значку є написи: уздовж правого краю – «*Укр[аїнська] робітн[и]ча діточа оселя ім. [Івана] Франка, Нагуєвичі*»; внизу, ближче до правого краю, – «*1936*» (рік випуску). Розмір знака: ширина – 20 мм., висота – 30 мм. Кріплення до одягу – шпилька. Матеріал – латунь, має елементи «посріблення»; техніка виготовлення – холодне штампування.

Зроблений вище огляд збереженої пам'ятної фалеристичної франкіани міжвоєнного часу не є повним. Нами охарактеризовано лише пам'ятні знаки-відзнаки. У контексті зазначаємо, що задля увічнення пам'яті про Івана Франка до вищевикреслених та інших пам'ятних дат щодо його життя, творчості, смерті, у міжвоєнний період було виготовлено низку інших фалеристичних пам'яток, а саме: настільних медалей, підвісних та настінних плакет, пам'ятних жетонів тощо. Саме їх подальше ґрунтовне вивчення, а також пошук нових артефактів із фалеристичної франкіани, буде слугувати далішим пропагуванням пам'яті про Івана Франка.

ІВАН ФРАНКО І ЧЕСЬКА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА У ФРАНКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ПЕРШОГО ПОВОЄННОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ (1946 – 1956)

Петро БЛАЖКО

*аспірант кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних
дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Дрогобич)*

У перші повоєнні роки склалася непроста ситуація у напрямі досліджень життя і творчості Івана Франка. Роботу щодо вивчення Франкової спадщини проводили незначна кількість дослідників, на плечах яких у другій половині 1940 рр. тримаються практично всі наукові відкриття, пов'язані з особистістю Івана Франка, – М. Возняк, П. Гонтар, М. Неврлі та ін. Більшість з них ведуть роботу в галузі дослідження українського франкознавства і лише в «декількох словах» доторкуючись до зв'язку І. Франка із закордонними культурами, зокрема чеською. Ця парадигма була спричинена тим, що більшість радянських вчених зосереджували увагу на потрібних нотах, співзвучних з ідеологією партії.

Розпочнемо з того, що у післявоєнний період, М. Возняк, зробив значний внесок у розвиток Франкової науки. Він став одним із засновників збірника *«Іван Франко. Статті і матеріали»*, а також автором низки праць про Івана Франка: *«Титан праці»* (1946), *«З життя і творчості Івана Франка»* (1955), *«Нариси про світогляд Івана Франка»* (1955), та ін. Під наставництвом М. Возняка сформувалося не одне покоління франкознавців: М. Нечиталюк, Г. Гришаєвська, І. Дорошенко, А. Халімончук, К. Кутковець, В. Бонь, Д. Павличко, І. Сірак, І. Денисюк, А. Войтюк та ін.

У книзі *«Титан праці»* М. Возняк зазначає, що І. Франко ще з гімназійних часів опанував переклад іноземних авторів і, переїжджаючи до Львова на навчання в університеті, забрав ці переклади з собою, як і *«Краледворський рукопис»*, який переклав, навчаючись у Дрогобицькій гімназії. У роботі *«З життя і творчості Івана Франка»*, М. Возняк переопублікував та прокоментував статтю І. Франка *«Огляд праць над етнографією Галичини в XIX ст.»*, де автор характеризує свого чеського товариша і колегу, етнографа Ф. Ржегоржа, називаючи його *«надзвичайно пильним і талановитим збирачем»* галицько-руської етнографії. На той час це була одна з перших перепублікованих праць І. Франка в якій подавалася конкретна характеристика чеського вченого.

У 1952 П. Гонтар у збірнику *«Іван Франко. Статті і матеріали»*, публікує статтю *«З історії боротьби Франка проти рекреаційних напрямків у чеській літературі»*, у котрій сюжетно проводить аналіз зв'язку І. Франка з чеською літературою ще з часів його навчання в Дрогобицькій гімназії. Окрім того, автор акцентує увагу на публікаціях І. Франка про чехів у часописі *«Kurjeri Lwowski»*, аналізує його відвідини Чехії у 1891 р., зосереджує увагу на взаємини з Й. С. Махаром і описує факти їхньої багатобарвної дружби та співпраці.

Окрім статті П. Гонтаря, де частково була розкрита чеська тематика у житті та творчій спадщині І. Франка, у цьому ж 1952 р. побачила світ праця М. Неврлі *«Ivan Franko: ukrajinský básnik, revolucionár: život a dílo»*, яка складається з 10 розділів, де автор описує практично все життя Івана Франка, починаючи від молодих років. М. Неврлі характеризує місце чеського інтелектуального середовища у творчих зацікавленнях І. Франка. Він цікавився творчістю К. Галічка-Боровського, отримуючи від Ф. Ржегоржа перші твори письменника (1888). Відтоді І. Франко одним із перших почав популяризувати творчість К. Гавлічка-Боровського в Україні. Окрім того, автор цитує А. Черного, який

був захоплений перекладами І. Франка, говорить про популяризацію ним в Україні Я. Врхліцького, констатує факти його відгуків в «*Літературно науковому віснику*». Побіжно М. Неврлі описує діяльність І. Франка як публіциста, характеризуючи довгу серію його журналістських статей, де він детально аналізував стан справ у Чехії, та подає оцінку взаєминам Івана Франка з чеськими вченими: Ф. Ржегоржем, Ч. Зібартом, А. Черним та ін. Отже, М. Неврлі став одним із перших, хто у поствоєнне десятиліття взявся до ґрунтового аналізу зв'язків Франка з чеськими вченими та діячами культури, навів безліч епістолярної спадщини українського вченого, а також дав критичну оцінку його творчості.

Упродовж 1950–1956 рр. у світ виходять 20-томник праць Івана Франка, що стало проривом у франкознавстві. У них робиться спроба детального дослідження багатогранної творчої спадщини Івана Франка, де не оминається і тема місця чеської культурної спадщини у житті і творчій спадщині українського інтелектуального велетня. Зокрема, у 14 та 18 томах досліджено значну частину чеськознавчої спадщини українського вченого. У 14 томі вміщено переклади І. Франком, К. Гавлічека-Боровського, С. Халупки, С. Чеха, Я. Неруди, Я. Врхліцького. Найбільше уваги приділено найулюбленішому чеському поетові І. Франка – К. Галічку-Боровському. У 18 томі найбільше звернуто увагу на творчість Я. Врхліцького, а саме на його працю «*Бар-Кохба*», яка вперше була опублікована Іваном Франком в «*Літературно науковому віснику*» за 1899 р.

Отже, у перше повоєнне десятиліття франкознавство розвивалося не надто швидко, проте систематично та поступово. Такі дослідники-франкознавці, як М. Возняк, М. Неврлі, П. Гонтар стають чи не першими провідниками вивчення життя і творчості І. Франка, вони відкривають низку невідомих на той час фактів із теми взаємин І. Франка і чехів. М. Возняк і М. Неврлі у своїх працях показують І. Франка українському і чеському читачу, констатуючи, що український вчений був першим дипломатом у процесі зближення та взаємовідносин обох народів, надаючи беззаперечні факти для підтвердження своїх тверджень. Вагомим здобутком тогочасного франкознавства стало 20-томне видання праць Івана Франка, де було зібрано та опубліковано значну частку студій, у яких він торкався вивчення окремих аспектів чеської культурної спадщини тощо.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ МУЗЕЇВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Світлана БІЛА

кандидат історичних наук, доцент, заступник декана історичного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич)

На покращення ефективності краєзнавчої роботи у великій мірі впливає створення і функціонування шкільних краєзнавчих музеїв та кімнат. Доцільність їх створення зумовлена тим, що вони відкривають великі можливості для організації самостійної творчої роботи учнів, посилюють зацікавленість до вивчення регіональної історії, сприяють формуванню патріотизму, любові до рідного краю. Відтак, актуальним є висвітлення найважливіших методичних засад створення та функціонування музеїв у закладах середньої освіти.

При створенні краєзнавчих музеїв або кімнат слід виходити з таких позицій: відображення в шкільному музеї типових, характерних для свого краю матеріалів, вибір профілю музею залежно від потреб освітньої роботи школи, реальних можливостей і умов даної місцевості; спрямування діяльності музею щодо перетворення його в координаційний центр усієї краєзнавчої та виховної роботи школи; обов'язкова «відкритість» інформації про музей на різних етапах його функціонування; надання музею суспільної значимості та практичності (об'єднання через музей видатних людей краю, відомих випускників школи, організація зустрічей, презентації нової краєзнавчої літератури тощо); робота музею повинна сприяти становленню та розвитку спільних шкільних традицій та загальних традицій населеного пункту.

Можна навести такі рекомендації щодо створення шкільного музею та використання його експозиції: визначення типу шкільного музею (краєзнавчий, художній, народознавства, етнографічний, бойової слави, національно-визвольного руху, присвячений життєдіяльності окремих видатних осіб або історії школи та ін.); організація команди, колективу однодумців, зацікавлених у створенні музею; відвідування інших музеїв з метою навчання створювання експозиції; створення умов для належного зберігання експонатів у експозиціях і запасниках (тепловий режим, вологість, охорона); збирання експонатів за чітко спланованим напрямом; приведення зібраного матеріалу у відповідність з типом музею, умовами, в яких формуються його експозиції, коштами, що виділяються на оформлення експозицій; оформлення постійно діючих експозицій;

передбачення місця для різних виставок, тимчасових експозицій; набуття знань про особливості роботи з різними експонатами, визначення їх цінності (копії, оригінали); зв'язок з громадськістю села при оформленні експозицій; пошуки спонсорів; чіткий облік експонатів; створення путівника по музею; написання текстів навчальних та загальноосвітніх екскурсій; підготовка учнів-екскурсоводів, планування роботи музею та музейної ради.

Експозиції можна використовувати, проводячи уроки-екскурсії в музеї, та при дослідженні наявних у музеї документів під час уроків-практичних занять. У позаурочний час можна проводити у музеях екскурсії (в тому числі і віртуальні) для різних категорій населення; виховні заходи з використанням матеріалів музею; роботу гуртків; семінари, лекції, конференції; сільські свята; презентації наукової літератури, літературні вечори, концерти і вистави. Важливо учнів та громадськість залучати до постійного поповнення експозиції музею новими експонатами, їх збирання і систематизації. Необхідною умовою успішної діяльності музеїв у закладах середньої освіти є висвітлення роботи музею в періодичній пресі та популярних сьогодні соцмережах.

У школах Дрогобицького району успішно функціонують музеї історії шкільництва Дрогобицького району у с.Лішня, історії вишиванки і писанки у с.Грушів, історії видатних земляків національно-визвольного руху у с.Дорожів, музеї історико-етнографічного типу у селах Уличне та Доброгостів та ін.

Отже, у створенні музеїв у закладах середньої освіти можна виокремити три основні етапи. На першому, підготовчому, створюється рада музею, обговорюється план, послідовність збору і розміщення експонатів. На другому етапі здійснюється збір матеріалів і оформлення експозиції, комплектування фонду, облік і зберігання експонатів. На третьому етапі організовується робота у самому музеї, підготовка екскурсоводів, проведення екскурсій, використання фондів музею на уроках і в позакласній роботі, зустрічі з цікавими людьми, поповнення фондів.

II. ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

«ОКУПАЦІЙНИЙ» КОНТЕКСТ ДЖЕРЕЛЬНОГО АСПЕКТУ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ

*доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник
відділу історії середніх віків Інституту українознавства імені Івана
Крип'якевича НАН України (Львів)*

Документальні матеріали слугують незмінним головним джерелом уявлень про історичний процес, проте їх сприйняття та засвоєння і надалі немало побутує здебільшого у формах, заданих початковою писемною – літописною традицією, відбуваючись найперше через нагромадження та зіставлення фактів. Щойно найновіший історіографічний досвід (поки досить скромно виявлений в українській практиці) схильний вдаватися до їх докладнішого осмислення. А водночас разом із ним – також і глибшого засвоєння часто поки все ще прихованих «можливостей» самих джерельних переказів. Проте навіть ще й зараз у погоні за фактами глибше сприйняття самостійних вартостей джерельних свідчень – явище достатньо рідкісніше.

Одним із показових підтверджень цьому здатна слугувати не дуже досі зауважена втрата національної традиції писемної культури та писемних джерел через занепад власної державності та безперервні багатосотлітні окупації українських земель. Внаслідок цього в Україні на різних рівнях утверджувалося спершу латинсько-польська писемна культура з остаточною її полонізацією у XVIII ст. й надалі. На зміну їй від кінця того ж століття на теренах «України підросійської» прийшла цілеспрямована послідовна русифікація, результати й наслідки якої – у живій пам'яті ще «радянського» з походження покоління та на кожному кроці – у якнайширшому спектрі виявів побуту й масової комунікації.

З таким багажем історії в українській спадщині відсутній розбудований повноцінний склад комплексу джерел до неї. Й ця поки майже не зауваження обмеженість – історики слушно втішаються тим, що все-таки є, – усе більше виявляється із поглибленням студій над національною історичною традицією та досвідом. А наявні документи зберегли незмінно полонізований, як і для новіших часів – русифікований їх образ.

Довготривале підколоніальне буття разом із насадженням відповідної свідомості набули серед писемних джерел до української історії

різномірних виявів, до найпоширеніших поміж якими належить полонізація та, згодом, – русифікація українців у доступних джерельних записях. Без належного заглиблення до самих документів, а нерідко – й набагато ширшого їх контексту не завжди вдається навіть визначити про кого власне йдеться. За один зі свіжіших скромних конкретних прикладів результатів такого стану джерельного забезпечення може послужити переписана з польськомовного видання до статті про артилерію для новішої «Енциклопедії Львова» інформація про львівського ливарника «Яна Полянського», який у середині XVIII ст. відлив для міста гармати із зображеннями апостолів. Майстер належав до знаної львівської української родини, мешкав у парафії Богоявленської церкви й входив до церковного братства, на час виконання згаданих гармат був братським писарем. Інший аналогічний приклад із львівського мистецького середовища пропонує постать маловідомого маляра останньої третини століття Івана Рачковського. Навіть у польськомовній документації собору святого Юра, для якого майстер виконував певні роботи, мешкаючи на території сусідньої єпископської юрисдикції, він незмінно фігурує Яном. І тільки запис про нього як кума в метриці костюлу святої Марії Магдалени зберіг при його імені нотатку «Rusin», неспростовно доводячи його українське походження. Цей переказ, зі свого боку, доказує слушність зауваженого останнім часом на матеріалах до історії новоідентифікованого львівського середовища українських скульпторів у місті цікавого явища: усі роботи із викінчення новоспорудженого собору святого Юра для єпископа Лева (Шептицького) виконували винятково українські митці.

Аналогічна особливість документів виступає не тільки у Львові, а й, наприклад, у містечку Матіїв (тепер Луків Волинської обл.), де в середині – другій половині століття польськомовними записами «вічних» книг віднотовані сницарі батько і син Іван та Сава, на українську належність яких вказує тільки ім'я останнього та його дружини «Fedki».

Цю ж ситуацію по-своєму відображає також довготривала вперта «боротьба» окремих навіть найновіших представників польських наукових кіл за польське походження знаного львівського друкаря і визначного гравера середини століття Івана Филиповича (†1766) – члена, як показано ще 1937 р., міського Успенського братства.

Різномірні вияви полонізації у сучасній науковій практиці показово засвідчила видана 2018 р. у Кракові об'ємиста книга про професійне мистецьке середовище Львова XVIII ст. Причому, полонізація у ній торкнулася навіть не так може українського, як насамперед середовища майстрів центральноєвропейського походження середини – другої по-

ловини століття, трактованих насамперед через контекст наполегливо «вщеплюваної» їм колонізації. Хоча насправді повинно йтися про цілком самостійний окремий розвинутий напрям місцевої мистецької культури.

Зауважене на вибраних прикладах із джерельних матеріалів до мистецької історії достатньо вузького часу явище за актуального стану та інтересу до джерел досі не мало нагоди привернути уваги. Воно відображає як набагато ширший історичний процес, так і спектр його виявів та, звісно, так само й давнішого та новішого періодів. Фактично через показану конкретну «скромну» прикмету писемної традиції яскраво виявляється один із головних аспектів історичної долі українських земель та еволюції як самої національної традиції, так і її новітнього сприйняття.

СУДОВІ АКТИ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ УНІЙНОЇ КОНСИСТОРІЇ ДО ІСТОРІЇ НАГУЄВИЦЬКОГО ПОПІВСТВА (1744 – 1746)

Юрій СТЕЦИК

*доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії
України ДДПУ імені Івана Франка (Дрогобич)*

Найдавніші документальні свідчення про нагуєвицьке попівство відносяться до 1565 р. Воно складалося із двох ланів та перебувало під управлінням двох “руських” священників, одного парафіяльного, а іншого – з монастиря, що під лісом.

Із судових актів Перемишльської греко-католицької консисторії (1744 р.) довідуємося про існування монастирської церкви Св. Миколая у Верхніх Нагуєвичах, що фігурує як парафіяльна. Парохом храму, фундованого, очевидно, василіанами, був о. Степан Кімакович, який через суд обстоював право свого попівства на володіння частиною єпископських дібр у Нагуєвичах. Суть справи полягала в тому, що наявна фальсифікована дарча грамота князя Лева та згадані королівські конфірмації не фіксували точних меж монастирських володінь, правонаступником яких стала парафія Верхніх Нагуєвич. Отець Степан Кімакович вимагав передати йому два лани та соляне джерело в урочищі Башево. Отримавши відмову, він удався до самовільного приєднання частини лану, порушивши розмежування церковних володінь. Затим парох церкви Нижніх Нагуєвич о. Теодор Коблянський ініціював судову справу

в Перемишльській греко-католицькій консисторії (1744 р.). З'ясовується, що майнові суперечки між парафіями Верхніх та Нижніх Нагуєвич сягають ще 1686 р., коли до Люблінського Коронного трибуналу було подано судовий позов проти парафіяльної помінастиської церкви за перерозподіл володінь. Згідно з декретом, володіння поділили порівну, оскільки встановити давні межі не вдалося. Однак сторони тривалий час зволікали з виконанням цього рішення, що призвело до видання митрополичого декрету (1713 р.) про розподіл володінь та встановлення офіційного межового знаку.

Відтак справа затяглася на десятки років, переважно через опір парафіян Нижніх Нагуєвич. Цікаво, що найдавніші відомості про Нагуєвицький храм походять із 1507 р. В результаті як монастирська, так і парафіяльна церква володіла королівськими привілеями (1650, 1672 рр.), що є документальною підставою для їх володінь у численних судових суперечках (1686, 1744, 1746 рр.).

Нижня церква отримала юридичне підтвердження своїх маєтностей, натомість горішня післямонастирська була позбавлена цього. Згадані обставини змусили о. Степана Кімаковича до незаконних дій – він порушив межовий знак. У 1744 р. проти отця, як уже згадувалося, було подано судовий позов до Перемишльської греко-католицької консисторії. Єпископський суд на чолі з єпископом Ієронімом Устрицьким прийняв рішення поділити наявні володіння порівну – по одному лану кожній парафії.

Про виконання судового рішення 1744 р. свідчать візитаційні протоколи церков Верхніх та Нижніх Нагуєвич (1744 р.). Так, за верхньою церквою закріплювалося півлану із соляним джерелом, який межував із землями с. Ясениця. Друга частина лану перебувала в оренді Якова Сікори. Згідно з судовим вердиктом, було надано монастирський обшар з будинком пароха. Нижня церква залишила за собою лан землі “Мости” та частину ґрунтів, що перебували у власності Ф. Нагуєвського і В. Чернецького.

Згодом о. Степан Кімакович, незадоволений таким розподілом, у 1746 р. подав апеляцію до Митрополичої Курії для повторного судового розслідування, скаржачись, що нижча судова інстанція погано вивчила майнову і фундаційну документацію та прийняла хибне рішення. Однак він зазнав чергової невдачі, оскільки, згідно з митрополичим декретом 1746 р., був позбавлений права на володіння соляним джерелом, а також зобов'язаний відшкодувати судові витрати в розмірі 1200 злотих.

УКРАЇНЦІ В АВСТРО-УГОРСЬКІЙ АРМІЇ 1867 – 1918 РР. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИЧНОГО АРХІВУ УКРАЇНИ У МІСТІ ЛЬВОВІ)

Назарій ЮРЧИШИН

магістр історії, музейний доглядач Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» (Дрогобич-Нагуєвичі)

В умовах, коли Україна стала жертвою російської агресії, все більшого значення на полі інформаційної війни набуває військова історія та напрацювання вітчизняних фахівців у цій галузі. Однак в українській історичній науці не достатньо висвітлено є роль українців в складі Збройних Сил Австро-Угорської імперії. Саме нерозкритістю цієї теми в українській історичній науці зумовлено написання даної студії., предметом дослідження котрої є український контингент в армії Австро-Угорщини, а саме його якісний і кількісний склад. Хронологічно дослідження охоплює період від так званого Австро-Угорського компромісу 1867 р. до розпаду монархії, а відповідно і зникнення її Збройних Сил у 1918 р. А метою дослідження є комплексна характеристика українського сегменту в Збройних Силах монархії Габсбургів, особливостей проходження ними служби та ставлення до неї. Для цього передовсім необхідно розв'язати наступні завдання:

- з'ясувати устрій та національний склад цісарсько-королівської армії;
- показати кількісний склад українців у Збройних Силах Австро-Угорщини;
- охарактеризувати особливості проходження українцями військової служби в складі австро-угорської армії.

В українській військовій історії сьогодні вкрай важливо спробувати реконструювати колективний портрет українських військових в австро-угорській армії, залучивши для цього як масові описово-статистичні джерела, так і мемуарну літературу. Дана праця артикулює ряд проблем для подальшого глибшого вивчення питання українців в австро-угорській армії.

В основному джерельну базу для дослідження склали опубліковані матеріали, доступні для широкого кола осіб, зацікавлених вказаною проблематикою, а також невідомі та маловідомі архівні матеріали. До перших належать таблиці розквартирування цісарсько-королівських військ, дані перепису населення 1910 р. та австро-угорські статистичні публікації. До других матеріали Центрального Державного Історичного Архіву у м. Львові, що знаходяться в фонді № 780.

Незважаючи на недостатнє висвітлення в українській історичній науці теми українців-вояків австро-угорської армії, все ж певні напрацювання в цьому напрямку є. Так, С. Чолій основну увагу звернув на військовий обов'язок як фактор модернізації імперії Габсбургів, його вплив на повсякденне життя, а також подав багато цінної статистичної інформації про склад війська, дислокацію частин в яких служили українці. А. Лозинський детально описує структуру армії, наводить назви полків, в яких служили українці. О. Лосев характеризує національне представництво в Збройних Силах Австро-Угорщини станом на липень 1914р. та подає статистику українців в різних родах військ. М. Слободянюк присвятив свою статтю участі українських, за складом, полків австро-угорської армії у Галицькій битві 1914р. Д. Адаменко написав цікаву статтю, яка тематично охоплює устрій армії і кількість українців-вояків на початку ХХ ст. А. Гречило звертає увагу на облікові картки військовиків Австро-Угорської армії як цінне генеалогічне джерело та подає їх опис.

Переважає більшість наукових досліджень з даної тематики ґрунтуються на австрійських статистичних даних про національний склад Збройних Сил монархії. Згідно тогочасної урядової статистики кількість українського населення в Австро-Угорщині коливається в межах 4 млн. Національне представництво українців у австро-угорській армії станом на 1910 р. у пропорції їх частки до населення держави становили відповідно 3997831(7,78% населення) та 113931(7,8% військових дійсної служби та резерву).

Варто зазначити, що принцип комплектування Збройних Сил Австро-Угорщини був територіальним, тобто військові частини армії монархії поповнювалися, використовуючи свій округ поповнення, а рідше декілька. Таким чином особовий склад підрозділу переважно був представлений однією або кількома національностями, що проживали на території даного округу. Наші співвітчизники проходили службу у військових частинах, які рекрутувалися з етнічних українських земель. Тому ці військові одиниці перетворювалися в українські за національним складом, але ніде український контингент не перевищував 73%.

Більшість призовників українців так і залишалася рядовими або молодшими офіцерами, але тим, кому вдавалося досягти успіхів, ставали видатними постатями. Загалом українці ставилися до військової служби як до вимушеної необхідності і не охоче йшли до війська. Умови служби нічим не відрізнялися від умов, в яких проходили службу представники інших народів імперії, хіба що українцям-селянам було важче досягти кар'єрного зростання. Високі бойові якості українських полків відзначали австрійські командири цих частин.

Саме українські, за складом, підрозділи цісарсько-королівської армії у 1918 р. відновили українську державність в Галичині. Вони принесли з собою австрійські військові традиції та мистецтво, які мали суттєвий вплив на формування українського війська.

Таким чином можна відзначити, що проходження військової служби в лавах Збройних Сил мало великий вплив не лише на повсякденне життя української національної громади в Австро-Угорщині, але і позначилося на світогляді українців, сприяло формуванню в них почуття спільності, особливо в умовах чужого оточення.

ТОВАРИСТВО РУСЬКИХ РОБІТНИКІВ І ПРОМИСЛОВЦІВ «ЗОРЯ»: СТАНОВЛЕННЯ, СТРУКТУРА, ОСЕРЕДКИ

Богдан ЯНИШИН

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії України XIX – початку XX ст. Інституту історії України Національної академії Наук України (Київ)

Проблема осмислення багатоаспектного феномену інституційної складової українського соціально-економічного руху в Габсбурзькій Галичині автономічної доби протягом тривалого часу є надзвичайно популярним сюжетом історичної регіоналістики. Пояснюється це солідарним переконанням дослідників у винятковій вагомості інституційного фактору в процесах модернізації українського руху в другій половині XIX – на початку XX ст. При цьому вповні заслужено особлива увага прикута до найстарішої міщанської організації – Товариства руських ремісників і промисловців «Зоря». Всебічне з'ясування його діяльності є важливим завданням української історіографії.

Товариство «Зоря» було засноване у Львові в 1884 р. і ціла його історія здебільшого пов'язана зі столицею краю. Статутом Товариства було визначено структуру його правління, котре складалося з голови, заступника, скарбника, а також членів ревізійної комісії. Від перших років своєї діяльності «Зоря» розгорнула надзвичайно активну просвітницьку та культурну діяльність, адресовану найширшим верствам української громади Львова та всіх українських теренів Габсбурзької імперії. Члени Товариства часто організовували товариські зібрання, читання літературних творів, а також лекції, які проводили відомі українські громадсько-політичні діячі (М. Кордуба, К. Левицький, Ю. Целевич та ін.). Особливої популярності набув хор та оркестр «зорян», що своїми ви-

ступами викликали захоплення не лише українців, але й представників інших народів багатонаціональної Галичини.

Поряд із зосередженням діяльності «Зорі» у Львові, вже у планах творців цієї інституції було поширення її організаційного досвіду на галицьку провінцію. Про це свідчать практично всі статuti «Зорі», де незмінна увага приділялася питанням утворення та функціонування філіалів. Найстарішим українським ремісничим товариством, створеним на статuti львівської «Зорі» та пов'язаним із нею організаційно, став «Гарразд» у Яворові. Це об'єднання українських ремісників міста та околиць було засноване в 1887 р. і функціонувало аж до початку Другої світової війни. Наступним за часом товариством, створеним на статuti львівської «Зорі», стала «Міщанська бесіда» у Стрию, заснована в 1893 р. В 1897 р. було засновано філію «Зорі» в Дрогобичі. Як і в попередніх випадках, це товариство стало першою українською організацією міста та повіту. В Жовкві філія «Зорі» була заснована в 1904 р. Однією з найбільш дієвих філій «Зорі» була станіславівська. Вона була заснована в 1910 р. знаним організатором українського життя міста Володимиром Яновичем.

Не менш інтенсивним процес закладання нових філіалів «Зорі» був і в міжвоєнний час. Так, у 1927 р. постала філія товариства у Жидачеві. Самбірська «Зоря» постала в 1928 р. Одразу дві філії «Зорі» – в Тернополі та Ярославі – постали у 1928 р. Також одразу дві філії «Зорі» постали у 1930 р. Особливу цікавість викликає філія у Підберезцях – одна з небагатьох, котрі були засновані в селі. Ще двома філіями – рогатинською та трускавецькою – «Зоря» збагатилася в наступному 1931 р. Наступного 1932 р. постала філія «Зорі» в Сокалі. Одразу п'ять філій «Зорі» (в Люботині, Любочеві, Калуші, Бурштині та Коломиї) було закладено в 1933 р.

У підсумку відзначимо добру продуманість і чималу популярність товариства «Зоря» серед української громади західних теренів України. Про це свідчить той промовистий факт, що станом на 1939 р. діяло близько 30 філій товариства, котрі об'єднували понад 1500 осіб. В цих осередках, що нерідко були першими організованими інституціями українського характеру на провінції, їхні члени розгорнули різнопланову діяльність, в якій єдналися перед тим розрізнені сили. Своєю солідарною культурною працею на користь галицького українства «зоряни» чимало спричинилися до значного зміцнення національного життя в містечках і селах регіону, перед тим майже повністю здомінованих польським і єврейським культурними впливами. Тож вивчення українських господарських інституцій має стати важливим завданням для сучасних дослідників.

ВНЕСОК ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА У РОЗВИТОК БІЛОРУСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ

Галина ГРИЦЕНКО

*кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич)*

На увагу заслуговують білорусько-українські культурні відносини періоду їх національно-культурного відродження. Яскраві сторінки в літопис білорусько-українського спілкування вписав своєю творчістю Василь Стефаник.

Як свідчить відомий дослідник творчості білоруського поета Максима Богдановича В. Чабаненко, вперше з творами В. Стефаника поет ознайомився, ще будучи учнем Нижньоновгородської гімназії (до Нижнього Новгорода родина Богдановичів переїхала з Гродно у 1896 р.). М. Богданович читав петербурзькі видання стефаникових новел: 1905 р. (українською мовою) та 1907 р. (російською мовою). Вони знаходилися у бібліотеці його батька Адама Юрійовича, котрий теж цікавився українською.

Інтерес молодого поета М. Богдановича до творчості В. Стефаника не випадковий. Оскільки Максимів батько приятелював із О. Горьким, російський письменник міг дати Богдановичам інформацію про В. Стефаника. Відомо, що з великим захопленням тоді відгукувався великий пролетарський письменник про «володаря дум селянських». Оповідання, новеліста кінця XIX ст. В. Стефаника відзначаються гострою соціальною спрямованістю.

М. Богданович, без сумніву, читав і білоруські переклади стефаникових творів, виконані Р. Земкевичом й опубліковані протягом 1909 – 1911 рр. у білоруській газеті «Наша ніва». М. Богданович до окремих українських приказок, прислів'їв, народних ідей, використаних В. Стефаником, підбирав необхідні відповідники з білоруської розмовної мови, фольклору: «Нема ек лица вказувати» – «Від сорому очі горять» («Катруся»); «Аж у п'єтах постиває» – «У п'ятах колить»; «Бігме» – «Їй-богу»; «Щоб я чогось жівувала» – «Каб я чого пашкадаваць мела» («Анёл») та ін. Все це свідчить про те, що письменник добре знав українську мову, загалом непогано розбирався у своєрідній і тонкій манері стефаникового письма.

Твори В. Стефаника так вразили М. Богдановича, що він незабаром сам почав їх перекладати. 1916р. в ярославській газеті «Голос»

(№№ 129 і 137) поет опублікував свої російські переклади новел «Кленові листки» й «Скін». Цим самим він пропагував творчість західноукраїнських письменників, яка відіграла значну роль у формуванні М. Богдановича як письменника-демократа.

В. Стефаника білоруський поет неодноразово згадував в своїх історико-етнографічних і літературознавчих роботах. Так, у нарисі «Червона Русь» М. Богданович каже, що для культурно-національного розвитку західноукраїнських земель неабияке значення має творчість І. Франка, О. Кобилянської та В. Стефаника, і тут же додає, що цих письменників «високо цінують і в інших країнах», що вони широко відомі «своїми оповіданнями та віршами». У статті «Образи Галичини в художній літературі» М. Богданович серед письменників, які реалістично зобразили галицьку дійсність, називає й В. Стефаника.

В. Стефаник був одним із наставників талановитого Змітрока Бядулі. Як і українського письменника, білоруського цікавило спершу відображення трагічних стихій у житті сільської бідноти. Обидва вони висвітлювали життя зсередини, показували настрої персонажів. З. Бядуля ж почав з блискучих новел, а згодом з успіхом писав і оповідання, романи, драми. У всьому цьому яскраво проявилася його особистість, висока майстерність, у виробленні якої важливу роль відіграло творче навчання В. Стефаника. Характерні у цьому плані «Без сповіді» З. Бядулі, «Сама самісенька» і «Смерть» В. Стефаника.

Належним чином оцінив твори І. Франка, М. Коцюбинського, В. Стефаника білоруський критик Сергій Полуян. Характеризуючи діяльність найбільш популярного тоді видавництва «Час», С. Полуян як представник демократичного крила у критиці відзначив, що перекладені й оригінальні твори, які побачили світ у цьому видавництві, «вражають тенденційним підбором сюжетів і їх опрацюванням... Можна було б відшукати кращого.... А де ж твори справжніх народних письменників? Де Коцюбинський, Стефаник, Франко та інші?». С. Полуян досліджував питання розвитку національної української літератури і преси, намагаючись впливати на формування громадської думки.

Отже, творчість В. Стефаника позитивно позначилася на розвитку нової білоруської літератури. Громадськість Білорусі ознайомлювалася з українським класиком і в оригіналі, і в перекладах на білоруську та російську мови.

СЕЛЯНОЗНАВЧІ АКЦЕНТИ ДОРЕВОЛЮЦІЙНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Вікторія ТЕЛЬБАК

*кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич)*

Публіцистична спадщина Михайла Грушевського – доволі добре вивчена на сьогодні частина його різнопланової творчості. Свідченням цього є дисертаційні та монографічні праці, як і чимала кількість статейних публікацій. Разом із тим, опрацьовуючи численні сюжети й проблеми публіцистичного доробку вченого, дослідники невинувачено мало звертають увагу на концептуальний вимір питання, тобто на ті провідні світоглядні ідеї, котрі визначали змістові акценти текстів Грушевського-журналіста. Чи не найбільше в цьому плані згадується про соборницький нерв творчості історика, що структурував всю його діяльність – як наукову, так і громадську. Цілком поділяючи таке розуміння, звернемо увагу на потребу з'ясування інших світоглядних домінантів національного служіння М. Грушевського. Так, при опрацюванні його громадських дописів у вічі впадає значна зануреність у найрізноманітніші аспекти селянської проблематики. Численність, різноплановість і полісюжетність цих текстів дозволяє говорити про свідоме конструювання вченим власної аграристської моделі, що є цілком незауваженою проблемою у грушевськознавстві. Натомість, важливість її осмислення безсумнівна з огляду на лідерство автора «Історії України-Руси» в тогочасному українському русі та популярність його ідей серед широкого загалу симпатиків і опонентів. Опрацювання цієї складної проблеми доречно розпочати зі з'ясування селянознавчих акцентів публіцистики М. Грушевського кінця XIX – початку XX ст.

З'ясовуючи генезу селянознавчих зацікавлень М. Грушевського, вкажемо на домінуючі впливи при формуванні його світогляду популярної серед українських інтелектуалів XIX ст. народницької ідеології. Відповідно до цієї історіософської оптики М. Грушевський конструював не тільки історіографічний дискурс, але й свою громадську працю, найбільш яскравим проявом якої була саме публіцистика. На її сторінках учений неодноразово заявляв, що категорія «селянство» є ключовою для розуміння логіки розгортання українського модерного руху.

Діагностуючи становище сучасного собі селянства, М. Грушевський вказує на певні особливості його життя в Австро-Угорській і Російській

імперіях. Втім, незважаючи на ментальні, віровизнавчі та деякі господарські відмінності, вчений віднотовує доволі подібні проблеми, що з ними щоденно був змушений стикатися український селянин по обидва боки Збруча. Вони були спричинені тим, що селянське населення українських теренів здебільшого було малоземельним, економічно залежним від представників великого землеволодіння і перебувало під гнітом потрійного союзу – бюрократичної влади, привілейованого дворянства і великого землеволодіння. Таким чином, гніт національний посилювався гнітом економічним і культурною перевагою, а на всьому просторі української території національна проблема перепліталася нерозривно з соціально-політичною й економічною.

Осмилення дореволюційної публіцистики М. Грушевського переконує, що вона мала виразний селеноцентричний характер, спрямований на осмилення найбільш важливих для народного життя проблем. В своїх різнопланових текстах учений виступає як проникливий оглядач всіх аспектів життя селян по обидва боки Збруча. Цей всебічний аналіз давав йому аргументи для численних громадсько-культурних ініціатив (українізація народної школи, проведення аграрної реформи, започаткування орієнтованих на селянську аудиторію видавничих проєктів та ін.), покликаних вирвати українського селянина з замкненого кола патріархальних традицій і феодальних заборон, спрямувавши второваною західними сусідами дорогою модернізації. При цьому у вічі впадає довірливий і серйозний тон історика у зверненнях до свого селянського читача, намагання лише в діалозі з ним визначати майбутнє народу. Завдяки такій селяноорієнтованій риторичі, ідеї М. Грушевського мали чималий вплив на українство його часу та значною мірою стали підставою для аграрного законодавства в роки Визвольних змагань.

СТЕФАН КОВАЛІВ У ТВОРЧИХ ЗАЦІКАВЛЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ ГУМАНІТАРІЇВ В ХХ СТ.: СТИСЛИЙ ОГЛЯД

Володимир ДРАГАН

історик, директор Бориславської ЗОШ І-ІІІ ступенів (Борислав)

Постать Стефана Коваліва, а особливо його багатогранна діяльність, у ХХ ст. були предметом спеціальних і не спеціальних досліджень. Зокрема, ще при житті С. Коваліва побачила світ низка статей та повідомлень про його життя і діяльність. Так, одним із перших, хто розповів про бориславчанина на шпальтах *«Літературно-наукового вісника»* у

1900 р., був О. Маковей, котрий окремими штрихами окреслив вибрані сюжети із його життя і творчості, зазначивши: *«До оцінки обох збірників оповідань Стефана Ковальова – вони вийшли під заголовками перших новел у обох книжках: Дезертир і Громадські промисловці – нестас мені багато: не маю докладної життєписи письменника і не маю хронологічного показчика його писань. Ще ніде про житє і літературну діяльність Ковальова не писано...»*.

Після статті О. Маковея, упродовж 1902–1919 р. праць про С. Коваліва побільшало, зокрема бачила світ низка рецензій на його видані твори І. Кривецького. Знаменним для С. Коваліва став 1911 р. – ювілейний рік з нагоди його 30-літньої письменницької діяльності. Саме тоді було опубліковано кілька невеличких нарисів про його життя і творчість: М. Євшана у часописі *«Українська Хата»*; К. Малицької у журналі *«Дзвінок»*. Побіжно зазначимо, що на сторінках журналу *«Руслан»* за 1911 р. було надруковано за криптонімом *«Б. п.»* та *«5-ка»* (другий належить саме С. Коваліву) кілька біографічних заміток про бориславського письменника.

Окремі біографічні відомості про С. Коваліва, натрапляємо на сторінках часопису *«Діло»*. Зокрема, у 1912 р. в рубриці *«Літературні новини»* опубліковано допис *«Стефан Ковалів...»*, де мова йде про його творчу діяльність, а згодом, через рік, у рубриці *«Нові книжки і видання»*, надруковано статтю *«Стефан Ковалів: Образки з галицької Каліфорнії. З портретом автора»* за криптонімом *«О. Н.»*, де уміщено стислі відомості до його біограми. У сукупності, дані про С. Коваліва у часописі *«Діло»*, слугують суттєвим доповненням до його біографічної канви. Згодом, дещо розлогу біографію письменника було опубліковано А. Березинським у передмові до видання збірки *«Галицька Каліфорнія»* у 1919 р.

У міжвоєнний період теж нагромадилася значний корпус праць, де висвітлювалися окремі аспекти із життя та різнобічної діяльності С. Коваліва. У цьому плані хочемо зауважити, що це були різного роду дослідження, здебільшого нариси та передмови до збірок його творів, де подавалися деякі доповнення до його біографічного портрета, зокрема щодо трудової, громадсько-освітньої діяльності, а водночас окреслювалися його здобутки на ниві історико-краєзнавчих, етнографічно-фольклорних зацікавлень, окремо аналізувалася вибрана творча спадщина: К. Малицька (1921) *«Пам'яти нашого друга»* у часописі *«Світ дитини»*; Т. Черкаський (1926) *«Степан Ковалів»* у збірці С. Коваліва *«Ройтів шиб та інші оповідання»*; В. Коряк (1929) *«Стефан Ковалів»*, уміщена у праці цього автора *«Нарис історії української літератури. Бур-*

жуазне письменство: посібник для педвузів»; Ф. Коковський (1937) «На чительському хлібі» у журналі «Назустріч» тощо.

У радянський час\ тема життя й діяльності С. Коваліва також стала предметом окремих досліджень. У цей час нагромадилося чимало праць, де дослідники прямо чи опосередковано торкаються біографії письменника, його творчої спадщини та багатогранної діяльності тощо. З огляду на це хочемо звернути увагу на передмови В. Лесина до видання *«Степан Ковалів. Вибрані оповідання»* (1952); В. Лесина та С. Дегтяря до книги *«Стефан Ковалів. Твори»* (1958), де досить розлого, через призму життя і діяльності, аналізується творчий доробок С. Коваліва, де акцентується на основних віхах його життя й діяльності, сюжетної канви творів та її способів творення тощо.

Окрім вищеназваних, викликають зацікавлення розвідки О. Петраша, В. Лесина, М. Рудницького, М. Шумила, В. Гетьмана, Ю. Малявського, Л. Луціва, Б. Чайковського. У них значна увага приділяється фаховій діяльності С. Коваліва, характеризуються його зв'язки з І. Франком, О. Маковесем та іншими представниками тогочасної інтелігенції; робиться аналіз різножанрових творів, де особливо акцентується спосіб наповнення їх сюжетної лінії; окреслюються відносини письменника-педагога із дітьми-учнями, селянами та робітниками; аналізується його ставлення до національних меншин, котрі проживали у Галицькому краї, зокрема євреїв; підсумовується значення діяльності С. Коваліва у плані обстоювання прав та свобод знедоленого важкою працею населення регіону; визначається його внесок у розвиток тогочасної освіти, описується безпосередня участь у творенні історії краю.

Після здобуття Україною незалежності, ім'я С. Коваліва почало плавно виходити із забуття. Одним із перших, хто на початку 1990-х рр. більш розлого, у новій об'єктивній площині, висвітлив найважливіші факти із його життя та діяльності став львівський науковець М. Гнатюк. У статті *«Учитель життя людського»*, опублікованій у 1992 р. на шпальтах журналу *«Дзвін»*, автор чи не вперше зробив широкий огляд творчої діяльності С. Коваліва, в контексті чого акцентував на його відносинах та напрямках співпраці з І. Франком, окремими штрихами торкнувся і аналізу різнобічної творчої спадщини бориславського письменника. З-поміж численних праць цього часу, хочемо виокремити ще одну: з нагоди 150-річчя від дня народження С. Коваліва, у 1998 р. побачила світ книга Р. Горака *«Стефан Ковалів»*, котра уміщує в собі чимало інформації про його життя і діяльність, зокрема, аналізується значний джерельний масив (матеріали із родинного архіву Ковалівих).

Отже, представлений тут аналіз досліджень і публікацій періоду ХХ ст., дає підстави стверджувати, що тема вивчення життя і творчості С. Коваліва була предметом зацікавлення значної когорти українських дослідників, а зроблені ними висновки дають усі підстави стверджувати, що упродовж останньої третини ХІХ – початку ХХ ст., Стефан Ковалів, завдяки своїй багатогранній діяльності, був активною рушійною силою в процесі історичного поступу Галицького краю.

БИТВА ІМПЕРІЙ ЗА СЕЛО НАГУЄВИЧІ У ЖОВТНІ 1914 р.

Богдан ЛАЗОРАК

кандидат історичних наук, доцент, директор Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» (Дрогобич-Нагуєвичі)

Дрогобицький повіт був особливою стратегічною зоною в загарбницькій економічній доктрині Російської імперії стосовно Східної Галичини, яка ґрунтувалася не стільки на людських ресурсах, скільки на добуванні нафти, озокериту, газу, солі, лісовому масиві Карпат, а також на контролі за стратегічними дорогами, які з'єднували Галичину із столицею імперії Габсбургів. Тривога, породжена російською окупацією (1914–1915) нашого краю, викликана здебільшого численними джерельними звістками про першу появу російської українофобії на рівні державної доктрини щодо місцевого населення, яка за рахунок секретних спецслужб царату чи не вперше принесла в Дрогобицький повіт тюремні висилки до Сибірської губернії, нищення культурних цінностей і, щонайважливіше, блокаду духовно-релігійного надбання українців, засвідчуючи тим самим «істинну любов до братського народу».

Важливе значення для підняття бойового духу жителів Дрогобицького повіту мала мобілізація молоді до австрійської армії, яка формувалася за трьома рекрутськими списками: польський піхотний легіон (часто польське стрілецтво), Українські січові стрільці та інші. Останні одні з перших дали відсіч російським військам у Дрогобичі, Лішні, Нагуєвичах, Бориславі, Східниці та на горі Кобила.

Після невдалої для австрійської армії Галицької операції, що тривала впродовж 5 серпня – 13 вересня 1914 р., на Дрогобищині лінія фронту серйозно змінилася, австрійські війська в процесі Городоцької битви (5–12 вересня 1914 р.) були розпорошені. 3 вересня 1914 р. австрійські частини залишили Стрий, а значна їх частина відступила до Дрогобича, Лішні та Нагуєвич, пересуваючись у напрямку Карпат. Інша

частина разом із підрозділами Українських січових стрільців відступала до Борислава через Східницю в напрямку с. Кропивник. 6 вересня 1914 р. в Дрогобичі розпочалася масова евакуація населення, а 5 вересня хаотичні загони козаків вже захопили соляний завод на Зварицькому передмісті. Люди не встигали на останній потяг, який вирушав з центрального Дрогобицького вокзалу в напрямку Дорожів – Самбір – Перемишль – Краків.

Із мемуарів поручника російського генерала Олександра Каледіна – Ернеста-Карла-Вольдемара Георгієвича фон Валя, дізнаємося про серйозний маневр кінної кавалерії генерала О. Каледіна в околицях Дрогобича, що суттєво пришвидшив час окупації міста та околичних сіл. У згаданих мемуарах подано докладний опис серйозної сутички між ахтирськими гусарами кінноти О. Каледіна (12 армія) і австрійською кавалерійською дивізією разом із У.С.С., яка відбувалася 6 жовтня 1914 р. біля с. Нагуєвичі, де в цей час також перебувала третя група командира УСС Степана Шухевича. Вочевидь невеликі контрнаступальні операції під Нагуєвичами були зумовлені прагненням австрійського командування відвоювати нафтовий басейн, а також намаганням врятувати ситуацію із тиловою підготовкою до більш стратегічного плану: укріплення оборонних позицій, евакуації людей, реорганізації армії і т.д.

У мемуарах Є. Г. Валя досить розлого описано усю серйозність та складність боїв у «Нагуєвицькому котлі», який тривав 6 жовтня 1914 р. Як виявилось, дивізія О. Каледіна зіштовхнулася із австрійською армією на краю лісу між Нагуєвичами та Унятичами, в момент, коли деякі частини ахтирських гусарів російської армії почали атакувати в кінному строю невеликі партії австрійської кінноти. При цьому австрійська армія при появі більшої частини 12-ї дивізії О. Каледіна почала відступати активніше вглиб пагорба перпендикулярно до дороги, яка вела до сіл Унятичі та Лішня, натомість росіяни розташувалися з боку села Нагуєвичі, ближче до Радичевого лісу, тобто до лінії Карпат. З метою переслідування росіяни відрядили окремі загони кінноти. Згодом росіяни все ж зайняли разом зі штабом О. Каледіна позиції на невеликому відмежованому пагорбі (йдеться або про «пагорб «Базарище» з лівого боку від Нагуєвич, або про пагорб «Могила» – з правого). Перед генералом О. Каледіним відкрилася, як писав Е.Г. Валь, *«незвична для цієї війни картина»*: фактично за 1–1,5 км окремими рядами стояла австрійська кавалерійська дивізія, яка була вишикувана під прямим кутом (збереглася польова схема Е.Г. Валя № 3 в додатках до спогадів).

Спочатку ця ситуація видалася росіянам чимось неймовірним, адже ніхто не міг подумати, що противник раптово вивів кінноту. Але в бінокль

на формі вершників було добре видно червоні гусарські «чакчирі» іноземних військ. Врешті такі вузькі кавалерійські брюки на шкіряній підкладці, які розшивалися галуном, були характерні для обмундирування властиво австрійських гусарів. Разом з О. Каледіним в штабі, який керував «Нагуєвицьким котлом», були також чотири вищі офіцерські чини з його штабу, а також командир білоруського гусарського полку Олексій Матковський (1877–1920), який на той час мав звання полковника. Окрім них, генерала О. Каледін у Нагуєвичах мав у розпорядженні лише один передовий ескадрон авангарду. Як виявилось, одна бригада розійшлася в усі сторони, а друга, також у неповному особовому складі, ще не встигла підійти до авангарду. При цьому австрійські війська навіть не рушили з місця, вичікуючи подальших маневрів росіян, а також розраховуючи на те, що О. Каледін першим поведе на них атаку. Згідно зі спогадами, перед фронтом австрійської армії була глибока канава, а за гаєм, на флангу, розмістилася її кінна артилерія. При цьому самому гаю австрійське командування наказало спішеним кінноті з кулеметами зайняти позицію, при цьому таким чином, щоб січові стрільці, які були заховані в окопах лісу могли прикривати з флангу. Росіяни добре розуміли, що коли б їхня кіннота розпочала атаку, вона б одразу потрапила у пастку.

Після цього в якусь мить австрійські кулеметники збагнули, що приблизно за 800 кроків від них розташована група начальства, а тому відкрили вогонь. О. Каледін і О. Матковський зайняли позиції дещо далі за інших офіцерів, то ж зуміли одразу заховатися за схил. При цьому начальнику російського штабу і старшому писарю, які стояли одразу перед гребенем, довелося зайняти незручне горизонтальне положення безпосередньо на схилі, обернутому в бік австрійського війська. Фактично вони заледве врятувалися і приєдналися до генерала Каледіна, при цьому винятково за збігом щасливих обставин. Одразу після маневру передислокації, з дистанції у 1 000 кроків російська артилерія розпочала вогонь по пагорбу, на якому розташовувалася австрійська кавалерія. Цими діями генерал Каледін прагнув спровокувати противника розпочати наступ, а також переконати його, що росіяни не атакуватимуть. Наступним кроком Каледін відрядив начальника штабу у бригаду, що підступала до гірки, з чітким наказом розгорнути її якомога швидше. Після цього він вирішив все таки прийняти атаку і одночасно відіслав ординарцем наказ для генерала Павлова терміново повернутися із села Лішня до Унятич, відрізавши тим самим австрійській кінноті відступ. Врешті росіяни одразу зрозуміли, що в болотистій місцевості між Нагуєвичами та Унятичами іншого шляху відступу, аніж дорогою, яка сполучала села, не було. Е.Г. Валь у своїх спогадах назвав план і стратегію російського

генерала геніальними, позаяк вони цілковито дозволили знищити наступаючу австрійську армію, яка рухалася з боку карпатського хребта та села Нагуєвичі. Росіяни зайняли більш вдалу позицію, адже своїх спогадах Е.Г. Валь із пафосом писав: *«...австрійський начальник дивізії, так би мовити вичерпав свою силу воєнної творчості. Він не вдався, до непередбаченого випадку, як це було в Аустерліцькій битві [1805 р.], коли ворог не діяв згідного його плану»*. Отже, 12 кавалерійська дивізія генерала О. Каледіна саме перед Нагуєвичами викотила на поле бою всю свою артилерію і почала *«розсаджувати свої снаряди вишикуваними рядами розгорнутої кінноти»*. Щоправда, Е.Г. Валь здивовано писав, що *«...цілком зрозуміло стало чому австрійська армія не розпочала атаки, але важко було пояснити отриманий від начальника штабу генерала Павлова (зокрема 133-го піхотного Сімферопольського полку А.С. Снесарьова 34-ї піхотної дивізії) відповідь, що Павлов не вважає за потрібним йти на Лішню»*. Фактично, у бою під Нагуєвичами усі моменти і випадки війни були упущені з обох сторін противників. Росіяни припускали, що, вірогідно, поява в селі Лішня їхньої кінноти, про яку австрійське командування мало знати, було достатньо, щоб австрійська армія, ризикуючи відійти від цього пункту, не використала нагоди захопити 12-ту кавалерійську дивізію зненацька. Після обстрілу біля Нагуєвич австрійська армія увійшла для прикриття в ліс, і через село Лішня разом із іншими підрозділами, які продовжували переслідувати окремі загони 12-ї дивізії Каледіна, перейшла до Карпат.

Російська історіографія наполегливо заявляла, що завдання, покладені на генерала Каледіна поблизу Нагуєвич, були виконані з легкістю, а сам обхід, який тривожив командувача і генерала Цурикова, видавався радше демонстрацією, аніж серйозним самостійним спеціальним воєнним планом. Цікаво, що генерал Каледін користувався серед військових великою повагою, адже, як зазначав підпоручик Е.Г. Валь, *«навіть тоді, коли він опинився без достатньої підмоги один на один із розгорнутою австрійською дивізією, перші його думки були націлені не на власне критичне становище»*. Врешті Е.Г. Валь зазначав, що російський генерал Каледін дуже швидко зумів визначити ключові ознаки становища з обох боків. Яскраве свідчення цього – його стратегічні швидкі і легкі бойові накази: *«Павлова з Лішні – в Унятичі»*, наказуючи ще не опустивши бінокля. Безумовно, *«Нагуєвицький котел»* серйозно підсилив бойовий дух російської армії, зокрема, серед вищих чинів, а також переконав військових у перевазі російської артилерії над австрійською.

19 жовтня 1914 р. сили Українських січових стрільців знову було передислоковано у село Нагуєвичі, зокрема, в горішний ліс біля річки

Велика Ступнянка (на заході від села) з метою тилової підтримки правого крила кінної дивізії австрійських драгунів. Згідно зі спогадами січового стрільця, опублікованих на сторінках газети «Неділя» (1935), в цей час сотні Дмитра Вітовського та Осипа Будзиновського здійснювали маневри в околицях Борислава, Попелів, Ясениці-Сільної та Нагуєвич. Фактично це був наступ У.С.С., який зупинився знову таки в Нагуєвичах, але тепер вже з боку Карпатського хребта. В цей час сотні були розділені на менші відділи, які одночасно здійснювали розвідку. Разом із січовиками діяли і піхотні відділи, які складалися з колишніх військових кінноти, які втратили коней в боях з росіянами. Ці піхотинці були одягнені в чорні плащі, кавалерійські шапки, а за зброєю у них слугували короткі кріси. Стрільці рухалися до лісу швидким темпом, оскільки в цьому напрямку кіньми і гузовим транспортом переміщали скоростріли і скриньки з амуніцією. Увесь з'єднаний відділ військових очолював австрійський поручник від скорострілів, який щохвилини розглядав військову карту. З боку Підбужа було постійно чути гуркіт гармат, між Підбужем і Нагуєвичами розташувалася сотня Осипа Будзиновського. Під час маршу молодий січовик раптово зауважив двох козаків на конях, після чого повідомив старшині: *«Herr Oberleutnant, dort sehe ich zwei Kosaken»*. Козаки також зауважили австрійських бійців, а тому раптово поскакали до лісу. Відділ зі стрільцями зупинився, а відділ кулеметників було розділено на дві частини з метою одночасного огляду двох пристрільних зон. Місце праворуч від кулеметів стрільців займала болотиста заглибина, яка кривою лінією сягала лісу. Українські солдати згадували, що не встигли окопатися, як почався обстріл з боку росіян: *«Тільки що встигли ми закурити папіроски, як на нас бахнула сальва крісового вогню й кулі просвітіли нам коло вух, стукаючи, мов тисячі дятлів, по вітках і пеньках дерев. За хвилину прогомніло громове: урра! І нам зробилося моторошно. Ми й собі отворили крісовий вогонь, але наше положення було безвихідне. Коло нас промайнули несподівано коні зі скорострілами і скриньками муніції, що, мов ураган, проскочили крізь багно і пропали в лісі за деревами»*. Офіцер У.С.С. зазначив, що частина стрільців почали відступати повз нього, при цьому так швидко, що він не збагнув, що залишився в окопі тільки із другом Довголуцьким, з яким також почали відступ, проте одразу потрапили у трясовину. Під свист куль та гуркіт гармат їм довелося відрізати один наплічник із хлібом, щоб продовжити біг за межі обстрілу. Дорога відступу пролягла до лісничівки чи гаївки, де розташовувався дивізійний штаб, до якого їм вдалося добратися лише над ранок. Щоправда, на місці не було ані душі, відтак обидва бійці змушені були продовжити рух. По дорозі вони зу-

стріли ще кількох стрільців з інших відділів, серед яких були Лев Коник і Дівнич. Усі стрільці були втомлені і повністю заболочені. Вийшовши із лісу, вони зустріли кавалерійську колону, майор котрої запитав їх про ситуацію на їхньому фронтовому відтинку. Стрільці подали звіт німецькою мовою, а майор зрадів, оскільки почув, що стрілецькі кулеметники врятувалися. Також майор хотів віддячитися за інформацію банкнотою у 100 корон, проте стрільці грошей не взяли, і майор рушив за своїм відділом. Стрільці почали рух позаду кавалерії, яка довгими колонами відступала у бік села Нагуєвичі. На краю діброви відбувався схід стрільців з усіх відділів та локальних бойових зіткнень із ворогом. Формування відбувалося разом із сотниками та курінним отаманом С. Шухевичем, а також чотарями Цяпком, Нагайлом, Хомою та ін. З цього часу зберігся інший опис подій, опублікований невідомим стрілецьким офіцером в газеті «Діло» у листопаді 1914 р. Як виявилось, його сотні рухалися з боку Старого Самбора за кінною кавалерійською дивізією австрійців, однак пішки стрільцям було важко її наздоганяти. Це була *«непроглядна валка возів дивізійного тренду, який утрудняв рух, відтак було знайдено провідника, який показав швидший шлях верхом карпатського хребта»*. В цей час у напрямку до лінії Нагуєвичі – Ясениця-Сільна – Попелі рухалася кінна дивізія під керівництвом князя Виндиш-Греца, сформована винятково з числа німецьких драгунів та гусарів. Не виключено, що стрільці чи не вперше під час маршу заспівали пісню про Валькірію властиву пруським стандартам маршу, на що князь здивовано відповів: *«Wunderschön! Grossartig»*. За якийсь час ця сотня дісталася села Кропивник, де селяни поповнили її запаси харчів. Під час переходу хребта у напрямку до Нагуєвич між Залокоттю і Бистрицею Гірською цілий день тривала битва, після чого тимчасово ця сотня повернулася до Східниці, з метою оточення російської армії з тилу.

Загалом, військові маневри та серйозні воєнні котли в околицях сіл Східниця, Кропивник, Верхні Гаї, Борислав, Попелі, Ясениця-Сільна, Уличне, Нагуєвичі, потужний бій на горі Кобила, Залокоть і т.д. були складовою масштабної операції, яка брала початок від битви під Хировом, і яка загалом тривала впродовж 11 жовтня – 4 листопада 1914 р. За цей період периметр австрійської оборони в південно-східній частині фронту пролягав розлогим фронтом, протягуючись також через села Губичі, Доброгостів, Верхні та Нижні Гаї, Голобутів, Добрівляни та ін. У грудні 1914 р. бойові дії на теренах Дрогобиччини остаточно припинилися, а повіт остаточно був окупований російською армією.

РОЗВИТОК МОЛОЧАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ НА ДРОГОБИЧЧИНІ В 20-Х–30-Х РР. ХХ СТ.

Оксана МЕДВІДЬ

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана
Франка (Дрогобич)*

Дієвим засобом захисту інтересів українського населення у міжвоєнний період стала кооперація, витоки якої сягають кінця ХІХ ст. Вона згуртовувала розпорошене українське населення, захищала його від де-націоналізації. У кооперативах концентрувалося національне виробництво, яке давало засоби для існування сотень тисяч селян, скорочувало еміграцію, творило ринок для українських товарів.

Активно розвивалася молочарська кооперація. У березні 1924 р. в Стрию відбулися загальні збори Крайового союзу господарсько-молочарського, де було обрано нову дирекцію союзу з-поміж фахівців-молочарів, діяльних кооператорів. До керівництва Крайового союзу господарсько-молочарського прийшли Андрій Мудрик, Олекса Лис, Андрій Палій, Михайло Хронов'ят. Нове керівництво відновило будинок Крайового союзу, відкрило крамницю й молочарню, організувало молочарські курси.

18 червня 1925 р. відбулися загальні збори Союзу, які внесли зміни до статуту. Відтепер він почав іменуватися Крайовим молочарським Союзом «Маслосоюз». За статутом Союз був розміщений у Стрию, але фактичним місцем його осідку став Львів. Союз засновував свої відділи, склади, крамниці й різноманітні агентства в інших містах краю і за кордоном. Кооператив «Маслосоюз» у Дрогобичі був заснований у 1925 р. Його очолювали Михайло Сенечко, Микола Никифорок, а з 1929 р. – Роман Луцик. Торговим знаком кооперативу був прямокутник, всередині якого між буквами «М» і «С» зображений зелений чотирилисник конюшини.

Діяльність кооперативу у 20-х рр. була спрямована на організацію молочарень у ближніх селах, оскільки на той час молочну продукцію до Дрогобича постачали зі Стрия. Та вже у 1935 р. товар у крамницях міста на 80 % був з дрогобицьких районних молочарень. Вони існували в Летні, Добрівлянах, Меденичах, Волі Якубовій, Гаях Нижніх, Урожі. Ці молочарні збирали сировину з навколишніх сіл та переробляли на сметану, сир, масло. Влітку вони часто мали надлишок продукції та відправляли її до Львова, а молочарня з Урожа – до Самбора чи продавала

у Бориславі. Літр молока коштував 18 грошів, кілограм сиру – 50 – 60 грошів, 1 яйце – 5–7 грошів. За продаж молока селяни отримували 20 – 30 злотих щомісячно.

Основним продуктом, який виробляли підприємства «Маслосоюзу», було масло. Існувало чотири категорії його якості. Найдорожчим було масло першої категорії – так звані «Знамениті масла». Його ціна становила близько 3,2 злотого. Друга категорія називалася «Дуже добрі масла», третя — «Добрі» і четверта «Погані». Слід зауважити, що кооперативне масло, якому було більше трьох днів, уже вважали другосортним. У 1935 р. «Маслосоюз» відкрив у Дрогобичі механічну молочарню, де молоко з приміських сіл пастеризували.

У 1937 р. в Дрогобичі було три крамниці «Маслосоюзу», в Бориславі – дві, а влітку в Трускавці працювала одна крамниця. Наприкінці 1920-х рр. була конкурентна боротьба «Маслосоюзу» з приватними торговцями молочних виробів. Вони часто скуповували у селян продукцію за заниженими цінами, особливо влітку, і відтак, продавали її значно дешевше, ніж кооператив. Та згодом «Маслосоюз» своєю торговельною політикою посилив вплив на формування ринкових цін на молочну продукцію, та захищав економічні інтереси місцевих селян.

Станом на 1938 р. торговельні обороти молочарської кооперації на Дрогобиччині становили понад 20 млн. злотих, а власні кошти кооперативів сягали близько 3 млн. злотих.

Діяльність «Маслосоюзу» базувалася на наукових засадах, передовсім на здійсненні селекційно-племінної роботи. У районних молочарнях існували секції «Охорони домашніх тварин», які фінансували ветеринарну службу. Напередодні Першої світової війни в Стрию почали функціонувати три-, а згодом шестимісячні молочарські курси, на яких навчали селян прогресивних технологій ведення тваринництва. У 1933 р. вони були реорганізовані в однорічну школу, директором якої став агроном М. Хомишин. До школи вступали хлопці й дівчата віком 18 – 30 років із початковою освітою та річним стажем роботи в молочарні. Тут готували таких фахівців: молочарських майстрів, машинних техніків, лаборантів. Навчання у цій школі пройшли чимало селян з Дрогобицького повіту. Згодом подібна школа була відкрита у Львові.

Отже, молочарська кооперація Дрогобиччини, як і Західної України загалом, відігравала важливу роль у захисті економічних інтересів галицьких селян у міжвоєнний період та сприяли внутрішньому згуртуванню українського населення.

ЦЕНЗУРНІ САНКЦІЇ АДМІНІСТРАЦІЇ Г. БОБРИНСЬКОГО В ГАЛИЧИНІ

Ірина ЛОЗИНСЬКА

*кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич)*

Поширення російської мови, яку російські чиновники розглядали як засіб об'єднання Східної Галичини з Російською імперією зачепило не лише судову сферу, народну освіту на всіх рівнях але виявилась також у цензурній політиці.

23 вересня 1914 р. в газеті «Прикарпатская Русь» була опублікована постанова за підписом військового генерал-губернатора Галичини Г. О. Бобринського про цензуру. У головному постанові повторювала принципи цензурної політики, прийняті в Російській імперії для територій, що знаходилися на воєнному положенні. Крім того, постановою заборонявся продаж книг на російській мові і «малоросійському наріччі», виданих не в межах Російської імперії.

У Східній Галичині, нараховувалося декілька місцевих говірок. Губернатор Бобринський дав дозвіл видавати газети на 4-х місцевих говірках (окрім польських і російських видань), але категорично заборонив видання книг українською мовою, яка розцінювалася російським чиновником, як мова «казенна, австрійська і винаходом мазепівців». Не було враховано і те, що українською мовою читало і розмовляло більшість населення Східної Галичини. Це рішення викликало заперечення з боку частини офіцерів штабу Верховного головнокомандуючого і І. Л. Горемикіна. Останній зазначав, що не бачить особливої небезпеки для російських державних інтересів у вживанні української мови в Галичині при «неухильному спостереженні за тим, щоби місцева преса сприяла насадженню основ російської державності. Під місцевою пресою, що насаджувала основи російської державності, І. Л. Горемикін розумів газету «Прикарпатская Русь».

Ще 14 серпня 1914 р. Рада міністрів обговорювала питання про поширення в нейтральних державах «істинних і доброзичливих» відомостей про Росію і дії російської армії. Одним з рішень, прийнятих з цього питання, було рішення про відрядження до генерал-ад'ютанта Іванова колезького асесора Олфер'єва, якому було доручено відновити видання газети «Прикарпатская Русь» для поширення серед галицького населення повідомлень в бажаному для Росії світлі. Рада міністрів вирішила щомісячно виділяти на ведення газети 5 тис. руб. До речі, з часу утво-

рення в Галичині військового генерал-губернаторства газета «Прикарпатская Русь» при збереженні попередніх джерел фінансування стала виходити від імені «Русского народного сонета» у Львові – громадської організації місцевої москвофільської інтелігенції, діяльність якої була дозволена місцевою владою.

Певним чином на обмеження вживання української мови вплив виявило розпорядження штабу військового генерал-губернатора від 23 жовтня 1914 р. Населенню повідомлялося, що військова цензура буде розглядати приватну кореспонденцію тільки російською, польською, чеською, румунською, французькою, англійською і німецькою мовами. Листи і телеграми на «інших мовах і наріччях» підлягають знищенню.

Запроваджено жорстку військову цензуру зокрема заборонялося вмішувати відомості про воєнні операції, роботу російської влади, друкувати та розповсюджувати плакати, оголошення, малюнки без дозволу поліції. Публікація у пресі відомостей або малюнків без дозволу цензури підлягала штрафові від 500 до 10 тис. рублів або ув'язненню від двох місяців до року. При повторенні такого випадку часопис мали закрити на весь період дії військової цензури. Випуск друкованої продукції мусив бути тільки з зазначенням прізвища власника закладу, влаштування концертів, лекцій, постановка на публічних сценах п'єс дозволялися тільки з санкції адміністрації, а демонстрування кінофільмів тільки після попереднього перегляду. Влада не дозволяла українцям у Галичині відкрити жодної своєї інституції, книгарні чи бібліотеки, натомість почали відкриватися курси російської мови для вчителів, друкуватися підручники російською мовою.

ПОВСТАНСЬКА ТА ПРАВОЗАХИСНА БОРОТЬБИ ІРИНИ СЕНИК

Марія БЛОНАР

*аспірантка кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних
дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Дрогобич)*

Ірина Сеник – Жінка, яка не зламалась після 34-річного поневолення в тюрмах, таборах і на засланні. Член Організації українських націоналістів, член Української гельсінської групи, політв'язень радянських концтаборів, поетеса, медсестра, талановита вишивальниця, громадська діячка, Героїня Світу – це все про цю одну, на перший погляд, тендітну жінку.

На формування світогляду Ірини Сенік впливали як свідомі батьки та професори приватної гімназії Іллі та Іванни Кокорудзів, так і церква на чолі з Митрополитом Андреем Шептицьким. Закінчивши гімназію, вона влаштувалася на працю в митрополичій консисторії УГКЦ, яка діяла під керівництвом Андрея Шептицького.

У 1939 році Ірина стала членом Юнацтва Організації Українських Націоналістів, а з 1941 року вже була повноправним членом ОУН. Як член ОУН, працювала в крайовому відділі пропаганди (псевдо «Леся»). 11 грудня 1945 року Ірина Сенік була заарештована радянською владою як учасниця національно-визвольного руху.

Після відбуття років таборів Ірина Сенік у вересні 1968 року, звільнившись із заслання, проте із заборобою повертатися до рідного Львова, оселилася в Івано-Франківську і включилася в правозахисну діяльність. Встановила контакти з оунівцями та шестидесятниками, спілкувалася з киянками-подругами по ув'язненню Оксаною Мешко і Ніною Вірченко, брала активну участь у виданні підпільного вісника, організованого В'ячеславом Чорноволом, допомагала у поширенні самвидаву, спрямованого проти русифікації та національної дискримінації українського народу.

Ірина Сенік увійшла до Івано-Франківської та Львівської груп захисту політ'язнів, подавала скарги й протести на захист Валентина Мороза, Святослава Караванського та ін., збирала кошти на підтримку родин політ'язнів. 17 листопада 1972 року Ірина Сенік була вдруге заарештована за звинуваченням у проведенні «антирадянської агітації і пропаганди» (ст. 62 ч. 2 КК УРСР).

Не зважаючи на прикрі обставини, вона не втрачала своєї активності. У мордовських таборах Ірина Сенік відбувала покарання з Дарією Гусяк, яка добувала там свій 25-річний термін та разом із новими ув'язненими – шестидесятниками Ніною Строкатою, Іриною Калинець, Надією Світличною, Стефою Шабатурою, Оксаною Попович та ін. Спільно брали участь у голодівках, зокрема, на захист Василя Стуса, писали листи і звернення до світової громадськості, звертаючи увагу на «кричущі порушення елементарних прав людини» в СРСР.

У лютому 1979 року Ірина Сенік стала членом Української Гельсінкської Групи. 30 жовтня 1979 р. жінки-члени УГГ Оксана Мешко, Ніна Строката та Ірина Сенік звернулися до світової громадськості та людей доброї волі з документом «Ляментация», в якому повідомляли про численні факти «ескалації державного терору і наклепів проти учасників правозахисного руху в Україні».

Звільнили Ірину Сеник 17 серпня 1983 року, оселилася в м. Бориславі Львівської обл. Вона заснувала Товариство української мови та Українську Гельсінську Спілку (УГС) в Бориславі, вступила до відновленого, який був заборонений советською владою, Союзу Українок та очолила місцеве відділення СУ. У 1993 році Ірина Сеник була запрошена на першу Міжнародну жіночу конференцію «Українка і демократія», де були присутні представниці українського жіноцтва з багатьох країн світу.

У 1995 році Ірина Сеник стала співзасновницею Всеукраїнської Ліги Українських Жінок (ВЛУЖ) та була обрана першою головою Львівської обласної організації ВЛУЖ, опрацьовувала структуру організації, своїми цінними вказівками й досвідом сприяла розвитку Ліги.

Таким чином, незважаючи на важкі обставини, які склались в долі Ірини Сеник, вона не відмовилась до кінця свого життя від своєї повстанської та правозахисної боротьби, активної участі у різних організаціях задля національного та державного відродження України.

ДІЯЛЬНІСТЬ СЕВЕРИНА ДАНИЛЕВИЧА НА ПОСАДІ МЕДИЧНОГО РЕФЕРЕНТА ДРОГОБИЦЬКОГО ОКРУЖНОГО ПРОВоду ОУН (КВІТЕНЬ – ЛИСТОПАД 1944 Р.)

Микола ГАЛІВ,

*доктор педагогічних наук, доцент, декан історичного факультету
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана
Франка (Дрогобич),*

Роман МИХАЦЬ

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри народних музичних
інструментів та вокалу Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка (Дрогобич)*

Біографія С. Данилевича досі не була об'єктом наукових досліджень. У 2017 р. видано невеликий збірник спогадів про українських повстанців і підпільників зі Збаражчини, в якому згадувалося й ім'я С. Данилевича. Невелика згадка про нього з'явилася у четвертій книзі видання «Реабілітовані історією. Львівська область» (2019). На жаль, діяльність лікаря наразі не окреслювалася дослідниками історії українського визвольного руху 1940 – 1950-х рр.

Северин Андрійович Данилевич народився 7 липня 1921 р. у с. Максимівка Збаразького району Тернопільської області. У 1940 р. його батьків як куркулів було репресовано і виселено до Казахстану. Дещо раніше (у грудні 1939 р.) органи НКВС заарештували Севериного брата Богдана за участь в антирадянському виступі у Збаразькому районі.

Попри негаразди С. Данилевич у 1940 р. вступив до Львівського медичного інституту, який працював до початку німецько-радянської війни, а потім відновив діяльність у квітні 1942 р. Навчаючись в інституті, С. Данилевич вступив до ОУН на початку 1944 р. Зробив це під впливом медичного референта Дрогобицького обласного проводу ОУН В. Михайлуніва («Баша»).

Наприкінці березня 1944 р. С. Данилевича під псевдонімом «Лилик» було призначено референтом медичного відділу Дрогобицького окружного проводу ОУН. У Дрогобичі С. Данилевич на початку квітня 1944 р. влаштувався працювати до міської лікарні. Відтак встановив свої перші контакти з місцевим оунівським підпіллям, познайомившись з Марією Юзефів («Калина»), яка очолювала «жіночий відділ» Дрогобицького окружного проводу ОУН.

З метою збирання медикаментів для потреб оунівського підпілля та Української повстанської армії (далі – УПА) лікар С. Данилевич встановив зв'язок із провідником Дрогобицького міського проводу ОУН Левком Грущакom. Обидва підпільники розробили операцію щодо експропріації медикаментів з аптеки на центральній площі Дрогобича, власником якої був Яхно. У липні 1944 р., скориставшись відступом німців з міста та тимчасовою панікою, вони вчинили напад на одну цю аптеку і здобули десятки кілограмів медикаментів.

Крім того, С. Данилевич підтримував тісні контакти з деякими референтками «жіночих відділів» районних проводів ОУН Дрогобицької округи (разом 65 сіл): Стебницького, Бориславського, Болехівського, Опаківського. Найбільш тісні стосунки у «Лилика» склалися з референткою «жіночого відділу» Стебницького районного проводу ОУН Ольгою Петренко, до якої він носив медикаменти з проханням переховати або передати далі по тереновій сітці.

Від В. Михайлуніва («Баша») С. Данилевич отримував через зв'язкових й інші завдання, зокрема заготовляти хірургічні інструменти. Проте цього виконати не міг, оскільки їх у той час неможливо було купити чи дістати. Ще один наказ «Баші» стосувався заготівлі у кожному селі санітарних сумочок. Цю вказівку С. Данилевич виконав частково. Він отримав від підпілля на придбання медикаментів 5

тис. злотих, які витратив за призначенням, спираючись на допомогу Р. Трудяка («Рубайло») та М. Юзефів («Калина»). Загалом ним було сформовано групи медикаментів для 30 – 35 санітарних сумочок, котрі передано О. Петренко для дальшого розподілу у селах Стебницького району ОУН та Бачинській («Надя») для Бориславського району ОУН.

Не без відома лікаря у різних селах Дрогобищини (Орів, Ластівки, Волоща, Грушів, Урич) формувалися таємні склади медикаментів для УПА. Зокрема, в с. Ластівки С. Данилевич разом зі своїм спільником заховав у полі приблизно 30 кг медикаментів. У с. Улично в червні 1944 р. лікар «Лилик» залишив в підпільниці «Хортиці» на зберігання приблизно 10 кг медикаментів.

У липні 1944 р. С. Данилевичу деякий час довелося переховуватися від німців, тож він перебував у села Орів і Ластівки Підбузького району. Неподалік с. Ластівки наприкінці липня 1944 р. дислокувався відділ УПА чисельністю (за словами С. Данилевича) близько 100 осіб під командуванням Василя Андрусяка («Різун»). 4 серпня 1944 р. між повстанцями і нцямцями відбувся короткий бій, тож С. Данилевич надавав медичну допомогу пораненим повстанцям.

Після звільнення Дрогобича від німецької окупації, лікар повернувся до міста і влаштувався працювати у Дрогобицьку міську лікарню. 22 вересня 1944 р. Дрогобицький облздороввідділ відрядив С. Данилевича до с.Сопіт Сколівського району як керівника епідемічної бригади. 5 жовтня 1944 р. він відновив свої підпільні контакти з В. Михайлуновим («Баша») [1, арк. 23]. За його розпорядження С. Данилевич зв'язався з керівниками медслужби Самбірського окружного проводу ОУН «Вишнею» і Стрийського окружного проводу ОУН «Березою», яким доручив перевірити кількість медикаментів на теренах Стрийської округи, організувати набуття нових медикаментів, зрєвізувати діяльність сітки працівників, залучених до медичної сфери ОУН.

Подальша діяльність С. Данилевича була перервана арештом органами НКДБ, який відбувся у Дрогобичі 2 листопада 1944 р. На початку січня 1945 р. на закритому судовому засіданні Виїзної сесії Військової Колегії Верховного Суду СРСР С. Данилевич було засуджено «каторжними роботами» строком 20 років, конфіскації всього особистого майна та позбавлення політичних прав на 5 років.

ДЕПОРТАЦІЯ НІМЦІВ ІЗ ТЕРИТОРІЇ СТАНІСЛАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ УКРАЇНИ (1946): НОВІ ДОКУМЕНТАЛЬНІ СВІДЧЕННЯ

Микола ГАЛІВ

*доктор педагогічних наук, доцент, декан історичного факультету
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Дрогобич),*

Анна ОГАР

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри
філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Дрогобич)*

У Галузевому державному архіві Служби безпеки України (фонд 2, опис 105 (1951), справа 41, аркуші 1 – 24) були віднайдені документальні матеріали, які розкривають обставини виселення понад 150 німців із Станіславщини наприкінці 1946 р.

Вони становлять собою офіційне листування між керівниками установ Міністерства внутрішніх справ (МВС) різного рівня. Перший з цих документів є повідомленням одного з керівних працівників Управління МВС у Станіславській області Гриценка щодо справи про облік німців Станіславської області, які підлягають переселенню (документ датується 26 жовтня 1946 р.). У ньому повідомлялося, що на території Долинського району Станіславської області проживає 38 сімей німців (34 чоловіки, 51 жінок, 70 дітей віком до 16 років) – загалом 155 осіб. Вони, начебто, ще в 1944 р. утікали разом з німецькою армією, але були перехоплені частинами Червоної Армії і були скеровані додому. Радянські власті планували відправити їх на спеціальне поселення в Актюбінську область Росії, проте тимчасово використовували цю групу німців для будівництва залізничної станції. На 1946 р. більшість сімей німців мали домашнє господарство (зокрема, корів і коней), працювали на підприємствах та сільському господарстві.

Це повідомлення розглянули у МВС УРСР і вже 30 жовтня начальник Управління по боротьбі з бандитизмом полковник Роман Сараєв (м. Київ) надіслав листа начальнику Головного управління МВС СРСР по боротьбі з бандитизмом генерал-лейтенанту Олександру Леонтьєву (м. Москва), прохаючи повідомити порядок відправки цієї групи німців на спецпоселення. Водночас у листі йшлося

не про 38, а 34 сім'ї, проте загальна кількість членів сімей вказувалася така ж як і раніше – 155 осіб. З Москви до Києва 14 листопада 1946 р. надіслали телеграму, в якій містилося розпорядження направити згадані сім'ї німців зі Станіславської області України на спецпоселення до Марійської автономної соціалістичної радянської республіки (Марійська АРСР) в Росії. Їх слід було передати в розпорядження Суслонгеського лісопромислового господарства, який був структурною частиною тресту «Марібумліс». Особисто господарство та худобу дозволялося продати. Працівників МВС УРСР зобов'язували знайти потрібну кількість вагонів для виселення німців.

Наприкінці листопада 1946 р. заступнику міністра внутрішніх справ УРСР Івану Лобуренку надійшло повідомлення з Управління МВС Станіславської області. У ньому йшлося про потребу надати 7 вагонів на станцію Долина на 12 грудня для виселення 155 німців. Відтак І. Лобуренко 6 грудня 1946 р. звернувся до командира 35-ї конвойної дивізії внутрішніх військ МВС СРСР Петра Сидорика з проханням надати конвой для супроводу «спецконтингенту». 11 грудня 1946 р. заступник міністра внутрішніх справ УРСР В. Рясной звернувся до начальника відділу перевезень МВС СРСР Д. Аркадьєва щодо надання 10 критих вагонів для виселення німців з Долини. Водночас його лист адресовувався і до міністра внутрішніх справ Марійської АРСР Михайла Маркєєва, повідомляючи про заплановану акцію.

Проте справа з виселенням дещо затягнулася. Конвой (8 військових) було надіслано зі Львова лише 14 грудня. Зрештою, як свідчить повідомлення заступнику начальника Управління по боротьбі з бандитизмом МВС у Станіславській області Л. Пастельняку, ешелон зі німцями було відправлено зі станції м. Долина 29 грудня 1946 р. Під час завантаження двоє осіб втекло і їх розшукували. Паливом і продуктами ешелон забезпечили на 20 днів. На жаль, нам невідомі обставини транспортування групи німців до залізничної станції Суслонгер, як і обставини їх перебування на спецпоселенні та подальша доля після ліквідації системи спецпоселень у 1950-х рр.

НОВЕ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ СВІДЧЕННЯ ПРО МАРОДЕРСТВО РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА РІВНЕНЩИНІ (20 БЕРЕЗНЯ 1947 Р.)

Анна ОГАР

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри
філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Дрогобич),*

Роман МИХАЦЬ

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри народних музичних
інструментів та вокалу Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка (Дрогобич)*

Радянізація західноукраїнських земель відбувалася із порушеннями так званої соціалістичної законності. Під неї потрапляли вчинки, починаючи від порушення дисципліни і закінчуючи катуваннями та самовільними розстрілами.

Частим явищем стало пограбування місцевого населення та й заарештованих чи вбитих націоналістів. До речі, радянські силовики мали багато вилучених цінностей під час військово-чекістських операцій. Однак документів про такі випадки насправді збереглося обмаль (система ретельно приховувала таке ганебне явище). Нововіднайдений документ допомагає дещо «пролити світло» не цю проблему.

Документ начальника штабу 81 стрілецької дивізії внутрішніх військ МДБ Українського округу підполковника Віхтєєва – це ще одне документальне свідчення масового порушення радянської «соціалістичної законності». У ньому наведені конкретні факти мародерства (вилучення у вбитих повстанців штанів і чобіт, плащ-наметів та їхній подальший продаж) з боку особового складу військовослужбовців внутрішніх військ МДБ Українського округу під час проведення операції розшуково-пошуковою групою 4 стрілецької роти 445 стрілецького полку 30 січня 1947 р. Наведені навіть конкретні суми, які були отримані військовослужбовцями після продажу вилучених речей.

Цікавий також факт нагородження (щоправда, проведене документально шляхом видачі довідки) бійців, які відзначилися у бою вилученими у вбитих підпільників цінностями (ручним годинником, чоботами).

Водночас підполковник Віхтєєв робив висновок, що мародерство військовослужбовцями відбулося через недостатню політико-виховну роботу серед особового складу командиром роти лейтенантом Мель-

никовим та недостатній контроль за ними лейтенанта Парійчука, відсутністю належної дисципліни під час проведення операції. Саме через це особовий склад самостійно знімав із вбитих матеріальні цінності та присвоював їх.

Щоправда, у документі зазначається і про проведене розслідування цієї події та покарання відповідальних осіб (командира 4 роти лейтенанта Мельникова – доганою, лейтенанта Парійчука – арештом на 3 доби із утриманням на гауптвахті, сержантський та рядовий склад – дисциплінарними покараннями). З профілактичною метою провели збори, на яких обговорили ці факти, попередивши особовий склад 2 стрілецького батальйону та офіцерський склад.

Відзначимо, що такі покарання не припиняли подальших порушень «соціалістичної законності». Вони продовжувалися і в подальші роки та в різних областях. При цьому відбувалися й значно серйозніші порушення.

У публікованому документі збережено лексику, авторські та редакторські його особливості. Без змін подано власні та географічні назви. Виправленню підлягали лише найбільш очевидні граматичні огріхи. Документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце зберігання документа (назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів).

Документ

вх. 844/31.3.47

ШТАБ 81 СТРЕЛКОВОЙ ДИВИЗИИ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК МГБ УКР. ОКРУГА

27 марта 1947 г. № 1/00/703

г. Ровно.

СОВ: СЕКРЕТНО

екз. № 1

НАЧАЛЬНИКУ ШТАБА ВНУТРЕННИХ ВОЙСК
МИНИСТЕРСТВА ГОСУД. БЕЗОПАСНОСТИ УО.

гор. Киев

Дополнительно к № 1/01504 от 20.3.1947 г.

Произведенным расследованием установлено, что при ликвидации банды «НЕЧАЙ» РПГ 4 ср 445 сп 30.1.47 г. со стороны личного состава было допущено мародерство. Так например:

Сержант ГИТДИНОВ снял с убитого бандита брюки, впоследствии продал их за 200 рублей.

Мл. сержант СКОРЮПИН снял с убитого бандита сапоги, отрезал голенища, которые продал за 150 рублей.

Мл. сержант БЕЛЯЕВ подобрал на поле боя 2 плащпалатки, которые в последствии у него были отобраны и сданы в РО МВД.

По окончании операции, уполномоченный Степаньского РО МВД мл. лейтенант КАЛИНИЧЕНКО за смелые и решительные действия в результате которых мл. сержант КУПЦОВ убил 2 бандитов – подарил последнему ручные часы изъятые у бандита, о чем РО МВД выдало соответствующую справку.

Пом. нач. штаба 2/445 сп лейтенант ПАРИЙЧУК /руководивший операцией/ выдал ефрейтору ТРУШИНУ трофейные сапоги, так как свои сапоги у ефрейтора ТРУШИНА были изорваны. По прибытии в гарнизон, ефрейтор ТРУШИН продал выданные ему сапоги лейтенантом ПАРИЙЧУК.

ВЫВОД: Мародерство со стороны личного состава РПГ 4 ср допущено в следствие:

1. Недостаточной политико-воспитательной работы с личным составом 4 роты со стороны командира роты лейтенанта МЕЛЬНИКОВА.

2. Недостаточным контролем за личным составом со стороны лейтенанта ПАРИЙЧУК и отсутствием должной дисциплины на операции, в следствие чего личный состав при преследовании и уничтожении бандитов, самостоятельно допускал раздевание их и присвоение вещей.

Мероприятия проведенные командиром 445 сп:

1. По случаю совершенного мародерства проведено расследование.

2. Командиру 4 роты лейтенанту МЕЛЬНИКОВУ, за слабую политико-воспитательную работу личного состава роты – объявлен выговор.

3. Лейтенант ПАРИЙЧУК, за отсутствие должной дисциплины на операции и за допущенное мародерство личным составом – арестован на 3 суток с содержанием на гауптвахте.

4. Сержантский и рядовой состав за мародерство бандитских вещей наказаны в дисциплинарном порядке.

5. На собраниях сержантского и рядового состава и на комсомольском собрании 4 роты было обсуждено недостойное поведение военнослужащих допустивших мародерство и предупрежден личный состав 2 сб о неповторении впредь подобных случаев.

6. Командиром 445 сп предупрежден весь офицерский состав о недопущении в дальнейшем позорных фактов мародерства со стороны личного состава.

НАЧАЛЬНИК ШТАБА 81 СД ВВ МГБ УО
ПОДПОЛКОВНИК – [підпис] /ВИХТЕЕВ/

Джерело: Архів внутрішніх військ, ф. 488, оп. 1с, спр. 227, арк. 141-142.

БІОГРАФІЧНИЙ НАРИС ПРО ВОЛОДИМИРА ЛИСТОПАДА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ)

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

*Доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії
України Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Дрогобич),*

Антоніна БОЙЧУК

*Аспірантка навчально-наукового інституту музичного мистецтва
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Дрогобич),*

Андрій ДУШНИЙ

*кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри народних
музичних інструментів та вокалу Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич)*

Сучасний розвиток гуманітаристики актуалізує необхідність досліджень життєвого та творчого шляху постатей, які впродовж десятиліть були незаслужено забутими, відтак їхні біографії насичені «білими плямами». Впершу чергу це зумовлювалося заборонами на дослідження, відсутність або засекреченість їхніх особових справ. Важливість вивчення таких постатей зумовлюється необхідністю їхнього наукового і творчого доробку. Саме до таких постатей належить Володимир Іванович Листопад – український політв'язень, музикант, педагог, диригент, бандурист. Розкриття його життєвого і творчого шляху важливе також і для висвітлення сучасного академічного народно-інструментального мистецтва України.

Підготовлений нарисі на основі архівно-кримінальної справи В. Листопада.

Володимир Іванович Листопад, народився 5 листопада 1912 р. у м. Рівне Рівненської області. Його батько – Іван Андрійович (1885 р.н.), виселений 1947 р. у м. Омськ, мати – Парасковія Петрівна (1891 р.н.), заарештована та засуджена на 10 років. Брат, Михайло Іванович (1922 р.н.), Юрій Іванович (1928 р.н.), Валентина Іванівна (1925 р.н.). Дружина – Анна Петрівна (1927 р.н.) та донька – Наталія (1944 р.н.).

Із його архівно-кримінальної справи довідуємося, що впродовж 1922 – 1926 рр. навчався у школі. Після закінчення якої працював на різних фізичних роботах (1926 – 1928 рр.). Відтак влаштувався працювати у книжковий магазин (1928 – 1937). У 1937 р. переїхав до Львова розпочав навчання у Музичному інституті імені Миколи Лисенка (сьогодні – Львівська національна музична академія імені Миколи Лисенка). Нав-

чання закінчив у 1939 р. Після приходу більшовиків на західноукраїнські землі В. Листопад влаштувався на роботу до Львівської філармонії, де викладав до червня 1941 р. Під час німецької окупації проживав у м. Львів, працював у театрі «Вар’єте» та водночас у книжковому магазині. У липні 1942 р. В. Листопад повернувся до себе на батьківщину у м. Рівне, де влаштувався на роботу секретарем контори «Закупу і аудиту», водночас працював регентом церковного хору при автокефальній церкві. У вересні 1943 р. В. Листопада начальник штабу групи УПА-Північ Леонід Ступницький-«Гончаренко» призначив інструктором по навчанню курсантів строевим та іншим пісням. При цьому «Гончаренко» присвоїв йому псевдо «Кобза». Відтак навчав курсантів старшинської школи «Дружинники». Добре відомо, що старшинська школа УПА «Дружинники» (серпень – грудень 1943 р.) була організована на Поліссі на основі вишкільної сотні поручника Лева Криського-«Гориня», який став її керівником. Викладацький склад школи, це переважно колишні офіцери армії УНР, Червоної армії та учасники легіонів «Нахтігаль» та «Роланд». У лютому 1944 р. був мобілізований до Радянської армії – служив у 16 запасній стрілковій дивізії, яка дислокувалася у м. Борисоглібськ Борисоглібського району Воронежської області. Під час служби був нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною». У листопаді 1945 р. із РА був демобілізований та повернувся до Рівного. Проживав по вулиці Литовська, 64 (разом з дружиною, дочкою, батьком і матір’ю).

Заарештований 20 жовтня 1948 р. по ст. ст. 54-1 «а», 54-11 КК УРСР. Відповідно під час слідства утримувався у внутрішній тюрмі УМДБ Львівської області. Силовики доводили тезу про те, що В. Листопад із метою приховати свою націоналістичну діяльність у лютому 1944 р. пішов у Радянську армію, де серед рядового і офіцерського складу висловлював невдоволення радянською владою і колгоспним будівництвом. Ще одним із звинувачень, які йому інкримінували – переховування рідного брата Михайла (з червня 1947 р. до 20 жовтня 1948 р.), який був заарештований за участь в ОУН у 1946 р., але втік із Рівненської тюрми. Відзначимо, що для підтвердження усієї антирадянської діяльності були використані оперативні документи (яких, нажаль у самій справі не збереглося) та свідчення дружини Анни Листопад.

23 квітня 1949 р. Особлива нарада при МДБ СРСР засудила В. Листопада на 10 років виправно-трудових таборів із конфіскацією особистого майна. Для відбуття покарання його було відправлений в Озерний табір МВС СРСР № 215/4-420. 4 липня 1956 р. комісія по перегляду справ на осіб, які відбували покарання за політичні, посадові і господарські злочини постановила звільнити В. Листопада 4 липня 1956 р.

Біографи:

1. Листопад Парасковія Петрівна (1891, с. Повчине Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл. – ?). Українка. Домогосподарка. Заарештована 26 травня 1946 р. Обвинувачена. 29 липня 1946 р. засуджена військовим трибуналом військ МВС Рівненської області за ст. 20-54-1а КК УРСР на 10 р. ВТТ 15 р. позбавлення прав з конфіскацією майна. Звільнена 9 серпня 1954 р. Реабілітована висновком прокуратури Рівненської обл. від 10 жовтня 1993 р.

2. Листопад Михайло Іванович (1922, м. Рівне – ?). Українець. Освіта середня. Музикант Рівненського обласного драматичного театру. Заарештований 27 жовтня 1944 р. 10 липня 1945 р. засуджений військовим трибуналом військ НКВС Рівненської області за ст. 54-1а, 54-11 КК УРСР на 10 р. ВТТ і 5 р. позбавлення прав з конфіскацією майна. Реабілітований висновком прокуратури Рівненської обл. від 22 червня 1992 р.

3. Ступницький Леонід Венедиктович («Гончаренко»; 29.05.1891, с. Романівка Попільнянського р-ну Житомирської обл. – 30.07.1944, с. Дермань Здолбунівського р-ну Рівненської обл.). Закінчив 2-класне Сквирське міське училище, гімназію у Сквирі, відтак агрономічний факультет Київського університету. Мобілізований до 9-го уланського Бузького полку (20.11.1912). Відраджений на навчання до школи прапорщиків Мінського військового округу (17.05.1915). Навчався у 1-й Київській школі прапорщиків (2.07 – 29.11.1915). Служив у 8 та 12 запасних батальйонах (з 29.11.1915). Т. в. о. командира 14-ї роти (14.08.1916). Командир полку Волинської дивізії (1920). Помічник командира 4-го Київського кінного полку 4-ї Київської дивізії Армії УНР (1920 – 1921). Командував окремим кінним загonom Волинської групи Юрія Тютюнника. Агроном на Бабинському цукровому заводі села Колесники Гоцанського р-ну (1922 – 1940). У 1939 року, після окупації радянською армією частини території Польщі, був Заарештований НКВС (1939). Засуджений на 5 років ув'язнення. Звільнений у 1941 р. із Брестської в'язниці. Керівник Першого українського полку ім. Холодного Яру у Рівному (07 – 08.1941). Керівник суспільної опіки у м. Рівне (1942 – 1943). В УПА (03.1943). Шеф штабу ВО-2 «Заграва» (05.1943 – 07.1943). Організатор підстаршинських та старшинських шкіл УПА (зокрема «Дружинники»). Начальник штабу групи УПА-Північ. Очоловав самооборону на Північно-Західних українських землях (08 – 12.1943). Штаб-ротмістр кавалерії царської армії (у роки Першої світової війни). Молодший унтер-офіцер (13.06.1914), старший унтер-офіцер (3.08.1914), прапорщик (30.09.1915), підполковник Армії УНР, генерал-хорунжий УПА (посмертно, 27.04.1945 р. рішенням УГВР). Нагороджений Георгіївським хрестом IV ступеня (17.03.1915).

РАДЯНІЗАЦІЯ ДРОГОБИЧЧИНИ В 1944 – 1953 РОКАХ (СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР)

Руслана ПОПП

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана
Франка (Дрогобич)*

На час, коли із західних областей України були вигнані німецькі окупанти і відновлювалася радянська система, соціум Дрогобиччини був надзвичайно багатоскладовим. Жителі краю були різні за етнічним походженням та соціальним статусом, конфесійною приналежністю, освітою, політичними орієнтаціями, занятістю, матеріальним становищем, часом перебування в регіоні, усвідомленням тодішніх подій і свого місця в них.

Офіційно вся соціальна строкатість мала бути зведена до класу робітників та колгоспників і прошарку – радянської інтелігенції. Однак, з огляду на супротив і не сприйняття влади більшістю місцевого населення, суть соціального виміру радянзації полягала у відфільтруванні всіх через призму лояльності до системи – на «своїх» та «ворогів».

«Свої» це однозначно радянсько-партійні працівники, представники карально-репресивних органів, військові, на яких опиралася влада у здійсненні радянських заходів. Номенклатура Дрогобицької області у перші повоєнні роки майже повністю формувалася з присланих з різних регіонів СРСР кадрів. Дехто працював тут до війни, залучались учасники радянського партизанського руху, демобілізовані з армії. Кадрові пріоритети влади диктувалися не тільки потребою, але й умінням «присланих», втілювати накази, розпорядження, захищати інтереси влади. Через політичну недовіру місцевих майже не було серед керівництва. На початку 1950 р. у Дрогобицькому міському комітеті партії з 215 осіб – таких було 20, в Бориславському з 109 – 22, у Стрийському з 117 – 17. Незначне представництво було і в інших сферах, навіть директором лазні в Дрогобичі мав бути не уродженець західних областей України. Для своєї легімітизації влада здійснювала висування активістів з місцевого населення, але на другорядні посади.

Своєрідним маркером приналежності до «своїх», було членство в комуністичній партії, комсомолі. Попри всі зусилля влади місцевих мешканців серед таких було мало. Активно цьому протистояли

ОУН та УПА. Повстанські звіти свідчать, що більшість у комсомольських організаціях Дрогобиччини становила «молодь з СУЗ». Важко визначити всі обставини та мотиви тих, хто поповнював лави партії та комсомолу: вплив пропаганди, страх репресій, прагнення здобути освіту, влаштувати кар'єру, чи за завданням підпілля. Збільшення цієї когорти відбувається на початку 50-х років ХХ ст., за умов, коли слабшає національно-визвольний рух.

Пересіювання населення з огляду його «політичної благонадійності» відбувалася систематично у перші повоєнні роки. До категорії найзапекліших «ворогів» зараховували учасників ОУН та УПА, членів їх родин, тих хто співчував та допомагав повстанцям, і навіть тих, хто не доносив. Їх таврували як «українських буржуазних націоналістів», «фашистських недобитків», «нацистських прислужників», «бандитів». «Ворогами народу», «куркулями» оголошували селян, які не хотіли вступати до колгоспу, їхати на роботу на Донбас. Не було довіри і до репатріантів, «переселенців», загалом до всіх тих хто під час війни перебував на окупованих територіях. Виловлювали «дезертирів», які самовільно залишали підприємства військової промисловості і втікали в західний регіон. У радянському соціальному просторі не було місця і для українського греко-католицького духовенства, якому інкримінували стандартний набір звинувачень: «антирадянська агітація», «контрреволюційна діяльність», «співпраця з окупантами».

У звіті ОУН зазначалося, що «арешти, вивози, погрози, облави, грабежі і всілякі інші благодаті є щоденними гостями в наших селах і містах». Жертвами репресій ставали не тільки окремі люди, а цілі родини, соціальні групи, тоталітарна машина була безжальна до жінок, дітей, літніх людей. Масштабні насильницькі переселенсько-депортаційні і репресивні акції здійснені сталінським тоталітарним режимом у перші повоєнні роки, суттєво змінювали традиційний національний і соціальний уклад Дрогобиччини, усували для влади перепони у реалізації радянських трансформацій.

Отже, соціальний вимір радянзації на Дрогобиччині у перші повоєнні роки мав класовий підхід, однак, для свого відновлення/утвердження радянська система насамперед ділила людей з точки зору їх ставлення до неї. Політико-ідеологічний тиск та терор мали забезпечити соціальний простір без «ворожих елементів».

ВИМУШЕНІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ (ВПО ТА БІЖЕНЦІ) З ОКУПОВАНИХ РОСІЄЮ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: ПОЛЬСЬКИЙ АСПЕКТ

Віталій ТЕЛЬБАК

*доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич),*

Святослав ЖУРАВЛІОВ

*кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник
відділу джерелознавства нової історії України Інституту
української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського
Національної академії наук України (Київ)*

Військова агресія Росії проти України, окупація Криму та ОРДЛО стали причиною масової міграції – руху біженців, які в офіційних документах називаються вимушеними переселенцями (ВПО та біженці). Чисельність вимушених мігрантів коливається в залежності від часу фіксації відповідної статистики і авторства звітів. Так, за даними Агентства ООН з питань переселенців (з посиланням на Міністерство соціальної політики України), станом на лютий 2015 р. в Україні нараховувалося 980 тис. внутрішніх переселенців (внутрішньо переміщених осіб) із Криму та Донбасу. Ще 600 тис. осіб шукали притулку в інших країнах, найчастіше – в Росії, Білорусі, Молдові, Польщі, Угорщині, Румунії. Протягом п'яти років війни ця цифра відчутно зросла, що стало складним викликом для української держави та її сусідів, куди найбільше спрямовувалися емігрантські потоки. За офіційними даними, станом на 2017 рік Україна займає десяте місце у світі за кількістю внутрішньо переміщених осіб. З огляду на те, що український переселенський рух виявився найбільш масштабним у повоєнній Європі, до нього прикуто чималу дослідницьку увагу. Втім, наявні опрацювання переважно стосуються проблем переселенського руху в самій Україні. Еміграція ж українців в інші країни Східної та Західної Європи є практично не вивчена.

Серед сусідів України саме Польща є однією з найбільш популярних країн для українських біженців. Так, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, із січня 2014 р. до вересня 2017 р. 4,3 тисячі наших громадян просили про надання притулку у Польщі. Значно більша кількість українців з окупованих територій виїхали до Польщі у пошуках безпеки та більш оплачуваної праці, при цьому не звертаючись з проханням про надання притулку.

З огляду на це, важливим видається з'ясування польського виміру феномену українського біженства. Ця проблема має дві складові. Насамперед, важливим є вивчення ставлення польської влади та громадського суспільства до внутрішньо переміщених осіб в самій Україні. Йдеться про вивчення реакції польських політиків на найбільш масовий переселенський рух у сучасній Європі за матеріалами урядових пропозицій, сеймових дебатів, інтерв'ю політиків тощо. Проведення дослідження дозволяє говорити про чималу присутність проблематики українського біженства у польському політичному та громадському дискурсах. Не меншу цікавість викликає різнопланова та вагома допомога численних польських неурядових організацій українським переселенцям в інших регіонах України.

Другий аспект дослідження акцентує нашу увагу на розкритті стану та проблем вимушеної еміграції українців в самій Польщі. Реалізація цього завдання полягає в з'ясуванні широкого кола питань, що охоплюють правовий статус українських переселенців, мотивацію втечі з окупованих територій, причини вибору Польщі як місця проживання, соціальну характеристику вимушених переселенців, географію їхнього розселення тощо. Окрема увага звертається на проблему адаптації українських емігрантів: з'ясовано стосунки з місцевими громадами, особливості входження у нові соціальні умови, працевлаштування, відновлення бізнесу або навпаки соціальний паразитизм, житлові проблеми, освіту дітей тощо. Цікавість також викликає з'ясування участі вимушених переселенців в громадському житті, культурних і освітніх проєктах. В процесі опрацювання цих сюжетів було виявлено, що осмислення названих проблем доречно підсилити записами усної історичної свідчності українських переселенців у Польщі про події в Криму і Донбасі з їх подальшим опрацюванням та підготовкою до публікації. Це є важливою перспективою теми нашого дослідження.

Проведений аналіз польського виміру феномену українського біженства показав чималу його змістовність і полісюжетність. Це спонукає дослідників проблеми до подальших студій над вивченням цієї складної для нас проблеми в багатьох інших національних контекстах. Такий підхід, поза сумнівом, сприятиме кращому усвідомленню гуманітарних наслідків найбільшого військового конфлікту в повоєнній Європі.

III. ПИТАННЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЗАСОБІВ ЗАДОВОЛЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ ДАВНІХ РИМЛЯН В ЕПОХУ РЕСПУБЛІКИ

Іван СЕРГЄЄВ

*доктор історичних наук, професор, Харківський національний
університет імені Василя Назаровича Каразіна (Харків)*

Вивчення питання щодо засобів задоволення суспільних потреб давніх римлян, поряд з дослідженням власне суспільних потреб та організації управління фінансами римської спільноти, має велике значення для відтворення розвитку фінансового господарства давніх римлян.

Як відзначають спеціалісти в галузі фінансової науки, фінансове господарство окремих народів та держав та його головні складові зазнають глибоких змін під впливом реорганізації їхнього політичного ладу. Вивчення республіканської епохи історії давніх римлян має велике значення в справі вивчення історії фінансового господарства Давнього Риму, оскільки, з одного боку, в ці часи у римлян зберігались деякі елементи, притаманні фінансовому господарству римлян ще в царську епоху, а з іншого, зароджувались ті явища, які набули подальшого розвитку в епоху імператорську.

Якщо ж переходити безпосередньо до засобів задоволення суспільних потреб давніх римлян в добу Республіки, то їх можна поділити на три групи.

По-перше, деякі суспільні потреби давніх римлян на початку республіканської епохи задовольнялись за рахунок трудової та воєнної повинностей римських громадян.

По-друге, низка соціальних потреб задовольнялась за рахунок тих надходжень до суспільної скарбниці Риму, які не були пов'язані зі сплатою населенням римських володінь податків. До цієї групи прибутків римської скарбниці належали прибутки від продажу та здачі в оренду суспільного майна (земель сільськогосподарського призначення, родовищ природних багатств), від продажу воєнної здобичі, сплати штрафів порушниками римських законів, конфіскацій майна кримінальних злочинців та тих римських громадян, які зазнавали поразок в політичній боротьбі та т. ін.

По-третє, грошові поповнення суспільної скарбниці давніх римлян відбувались в результаті сплати римськими громадянами та населенням

завойованих римлянами земель податків. Певні податки повинні були платити ті мешканці римських володінь, які мали права римських громадян. Поряд з цим існувала так звана провінційна податкова система, яка охоплювала ті верстви населення Римської республіки, які не мали прав римського громадянства.

Зазвичай спеціалісти в сфері фінансової науки відзначають, що у давніх римлян існувала низка прямих і непрямих податків. Але деякі сучасні антикознавці застерігають від небезпеки перенесення характеристики податкової системи сучасних держав на давньоримську реальність. Вони відзначають, що самі давні римляни поділяли всі податки на дві особливі групи. До першої з них належав власне один податок, який латиною називався *tributum*. Це був податок, який сплачували в республіканську епоху тільки ті, хто мав права римського громадянства, а його розмір встановлювався на основі вартості майна громадянина, інформацію про яке самі римські громадяни повідомляли під час проведення цензу. Всі інші податки, які сплачували і римські громадяни, і представники завойованих римлянами народів, встановлювались не на основі оцінки майна платників податків, латиною вони називались *vestigalia*.

ЗАСУДЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ ТА РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ

Олег ПЕТРЕЧКО

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич)

У свій час Геракліт сказав, що неможливо двічі увійти в одну і ту ж річку. Однак історія засвідчує, що коли щось протиправне було скоєно в минулому, то з великою ймовірністю те саме повториться в майбутньому, і навіть у гіршій формі. Саме з цим ми маємо справу, коли говоримо про політичні переслідування у Стародавньому Римі та Радянському Союзі. Політичний режим, що з'явився в СРСР у 20-х роках, характеризувався великими масштабами політичних репресій. Однією зі складових цих репресій було засудження пам'яті. Цей аспект переслідування політичних опонентів не був винаходом ХХ століття. Засудження пам'яті практикували вже деспотичні режими Стародавнього Єгипту та Месопотамії. У Стародавньому Римі, за часів Імперії, існували правові під-

стави для цього виду покарання, накладеного відповідно до конкретних процедур. Рішення щодо засудження пам'яті офіційно схвалювалося сенатом, хоча насправді воно залежало від волі правлячого імператора, який вирішував, чи остаточна резолюція сенату. У Радянському Союзі засудження пам'яті не було покаранням, яке накладалося законом безпосередньо, але воно застосовувалося для так званих «ворогів народу».

В СРСР, як і у Стародавньому Римі, не існувало терміна «засудження пам'яті», але існувало покарання такого роду. Відповідно до Конституції 1936 р. людина мала майже всі можливі свободи. Конституція також містила поняття «вищий нагляд за точним виконанням законів». Але з першого грудня 1934 р. до судового процесу щодо тероризму не залучалися не лише адвокат і прокурор, а й обвинувачені.

Як і в Стародавньому Римі, також у Радянському Союзі, засудження пам'яті передбачало скасування всіх почестей, які раніше отримували засуджені. У Стародавньому Римі, як і в Радянському Союзі, засудження пам'яті передбачало видалення всіх зображень засудженого. Наприклад, у 24 р. до н.е. таке покарання було визначене для Гая Сілія. Таких прикладів було дуже багато в Стародавньому Римі, ще більше – у Радянському Союзі. Випадки, коли зображення політичних опонентів усували з карти чи фотографій, є яскравим прикладом засудження пам'яті в Радянському Союзі. 5 травня 1920 р. Володимир Ленін виступив на масовому мітингу перед Великим театром. Лев Троцький та Лев Каменєв були сфотографовані на сходах трибуни, з якої виступав В. Ленін. Але в 1933 році, коли Ісаак Бродський написав свою картину з цієї фотографії, на ній не було ні Л. Троцького, ні Л. Каменєва. 23 липня 1920 р. В Смоленську було створено Тимчасовий польський революційний комітет, відомий під російською аббревіатурою «Полревком». На початку серпня 1920 р. на фото були представлені одинадцять членів комітету. Згодом більшість із них були репресовані радянським режимом, а їх зображення було видалено з фотографії. У фінальній версії фотографії було лише три особи. Іноді «ворога народу» не вилучали з фотографії повністю; могли лише затемнити його обличчя.

Деякі форми засудження пам'яті, що застосовувалися у Стародавньому Римі, не використовувалися у Радянському Союзі, зокрема, руйнування будинків тих, чия пам'ять мала бути засуджена, а також заборона родичам використовувати ім'я засудженої людини. Але радянський режим у деяких випадках засудження пам'яті значною мірою перевищував практики Стародавнього Риму. Зокрема, в СРСР родичі часто навіть не знали точної дати смерті та точного місця поховання «ворога народу». Зміна імператора в Римській імперії, а також зміна лідера в Ра-

дянському Союзу могла призвести до скасування попереднього рішення про «засудження пам'яті» та прийняття нового.

ВІЙСЬКОВІ З'ЄДНАННЯ З ПАЛЬМІРИ У РИМСЬКІЙ АРМІЇ ДОБИ ПРИНЦИПАТУ (ЗА ЕПІГРАФІЧНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ)

Віктор ГУМЕННИЙ

кандидат історичних наук, асистент кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка (Дрогобич)

Впродовж перших століть нової ери, одним з напрямків інтеграції Пальміри у життя Римської імперії стало залучення її воєнків та з'єднань до римської армії. Нерегулярні з'єднання *numeri Palmyrenorum* та більш регулярні частини фіксуються епіграфічними джерелами у Дакії, Нумідії, Єгипті та Сирії.

Пальмірські з'єднання на території Дакії ідентифікуються за частиною написів як з території Дакії, так і щонайменш двома написами з Пальміри та одним грекомовним написом з Тессалонік. Тут фігурують як *Palmyreni sagittarii* так і як *Numerus Palmyrenorum*. Можна припустити, що після 159-160 рр. н.е. виділяють окремі з'єднання *numerus Palmyrenorum Tibicensium* та *numerus Palmyrenorum Porolissensium*. Окрім того, у написі з каструму у Борошнеу Маре згадується і пальмірська ала (*Al(a) Palm(yrenorum)*), напис, можливо, слід датувати періодом між 131 та 170 рр. н.е.). Епіграфіка фіксує не лише факти перебування згаданих з'єднань у складі римських гарнізонів Дакії, але і дозволяє нам поглянути на їхній вплив на життя і зокрема й на релігійну ситуацію у провінції в цей час, де ними було споруджено храми пальмірським богам у Сармізегетузі та Поролісумі. Перебування вихідців з Пальміри на території Дакії та їхніх нащадків фіксується аж до евакуації провінції Авреліаном.

У Єгипті, *sagittarii Hadriani Palmyreni Antoniniani*, подібно до пальмірських з'єднань у Дакії ділились на вексилії, які мали свої номери. Нам відомо про Атенодора, який, ймовірно, у другій половині II ст. н.е., залишив діпінті на Птолемейському портику у Дейр ель-Бахрі, де він фігурує як *tesserarius* першої вексилії загону, який стояв у Коптосі. 216 р. н.е. датується присвята пальмірському богу Ярхіболу, яку встановив вексиліфер цього ж з'єднання. М. Спайдель припустив, що їхню появу у Коптосі слід пов'язувати з досвідом використання пальмірських

з'єднань для патрулювання пустелі. Він також вважав, що у IV ст. н.е. їх частина стала більш регулярно і фігурує уже як *ala VIII Palmyrenorum*. Окрім того, поява тессерарія є додатковим свідченням романізації етнічних з'єднань у римській армії.

На території Нумідії *numeri Palmyrenorum* розташовувались в ель-Кантарі і більшість написів, де згадуються пальмірські вояки, датуються починаючи від середини II ст. н.е. до середини III ст. н.е. (останній з них містить присвяту пальмірському богу Малагбелу на честь імператора Гордіана III).

На території Аравії та Сирії на початку II ст. н.е. перебувала ала пальмірських дромедаріїв – *Ala I Vlp(ia) Droma(dariorum) P(almyrenorum)*, яка вочевидь здійснювала поліційні функції контролю за пустелею. Водночас для Сирії, одним з найкраще задокументованих римських з'єднань у регіоні залишається *Cohors XX Palmyrenorum*, яка була частиною гарнізону Дура-Европос, де і збергалась частина папірологічних текстів її документообігу. Перед появою *Cohors XX Palmyrenorum* у гарнізоні міста у 168-171 рр. н.е. також перебували пальмірські лучники, статус з'єднання яких залишається незрозумілим (можливо як *numeri* або як *symbachiarii*).

Хронологія перших згадок про з'єднання з Пальміри у складі римської армії вказує на початок їхнього залучення до служби в римській армії не раніше ніж в часи Адріана (так, для території Дакії – згадки у військовому дипломі 120 р. н.е. про «*Palmyrenis sagittariis ex Syri(a) qui / sunt in Dacia*»), ала пальмірських дромедаріїв у Аравії перебувала там з 123-126 рр. н.е., тощо).

Проблемною залишається гіпотеза про перебування пальмірських з'єднань на території Британії. Хоча пальмірці фіксуються на території провінції, але можливість ідентифікації Барата (напис RIB, 1171 з Корбріджа) саме як військового вексиларія пальмірського військового з'єднання є дискусійною.

Отож, наявні епіграфічні тексти дозволяють нам проводити ідентифікацію тих пальмірських з'єднань, які починаючи з доби Адріана перебували у римській армії і залучалися до служби не лише у пустельних районах Нумідії, Єгипту чи власне Сирії, але й залишили свій слід у житті дунайських провінцій Римської імперії. Окрім того, подальше опрацювання цього типу джерел відкриває можливості для реконструкції пальмірської просопографії та окремих проблем романізації східних провінцій Риму у перші століття нової ери.

ІМІДЖ РОДИНИ ТА СПАДКУВАННЯ: СІМЕЙНІ СТОСУНКИ ОКТАВІАНА АВГУСТА В КАРБУВАННІ МІСТ РИМСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ АЗІЯ

Анастасія БАУКОВА

кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів)

Завершення періоду політичної нестабільності та протистояння наприкінці I ст. до н.е. стало часом формування системи загальноримських цінностей та докорінної перебудови у різних сферах суспільного життя. Частково, відображення цих процесів можна простежити і у візуальних образах. Зокрема, у монетному карбуванні міст римської провінції Азія, які як ніхто інший постраждали внаслідок Громадянських війн та війн з Мітридатом. Реформа монетного карбування, проведена Октавіаном Августом, окрім уніфікації монетних характеристик і ваг, призвела до вдосконалення монетного карбування. Однак монетні типи не були уніфіковані ані всередині імператорських монетних дворів, ані в середині провінційних центрів карбування. За підрахунками спеціалістів за час від битви під Акцієм до смерті Октавіана Августа було випущено 550 монетних типів різних номіналів. Навіть якщо взяти до уваги, що лише частина з них карбувалась на території східних провінцій, то джерельна база Августовського карбування все рівно вражає.

Множинність центрів карбування, адже провінція Азія в досліджуваний період залишалась конгломератом міст з розвинутим регіональним ринком, що потребував значної грошової маси, визначила і множинність варіантів оздоблення розмінної монети. Тим не менше, головним об'єктом дослідження виступає намагання емітентів донести до мешканців провінції інформацію про родину принцепса та його династичну політику. Для більшості населення постать Октавіана Августа та його близьких залишалась відомою виключно через монетні зображення. І це перетворювало монети на спосіб інформування мешканців провінції з політичними змінами чи життєписом головних дійових осіб. На перший погляд, центри провінції та найбільші міста повинні були стати промоторами типів імперських монетних дворів, але це не так. Гай та Луцій Цезарі з'явилися на монетах Тралл, Кізіка, порівняно багато таких монет було викарбувано у містах Фригії, що є доволі несподіваним. У той самий час в Ефесі, Смірні чи Сардах

магістрати не ініціювали подібних випусків, обмежившись пошануванням Октавіана Августа та Лівії. За часів правління Тиберія карбування з представленням членів імператорської родини буде мати дещо відмінні риси, а в часи пізніших імператорів з династії Юліїв-Клавдіїв подібна практика зійде нанівець. Аналіз монетних типів, карбованих на території Азії дозволяє простежити включення окремих міст та територій у політику ознайомлення з майбутнім наслідником влади в Римі, підняти питання про шляхи постачання монетних штампів та, зрештою, обговорити питання самоідентифікації та включення греків в систему загальноримських цінностей.

РИМСЬКА ІМПЕРСЬКА ПРОПАГАНДА ДОБИ СЕВЕРІВ У ПЕРІОД КАМПАНІЙ В БРИТАНІЇ ТА ГЕРМАНІЇ

Ярослав ТАРАСЮК

*аспірант кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних
дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Дрогобич)*

Пропаганда посідала важливе місце у імперській політиці римських правителів. Вона провадилась у політичній, військовій, релігійній, культурній сферах. А сам вплив пропаганди на римське суспільство був якщо не колосальним, то вагомим. З її допомогою здійснювалась активна політика створення культу імператора, особливо – образ мудрого правителя, непереможного полководця та військового стратега. Значна роль у пропаганді відводилась зовнішній політиці. Необхідно було показати силу та авторитет імператора. Котрий мудре і рішуче звершує зовнішню політику відносно друзів та ворогів Риму. Такими є приклади імперської пропаганди кампаній у Британії та Германії.

Під час Британської експедиції (208-211 рр.), Септімій Север. прийняв титул *Britannicus maximus*. Ця подія відбулася на початку 210 р. н. е. (можливо – 10 березня). Водночас з імператором титул отримали двоє його синів – Каракалла та Гета. Почесний титул *Britannica* отримав також *Legio VI Victrix*.

Між 210 та 211 рр. стала масова поява монет, приурочених до перемоги імператора в Британії. Так наприклад, були викарбувані ауреуси з легендою «*SEVERVS PIVS AVG BRIT*». На реверсі, як це зазвичай

було прийнято, зображувалась богиня Вікторія з легендою «*VICTORIAE BRIT*». Зазвичай реверс містив сюжет, у якому Вікторія вела полонених та тримала захоплені трофеї. Також Вікторія зображувалась, тримаючи щит або вінок. Під цією серією також карбувались монети Каракалли та Гети. Серед них можна виділити сестерцій Гети, де на реверсі зображені обидва сини Септімія з піднятими до гори списками. На ауреусах Каракалли юний август тримає за волосся молоду жінку, яка персоніфікує собою Британію або одне з британських міст.

Продовження прославлення перемог у Британії зображуються на сестерціях з легендою «*VICTORIAE BRITANNICAE S C*». Цікавим є екземпляри, де зображені дві богині Вікторії, котрі стоять одна навпроти одної із щитами у руках та полоненими біля ніг.

Під час кампанії 213 р. проти германських племен, Каракалла двічі був проголошений імператором та прийняв титул *Germanicus Maximus*. Серед інших титулів Антоніна, Елій Спартіан перераховує *Alamannicus*, *Sarmaticus* та *Gothicus*. Хоча з приводу них ведуться дискусії, адже немає нумізматичних доказів, що підтверджують даний факт. На монетах імператора в різний час розміщувались чотири титули Антоніна – *Britannicus*, *Germanicus*, *Parthicus* та *Invictus*.

Сама монетна справа Каракалли, продовжила традицію батька. З легендою «*VICTORIA GERMANICA*» були емісовані ауреси та денарії, на реверсі яких далі було зображено Вікторію. Цікавим є антоніан 214 року, на якому зображений Марс-переможець із списом та трофеєм у руках.

Останній представник династії Северів також велику увагу присвячував пропаганді. Хоча більшість монет його періоду карбуються з гаслами «*FIDES MILITVM*». А з кампанією у Германії 235 року пов'язана монета із зображенням імператора, та його матері – Юлії Маммеї на аверсі, та переправою військ через Рейн – на реверсі.

Таким чином, за доби Северів імперська пропаганда продовжувалась в кращих традиціях римської практики. Проголошення правителя імператором після військових дій та присвоєння йому титулів, пов'язаних з переможними кампаніями (не завжди) мали своє продовження. Одночасно монети продовжували виконувати роль основного інструменту поширення пропаганди на території імперії. Сюжети із зображенням перемоги над варварським племенами зберігають свою традицію упродовж усього періоду династії Северів. Хоча типологічно вони між собою постійно сплітаються за сюжетом.

МАРК АВРЕЛІЙ І ЗАКОЛОТ ГАЯ АВІДІЯ КАССІЯ ЗА ДАНИМИ «РИМСЬКОЇ ІСТОРІЇ» КАССІЯ ДІОНА КОККЕЙЯНА

Василина ЦЮПАК

*аспірантка кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних
дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Дрогобич)*

У 175 р. заколот проти Марка Аврелія організував командувач групою військ на сході імперії – Гай Авідій Кассій. У цей час імператор перебував на Дунаї, де тривали військові дії проти місцевих племен. Приводом до заколоту стали чутки про смерть Марка Аврелія, що підштовхнуло Авідія Кассія узурпувати владу. Його було проголошено принцепсом, а Марк Аврелій мав бути обожнений. Як зазначає Діон Кассій, заколот Кассія у Сирії змусив Марка Аврелія укласти угоду з язигами, хоча імператор цього не бажав. За словами історика, Марк Аврелій навіть не доповів сенату щодо умов цього договору, хоча зазвичай він діяв саме так. За словами Діона Кассія, Авідій Кассій був введений в оману дружиною Марка Аврелія Фаустиною, яка остерігалася того, що після смерті чоловіка, який на той час ніяк не міг позбутися хвороби, влада може перейти до когось другого, бо її син Коммод на той час був ще зовсім юним. Унаслідок цього вона могла стати приватною особою. Чого їй дуже не хотілося. Саме з таких міркувань, за словами історика, вона і підбурила Кассія бути готовим, у разі як щось трапиться з імператором, взяти її за дружину і здобути імператорську владу. Саме в таких умовах Авідій Кассій отримав звістку про смерть імператора, яка, проте, виявилася хибною і врешті решт коштувала йому не лише становища, але й життя. Хоча згодом Авідій Кассій отримав інформацію щодо справжнього стану справ, все ж його передчасні дії щодо узурпації влади не залишили йому іншого виходу, як продовжувати політику на захоплення принципату. У цих умовах він розпочинає підготовку до збройної боротьби, розраховуючи на свою популярність серед воїнів і, ймовірно, на те, що імператор все ж не перебуває у достатньо добрій формі для того, щоб чинити йому справжній опір та вести війська в бій особисто. Марк Аврелій спочатку приховував інформацію щодо заколоту Авідія Кассія і не повідомляв про це своє військо. Однак інформація такого роду не могла залишатися в таємниці достатньо довгий період часу. Щоб заручитися підтримкою свого війська у цій скрутній ситуації, Марк Аврелій вдався до своїх ораторських

здібностей. Як передає Діон Кассій, імператор зібрав своє військо і звернувся до нього з промовою. У ній він, серед іншого, пригадав воїнам труднощі сучасного становища імперії, безпере він війни, які їм доводилося вести. Однак найбільш жажливим було те, що заколот проти нього підняв його улюблений друг і він змушений бути втягнутим у цю боротьбу попри свою волю, не здійснивши жодного беззаконня і жодної помилки. Далі, за свідчення історика, імператор наголосив на тому, що загроза нависла не лише над ним одним, але і над усіма іншими і тому він хотів би викликати Авідія Кассія і передати його на суд воїнів, або суд сенату. Однак Авідій Кассій на це не погодиться, а тому воїни повинні зберігати твердість духу, бо зовнішні вороги можуть скористатися цими негараздами. Якщо говорити про достовірність цієї промови Марка Аврелія, яку наводить Діон Кассій, то є не один варіант її оцінки. Можна підійти гіперкритично – тобто, що вона не відповідає тому, що було насправді. Можна сприйняти її як автентичну. На мою думку, цю промову можна прийняти як реально виголошену, але з певними застереженнями.

Коли стало зрозуміло, що заколот не знайшов підтримки серед інших легіонів, Авідій Кассій був убитий власними воїнами.

ПРАВЛІННЯ ФЛАВІЯ КЛАВДІЯ ЮЛІАНА У «НОВІЙ ІСТОРІЇ» ЗОСИМА

Марія РУСИН

*кандидат історичних наук, старший науковий працівник фондів
музею «Дрогобиччина» (Дрогобич)*

Надзвичайно цінним джерелом для вивчення поглядів, діяльності та політики імператора Юліана є «Нова Історія» (Ιστορία Νέα) Зосима, яка складається з шести книг. Вона дійшла до нас не повністю. Про самого історика знаємо вкрай мало. Його праця охоплює період в історії Римської імперії від імператора Августа до 410 р. – завоювання Риму Аларіхом I. За своїми релігійними поглядами Зосим був переконаним язичником і останнім язичницьким істориком. М. Розенталь аргументовано відзначає: «Якби історія писалася з позицій Зосима, то, звичайно, Костянтин увійшов би в неї з прізвиськом «відступника», тоді як його антагоніст Юліан – з прізвиськом «великого» (ὁ μέγας). І щодо вірності вітчизняним традиціям і турбот про благо

держави це було б безумовно куди справедливіше!» Р. Ван Дам теж наголошує на тому, що для Зосима Юліан був героєм.

Зосим жив у Константинополі і займав посаду коміта й адвоката фіска. Написана грецькою мовою, «Нова Історія» є єдиною язичницькою історією V ст. Найважливіша для нас – третя книга цього історичного твору, що присвячена імператорові Юліану і його епосі. У ній розповідається про події, починаючи від проголошення Юліана цезарем Галлії, наводяться відомості про весь період його правління, про його навчання, взаємини з Констанцієм II, військову кар'єру, внутрішню політику. Книга завершується смертю імператора Юліана і приходом на престол Іовіана (Йовіана), а згодом Валентиніана I.

З приводу джерел, на які опирався Зосим при написанні третьої книги, в сучасній історіографії тривають запеклі суперечки. Деякі дослідники стверджують, що історик брав за основу твір Євнапія, а дійшовши до кінця його тексту, змушений був звернутися до Олімпіадора Фіванського. Зосим наслідував Євнапія при описанні перського походу, оскільки він запозичив навіть підхід, де сам Євнапій розмірковував про джерела, якими володів щодо правління Юліана. Євнапій, зі свого боку, опирався на записи Орібасія. Ч. Форнара переконаний в ймовірності наявного прямого зв'язку між працями Євнапія і Зосима. Дослідник доходить такого висновку: історія Євнапія вийшла з обігу і Зосим під час її відновлення правильно чи помилково вважав, що вона містить новий матеріал. Подібність між розповідями Амміана і Зосима, на його думку, виникає з детальних спостережень двох очевидців – Амміана і Орібасія, але не з літературної залежності між Амміаном і Євнапієм.

Отже, праця останнього язичницького історика Зосима є цінним джерелом при вивченні внутрішньої і зовнішньої політики імператора Юліана. Зосиму, як історика-язичнику імпонують погляди та релігійна діяльність імператора. Він здебільшого вихваляє Юліана, хоча подекуди дозволяє собі критику на його адресу. У його творі наявні апологетизм язичництва та нетерпимість щодо християнства. «Нова Історія» Зосима поряд з творами та епістолярною спадщиною Юліана, поряд з іншими язичницькими та християнськими істориками дає змогу реконструкції реальної історії та виявлення особливостей релігійного розвитку Римської імперії в середині і в другій половині IV ст.

ВУДРО ВІЛЬСОН І НЕДЕРЖАВНІ НАРОДИ РОСІЇ

Оксана ТИМОШЕНКО

*кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич)*

З початком світової війни 1914 р. відкрита русифікаторська політика царизму призвела до загострення культурно-національної проблеми. Народи багатонаціональної Російської імперії, у тому числі й український, намагалися привернути увагу «всіх народів цивілізованого світу», «громадської думки Європи» щодо здобуття незалежності з проголошенням своїх незалежних національних держав у зверненнях, деклараціях, відозвах. Інтелігенція, студентська та шкільна молодь, письменники засуджували національний гніт, вимагали вільного розвитку української мови, викривали колонізаторську політику самодержавства щодо неруських народів, відстоювали за всіма націями право на самовизначення аж до створення своєї незалежної держави.

Вирішення національного питання залишалося вкрай актуальним і для недержавних народів Росії: фінів, литовців, поляків, євреїв, мусульман, грузин, білорусів. Розуміючи плани Англії та Франції, втративши надії на їх допомогу, представники недержавних народів Росії останні надії покладали на президента США Вудро Вільсона та американські критерії майбутнього міжнародного порядку – демократію, право націй на самовизначення. Вільсон стверджував, що всі нації за природою своєю миролюбні, а тому, народ, який здобуде можливість самовизначення, не матиме причини до війни та пригнічення інших. Намагаючись осмислити майбутні підсумки першого глобального конфлікту ХХ ст. та розуміючи проблеми багатонаціональних імперій з посиленням національно-визвольних рухів, він змушений був реагувати на ці виклики.

Переконливо наводячи факти свого протиправного становища в Російській імперії, представники від фінів Конна Цілліакус, литовців А. Жмуйдзінавіціус, поляків М. Лемпівський, євреїв А. Давідсон, українців Д. Донцов, грузин М. Церетелі, білорусів І. Соловеж, мусульман Абдул-Рашид Омеров Ібрагімов у травні 1916 р. надіслали президенту США телеграму-звернення як «до головного борця за гуманність і справедливість, і через Вас до всіх людинолюбців, бажаючи довести до їхнього відома ту гірку долю, яка чекає наших співвітчизників і

одновірців з боку Росії ...». Фіни звинувачували російський уряд у нехтуванні основних законів, знищенні державної автономії, литовці у втраті національної самостійності, якими вони користувалися згідно «литовських статутів», переслідуванні католицької церкви, викоріненні литовської мови, таким чином породжуючи ненависть до інших народів, «просимо Вас перед усім цивілізованим світом і благаємо його допомоги і захистити нас від знищення». Представники поляків звинувачували Росію у невиконанні обіцянки про автономію, яку дав «Верховний Головнокомандувач під час теперішньої війни», грабуючи, спустошуючи країну. Криком відчаю було звернення російських євреїв, які були у найважчому становищі «як жоден народ у всьому світі. Ми засуджені на виснаження як у фізичному, так і в розумовому відношенні. Нам заважають відвідувати школи і університети. У кривавих погромах дали свободу дій звірячим інстинктам чорносотенцям по відношенню до нас». Українці позбавлені прав та свобод, обіцяних царатом констатували, що «самостійність нашої церкви знищена, нашу мову, – на якій говорить народ в 30 мільйонів, – заборонений в суспільному житті і школах. Культурні установи були закриті на початку війни і газети заборонені. В Галичині і Буковині наміри Росії винищити наш народ. Тим часом російський уряд не соромився оголосити себе визволителем Галичини».

Звинувачували у політичних і релігійних переслідуваннях, перешкоджанню розвитку культури і 25 мільйонів російських магометян. Народи Кавказу та багаточисельний грузинський народ описували своє надзвичайно важке становище в Росії, яка порушувала всі добровільно підписані договори. «Наша династія, самостійність церкви, національні установи були знищені» ще під час революції 1905 – 1906 рр. Таким чином Росія поводить з нами, своїми підданими ..., придушила всяке національне життя, отруїла всі культурні явища. Замість порядку і чесності Росія ввела розпусту і підкуп, переслідувала іновірців, притісняла всякі прагнення прогресу і освіти та безперестанно намагалася знизити розумовий рівень своїх підданих». Телеграма закінчувалася проханням «Допоможіть нам! Захистіть нас від знищення яке нам загрожує». Отже, виборювання своїх національно-культурних прав було важливим етапом боротьби багатьох народів Російської імперії, а надії на свободу і незалежність давали сили для продовження боротьби та надії на допомогу з боку міжнародного арбітра В. Вільсона, хоча до закінчення війни було ще далеко.

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М.К. ГАНДІ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Оксана ГОРБАЧИК

*кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич)*

Громадсько-політична діяльність і філософські переконання Мохандаса Карамчанда Ганді були об'єктом наукового дослідження ще в епоху боротьби Індії за національну незалежність як невід'ємна складова переплетення ідеологічних, економічних, релігійних, етичних ідей тривалого історичного періоду, що охопив майже сто років індійської історії. Тому зрозуміло, що в контексті історичних подій особа і світогляд Ганді розглядалися в тісному зв'язку з тими або іншими подіями в політиці, в яких він приймав безпосередню участь. Таким чином, він характеризувався головним чином як ідейний натхненник і лідер антиколоніальної боротьби.

У науковій літературі радянського періоду про гандизм спостерігалася тенденція до розгляду спадщини Ганді як своєрідної світоглядної системи, що пропонує особливий комплекс філософських, ідеологічних і політичних поглядів, невід'ємних від індійської національної культурної спадщини. При висвітленні уявлень Ганді про майбутнє Індії акцентувався його образ ідеального суспільства. Ідеологічно обумовлена недооцінка релігійної складової світогляду Ганді пояснювала відсутність уваги дослідників цього періоду до його есхатологічних поглядів (розділ теології й філософії, що складає систему поглядів і вірувань про кінець світу, а також про долю людства та Всесвіту після нього). Звідси поширена за радянських часів думка про утопізм мислителя. У працях радянських істориків А. Д. Літмана, Е. Н. Комарова, О. В. Мартишина, Р. А. Ульяновського подається загальна і конкретна характеристика переконань та діяльності Ганді впродовж тривалого історичного періоду від початку його політичної активності й до часу досягнення Індією незалежності.

Для пострадянського періоду характерне перенесення акценту на історичний і політичний аспекти його діяльності. Сучасні дослідники гандизму приходять до висновку, що соціально-філософська «складова» світогляду М. К. Ганді настільки тісно пов'язана з релігійною і етичною, що практично не можливо виокремити і може бути зрозумілою лише в цілому, тобто, всього комплексу його ідей і особливо в контексті його суспільно-політичної практики. На рубежі XX-XXI ст. зацікавленість до

особи М.Ганді виявили такі російські науковці як Полонская Л. Р., Мартишин О. В., Юрлова К.С., Степанянц М.Т. та ін.

У новітній західній індологічній літературі діяльність і світогляд Махатми Ганді теж викликали особливу зацікавленість. Зокрема, сучасні норвезькі гандисти Ю. Гальтунг та А. Несс у праці «Політична етика Ганді» розкрили зміст вчення та узагальнили політичні методи Ганді, його етичні та філософські погляди. Слід, так само, відзначити працю французької письменниці К. Жордис «Махатма Ганді», яка зосередилася на дослідженні внутрішніх спонукальних мотивів діяльності Ганді як політика. К. Жордис вдалося розкрити складну і багатогранну особу видатного громадського і політичного діяча.

Що ж до української сходознавчої науки, то в ній, поки що відсутні будь-які роботи, спеціально присвячені М.К. Ганді й гандизму, хоча оцінка гандистської теорії та практики, а також ролі М.К. Ганді у визвольному русі давалася в дослідженнях, присвячених аналізу політичного курсу та внутрішньопартійної боротьби в Індійському національному конгресі (ІНК). Так, наприклад, необхідно згадати доктора історичних наук, професора кафедри нової та новітньої історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Олександра Олександровича Чувпила – відомого харківського індолога, засновника української національної індології. Його наукове видання «Вибрані індологічні твори», що вийшло друком у 2013 р. містить чимало матеріалів з історії суспільно-політичної думки Індії.

Однак в цілому, в дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців стосовно філософських поглядів Ганді недостатньо висвітлені його уявлення про розвиток суспільства, розвиток особистості, про соціальні проблеми традиційних суспільств і можливості їх рішення, а також про перспективи їх еволюції у сучасному світі.

ОСНОВНІ ТЕНДЕЦІЇ ІНДІЙСЬКО-КИТАЙСЬКИХ СТОСУНКІВ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Олександр КОЗІЙ

*кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич)*

Актуальність теми дослідження зумовлена динамічним розвитком відносин між такими країнами-цивілізаціями, як Китайська Народна

Республіка (КНР) і Республіка Індія. Серед причин, які мають важливий вплив на їхню взаємодію, слід відзначити прикордонні проблеми і регіональну військово-економічну конкуренцію. Поточна динаміка відносин між КНР та Індією вимагає глибокого аналізу і наукового осмислення досвіду їх взаємодії, починаючи з отримання ними незалежності в середині минулого століття. Особливість ситуації полягає в тому, що менш ніж через 10 років після здобуття незалежності вони зіткнулися в прикордонному конфлікті, і між ними й до сьогодні зберігаються спірні питання й територіальні претензії. Велику роль у розвитку такого сценарію відіграв тибетський фактор, який до цих пір досить сильно впливає на розвиток китайсько-індійських відносин, найтіснішим чином пов'язаних з проблемою кордонів.

На сьогодні між Індією та Китаєм склалися непрості стосунки. Дві країни зближує безліч загальних інтересів, вони співробітничать у рамках міжнародних організацій, таких як «Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка» (БРІКС) та Шанхайська організація співробітництва (ШОС). КНР і Індія співпрацюють між з собою, прагнучи вирішити проблеми, пов'язані з кліматичними змінами, тероризмом, забезпеченням енергетичної і продовольчої безпеки.

Після візиту Голови КНР Сі Цзіньпіня в Індію з 12 по 19 вересня 2014 р. розпочався новий етап у китайсько-індійських стосунках, що свідчило про бажання розвивати двостороннє торгівельно-економічне співробітництво. У ході цього візиту між двома сторонами було підписано дванадцять угод у сфері торгівлі й інвестицій, інфраструктури, туристичної та культурної взаємодії, інформаційно-комунікаційної і високотехнологічної сферах.

Сьогодні Індія входить до числа основних зовнішньоторгівельних китайських партнерів. Китай експортує в Індію електротехніку, комп'ютери, продукцію машинобудування і сталеливарної промисловості, телекомунікаційне устаткування. Індія поставляє в Китай мінеральні руди, тканини, метали і коштовне каміння. Активне економічне співробітництво між двома країнами може понизити напруженість на кордоні Індії та Китаю. На початку XXI ст. інвестиції Індії в китайську економіку досягли 62 млн американських доларів. Експорт індійських товарів в Китай складав 1,68 млрд доларів, а експорт товарів Китаю в Індію досягав 1,22 млрд.

Водночас між Індією і Китаєм як і раніше існують розбіжності, і передусім у військовій і політичній сферах. Індія стурбована швидким розвитком і переозброєнням китайської армії, посиленням впливу Китаю в Індійському океані. У свою чергу Китай турбує військова співпра-

ця Індії з тими країнами, які прагнуть створити геополітичну протипагу КНР. На стосунки між Індією і Пакистаном впливають військова співпраця між Пакистаном і Китаєм та невирішена прикордонна проблема.

В останні роки Індія і Китай нарашують свою військово-економічну активність в Індійському океані. Індія вважає Індійський океан своєю зоною впливу і тому занепокоєна зростанням сил Китаю в цьому регіоні. Причиною активізації КНР в Індійському океані є потреба в енергетичних ресурсах. Китай розширює будівництво енергетичних систем, що супроводжується зростанням капіталовкладень і активним будівництвом за кордоном. КНР прагне забезпечити себе на тривалий час енергоресурсами, в першу чергу газом і нафтою, щоби мати можливість далі розвивати промислове будівництво і економіку країни.

Таким чином, існуючі проблеми у міждержавних стосунках Індії та Китаю на початку ХХІ ст. вимагають постійної уваги та особливого підходу для їх вирішення. Водночас позитивні тенденції в китайсько-індійських відносинах, які ми можемо спостерігати за останнє десятиріччя створюють обнадійливі перспективи для розвитку діалогу двох країн.

IV. СПЕЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ГАЗЕТА «НАШ ЛЕМКО» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ЛЕМКІВСЬКОЇ ДІАСПОРИ В США У МІЖВОЄННИЙ ЧАС

Володимир НАКОНЕЧНИЙ

*кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин
Київського національного університету культури і мистецтв (Київ)*

Українська еміграція була чи не найбільш давньою з теренів Східної Європи. Причинами цього були вкрай неприхильні політичні, соціальні та економічні обставини, що змушували українського селянина залишати рідну землю в пошуках кращої долі. Особливо інтенсивними такі емігрантські настрої були в середовищі лемків (русинів). Адже до названих вище обставин додавалися складні умови господарювання. Тож саме лемки першими закладали традиції української еміграції в Новому та Старому Світах. При цьому найбільше їм припали до душі умови праці на північноамериканському континенті, де були сформовані давні емігрантські осередки в США ще на зламі XIX-XX ст. Доволі швидко адаптувавшись до нових умов життя та праці, а також успішно інтегрувавшись у мільтикультурне американське суспільство, лемки розгорнули масштабну культурну працю, покликану презентувати та популяризувати українство в західному світі. Особливо інтенсивною така праця була у міжвоєнний час. Її провідні форми ми розглянемо, спираючись на повідомлення найбільш популярної у той час русинської газети «Наш лемко» (1934-1939).

Інституційними майданчиками, на яких акумулювалися ініціативи з культурного представництва лемків у США, були закордонні філіали популярних на батьківщині організацій. При цьому впадає у вічі певне ідеологічне розшарування у середовищі лемківської діаспори. Так, русофільські орієнтовані русини найчастіше громадилися у москвофільських інституціях «Руський клуб» і Товариство ім. Качковського. Натомість, ті лемки, котрі обрали проукраїнську світоглядну орієнтацію, повсюди закладали осередки найбільш заслуженого для української культури товариства «Просвіта».

Згадані інституції розробили різноплановий інструментарій культурної дипломатії, котрий від року до року удосконалювали. Так, на перших порах лемки влаштовували традиційні для українців вечорниці з нагоди новорічних, різдвяних і національних свят. Під час таких заходів гостей частували національними та регіональними лемківськими стравами і напоями. Також на таких святах влаштовувалися виступи хорових і танцю-

вальних колективів, котрі знайомили гостей з різноманіттям лемківської та загальноукраїнської духовної спадщини.

Ще одним традиційним культурним проектом, створеним у рамках лемківської культурної дипломатії, стала участь русинів у закладанні та комплектуванні Українського музею в Стемфордї. Музей постав в 1936 р. та на тривалий став найбільш помітною українською інституцією, що виконувала функції культурного представництва нашого народу на американському континенті. Музей мав багату лемківську експозицію.

Втім, західний модерний світ з його технологічними винаходами приніс чимало нового до традиційних форм культурної дипломатії. Так, американський кореспондент «Нашого лемка» із захопленням писав про неабияку популярність радіопередач «Голосу України». Іншою технологічною новинкою тогочасного західного світу, опанованою лемками в своїх практиках культурної дипломатії, стало використання автомобілів. Лемки чи не першими серед українців стали використовувати автопробіги містами країни з популяризаторською метою.

Про чималу матеріальну респектабельність американських лемків промовисто говорить факт фінансування ними побудови двох літаків – «Україна» і «Львів». Ці літаки з метою популяризації українства в західному світі декілька десятиліть приймали участь в численних загальноамериканських авіаційних шоу. Що цікаво, лемки підкреслювали, що ці літаки стануть первістками авіації відродженої незалежної України.

Опрацьований матеріал переконливо засвідчує різноплановість використовуваних лемками-емігрантами форм та методів культурної дипломатії з поширення інформації про етнічне різноманіття українства та культурну своєрідність його лемківського відгалуження. Ця натхненна праця, що провадилася в дусі всеукраїнського ідейного соборництва, стала вагомим складовим культурного подвигу всього закордонного українства у ХХ ст.

«СЛОВА З БОЛЕХОВА» ЮРІЯ ГНАТИШАКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ІДЕОГРАФІЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ БОЙКІВСЬКОГО ГОВОРУ

Мар'яна КАПУСТИНСЬКА

*магістр середньої освіти української філології та літератури,
секретар Державного історико-культурного заповідника
Нагуєвичі» (Дрогобич-Нагуєвичі)*

Народні говори – це могутній засіб вираження духовного життя народу від найдавніших часів до сучасності, тобто періоду здійснен-

ня конкретного дослідження. Тому комплексне вивчення мови не може розвиватися й збагачуватися без докладної характеристики територіальних діалектів, адже саме вони формують ядро української літературної мови. Властиво, Болехівщина була і залишається одним із таких етнографічних регіонів і в наш час.

Болехівщина здавна привертала увагу дослідників історії української мови. Прикладом можуть слугувати численні дослідження, організовані ще в часи Івана Франка. Зрештою, це край, де любив працювати і відпочивати письменник разом з сім'єю. Родина Франків була частими гостями у Наталі Кобринської – однієї з найвідоміших організаторок жіночого руху на Прикарпатті. Ще одним товаришем, до якого заїжджав Іван Якович, був Володимир Левицький. Дослідник-франкознавець М. Мороз зазначає, що різдвяні свята 1886 р. І. Франко проводив в Озаркевичів, Н. Кобринської, В. Левицького. Відпочиваючи разом з сином Андрієм, Ольга Франко записувала місцевий фольклор. Цікавою, на наш погляд, є легенда «Про початок і кінець сотворення світу», яку опублікувала О. Франко у літературному віснику «Житє і слово». Авторка зазначає, що зафіксувала цей вірець народної творчості у болехівської служниці на ім'я Марта. Легенда відображає давні вірування українців про створення світу, які тісно переплетені з біблійними мотивами. У центрі оповіді антагоністичні сили, які ведуть боротьбу за світ і людство (Бог – диявол), також йдеться про ознаки, які передуватимуть кінцю світу. Слід зауважити, що твір надрукований фонетичним правописом, у якому збережено фонетично-морфологічні особливості бойківського діалекту (наприклад, *тільки* – тільки; *приходить* – приходить; *жмінка* – жменя; *штири* – чотири; *тоту (тота)* – той (та); *печи* – пекти; *веречи* – кидати; *здрулити* – скинути, звалити; *увидіти* – побачити; *тогда* – тоді; *зо мною* – зі мною та інші).

Громада Болехова брала активну суспільно-політичну участь у житті Австро-Угорської імперії. Наприклад, 1895 р. делегація на чолі з І. Озаркевичем їздила до сейму у Відень, щоб поскаржитися на зловживання під час виборів. Також болехівська інтелігенція жваво обговорювала видання часопису, який планував видавати І. Франко у 1885 р., взагалі, читачі цікавилися тогочасними українськими виданнями і подавали пропозиції щодо їх поліпшення.

Болехів – одне з міст передгір'я Карпат, яке становить межу між бойківським та наддністрянським діалектами. Незважаючи на суміжжя двох говорів на одній території, мовлення мешканців Болехова ми відносимо до бойківського діалекту.

Лексика бойківського говору представлена у лексикографічній праці Юрія Гнатишака, лікаря за фахом, – «Слова з Болехова». У словнику автор чи не вперше в мовознавстві репрезентує мовлення людей його рідного міста. Слід згадати, що укласти працю відповідно до лексикографічних вимог Ю. Гнатишаку допомогли мовознавці із Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича – Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська. У книжці подані не тільки тлумачення діалектних слів, фразеологізмів, прислів'їв і приказок, але й мінітексти та світлини, які дають змогу детальніше пізнати життя болехівців. Ще однією особливістю словника є те, що до значної кількості реєстрових слів автор подає ілюстрації не тільки з мовлення носіїв говору, але й з літературних творів тих письменників, які є вихідцями з Галичини.

У пропонованій розвідці, яка є складовою магістерського дослідження «Фразеологізми бойківського говору (на матеріалі праці «Слова з Болехова» Ю. Гнатишака)», захищеної у 2019 р., здійснено лексико-семантичний аналіз фразеологічних одиниць на основі матеріалу праці «Слова з Болехова». Зокрема, виокремлено фразеологічні одиниці (надалі ФО) із словника Ю. Гнатишака, здійснено картування ФО, створено ідеографічну класифікацію фразеологізмів, розподілено фразеологізми за тематичними групами.

В основі ідеографічної класифікації лежить поділ фразеологізмів за тематичними групами, які мають на меті відобразити мовну картину світу, що існує у певній спільноті, у нашому випадку – жителів містечка Болехів. Оскільки ієрархія ідеографічного опису не є усталеною, ми обрали систематизацію за підходом М. Олійник: семантичний ряд – семантична група – семантичне поле – тематичне поле.

Послуговуючись лексикографічною працею «Слова з Болехова», ми здійснили картування 1560 фразеологічних одиниць, з яких 1281 належать до тематичного поля «Людина» і 279 – до тематичного поля «Навколишній світ».

У межах тематичного поля «Людина» вдалося виокремити три семантичні поля та 20 семантичних груп:

- «*Зовнішній вигляд*» (семантичні групи «Врода», «Одяг», «Статура», «Вік», «Фізіологічні особливості»);
- «*Внутрішній світ*» (семантичні групи «Розумові здібності», «Емоційний стан», «Риси характеру, поведінка», «Людські відчуття»);
- «*Дії та стани людини*» (семантичні групи «Говорити», «Вживати алкоголь», «Рухатися», «Працювати», «Стан здоров'я», «Людські взаємини», «Життєдіяльність людини», «Соціальний статус», «Сон», «Деструктивні дії», «Альтруїстичні дії»).

Діалектні фразеологічні одиниці, що входять до тематичного поля «Навколишній світ», вдалося поділити на п'ять семантичних піль і 16 семантичних груп:

- «*Сфера людської діяльності*» (семантичні групи «Релігія», «Гроші», «Медицина», «Події», «Ситуації», «Військова сфера»);
- «*Час*» (семантичні групи «Частини доби», «Тривалість»);
- «*Місце*» (семантичні групи «Конкретне місце», «Неозначене місце»);
- «*Явища природи*» (семантичні групи «Стихійне лихо», «Температура», «Фази місяця», «Світлові явища»);
- «*Характеристика речей/явищ*» (семантичні групи «Кількісна характеристика», «Якісна характеристика»).

ГУМАНІЗМ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА РИСА МЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Єлизавета КОПЕЛЬЦІВ-ЛЕВИЦЬКА

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства,
соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного
університету ім. Івана Франка (м. Дрогобич)*

Ментальність українського народу, як і будь-якого етносу взагалі, відображається не лише у змісті національної правової системи, й, як ми вже зазначили, у правовому стилі її функціонування. Власне ці два аспекти прояву ментальності виступають водночас критеріями визначення приналежності українців і як етносу, і як держави до тієї чи іншої глобальної правової системи.

Ми не випадково обрали лише одну із багатьох рис української ментальності – рису доброти, ненасильства, миру. Вона яскраво ілюструє не лише внутрішній потенціал гуманізму правової ментальності українців, але водночас висвічує його на тлі європейської та азійської правової свідомості.

Гуманістичний потенціал правової свідомості українців, а він проявлявся у структурі та стилі функціонування правової системи, мусив бути дуже високим, щоб відповідати існуючим на той час зразкам європейського права. Про це промовисто свідчать шлюбні союзи, що пов'язували родини київських князів з правлячими європейськими династіями. За підрахунками Н.Баумгартена, із 36 шлюбних союзів Рюриковичів, укладених лише продовж XI ст., 8 припадає на Німеччину, 2 – на Францію, 5 – на скандинавські країни й Англію, 7 – на Польщу, 6 – на Угорщину, 3 – на половців і лише 2 – на Візантію.

Аналогічно можна розцінювати юридичний акт покарання – в українців він набрав дуже лагідних рис ще на світанку їхньої історії. Його гуманістичний потенціал проявлявся у тому, що покарання мало місце, але, на відміну від тодішньої Європи, не ціною людського життя. В українців основною була грошова кара. Навіть за вбивство боярина можна було відкупитися грошима. Ні в'язниць, ні кари смерті не було. І, наголосимо, це не тому, що українці нібито такі грошоловні, як інколи можна почути від недругів української ментальності, а винятково із самої глибини розуміння українцями цінності і самоцінності людського життя. У цьому полягає гуманістичний потенціал давньої української правової системи. Додамо потенціал на той час вищий, ніж у правовій системі Європи. Про це свідчить той факт, що смертна кара була введена на бажання духівництва за закордонними зразками (за часів Володимира Великого), однак незабаром вона мусила бути скасованою, бо не відповідала правовій ментальності українців.

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що серед найголовніших орієнтирів сучасного права України мають бути утвердження гуманізму, пріоритету особи, громадянина, громадянського суспільства перед державою, забезпечення вільного користування природно власливими людині правами і свободами, демократизація права, правової системи та правозастосовної практики, відкритість національного права та правової системи у взаємовідносинах з правовими системами та юридичними інститутами інших країн.

**POTENCJAŁ OBSZARU NAUKOWO-BADAWCZEGO
A MOŻLIWOŚCI WSPÓŁPRACY NA ARENIE
MIĘDZYNARODOWEJ. ROZWIĄZANIA AKTYWIZUJĄCE
ŚRODOWISKO AKADEMICKIE I SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH
NA PRZYKŁADZIE PARTNERSKICH PROJEKTÓW**

dr Beata SKWAREK

*adiunkt Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych
PWSZ im. Witelona w Legnicy
(Legnica, Polska)*

Wstęp

Współpraca środowiska akademickiego na arenie międzynarodowej postrzegana jest współcześnie jako jeden z kluczowych wymiarów sprzyjających wymianie studentów i wykładowców, działalności naukowo-badawczej,

organizacji konferencji i innych inicjatyw, w tym projektów badawczych. Rozwiązania stymulujące szeroko rozumianą międzynarodową współpracę ze środowiskiem akademickim przyczyniają się do niwelowania wielu barier i problemów nie tylko natury technicznej, ale także komunikacyjnej i (a może przede wszystkim) emocjonalnej, sprzyjają budowaniu sieci relacji i otwartości na aktywizowanie środowiska we własnym regionie, jak i w partnerstwie ze środowiskiem międzynarodowym.

Rozwijająca się pomyślnie polsko-ukraińska współpraca dotyczy rozmaitych przedsięwzięć o różnym natężeniu i zakresie. Szczególne znaczenie mają działania podejmowane na rzecz rozwijania dialogu, poznawania i rozumienia historii w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego obejmującego swym zakresem nie tylko materialne i niematerialne dobra kultury (np. zjawiska historyczne i obyczajowe), ale także naszą pamięć i tożsamość. Dziedzictwo kulturowe jest procesem nieustannej reinterpretacji przeszłości i stanowi nie tylko przedmiot ochrony, ale także potencjał, w którym zasadniczą rolę odgrywają nasza pamięć i wybór. Jest też naszą wspólną odpowiedzialnością za poznawanie i rozumienie faktów historycznych, podejmowanie wspólnych działań i dbanie o jego zachowanie. Historia odgrywa ważną rolę w kształtowaniu społecznej więzi, a wiedza o przeszłości pozwala lepiej funkcjonować w społeczeństwie. Ma też dominujący wpływ na stosunki polityczne, szczególnie w kontekście trudnej historii i rozmiągających się relacji historyków obu Narodów. Istotne jest zatem podejmowanie dyskusji o trudnych problemach i łagodzenie historycznych zawłośc, w efekcie których następuje wzajemne poznanie, przełamywanie barier oraz podejmowanie wysiłku w dochodzeniu do prawdy w spornych kwestiach.

Upowszechnianie wiedzy historycznej i ochrona dziedzictwa kulturowego stanowią znaczącą rolę w edukacji i wychowaniu młodego pokolenia. Dla realizacji podejmowanych przedsięwzięć zachęcających młodzież do uczestnictwa w życiu swojego regionu i kreowania wydarzeń związanych z poznawaniem historii i kultury innych narodów, kluczowe znaczenie odgrywają fundusze i dotacje z różnych źródeł, bez których przeprowadzenie wielu ciekawych inicjatyw nie byłoby możliwe.

Strategia PWSZ im. Witelona w Legnicy i przykłady projektów aktywizujących środowisko akademickie i społeczność lokalną

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy swoją działalność prowadzi od roku 1998. Obecnie w Uczelni funkcjonują trzy wydziały: Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych, Wydział Nauk Technicznych i Ekonomicznych, Wydział Nauk o Zdrowiu

i Kulturze Fizycznej. Uczelnia podejmuje szereg działań związanych z umiędzynarodowieniem związanych głównie z Programem Erasmus+ – mobilność studentów i pracowników. Udział studentów zagranicznych w procesie kształcenia oraz prowadzenie wykładów przez naukowców przyjeżdżających z zagranicy ma znaczący wpływ na internacjonalizację. Umiędzynarodowieniu działalności uczelni sprzyja wzrost mobilności studentów i pracowników oraz poprawa współpracy wielostronnej pomiędzy szkołami wyższymi w Europie, co jest zgodne ze strategią Uczelni, *„gdzie jednym z głównych celów jest wsparcie w umiędzynarodowieniu wspólnoty Uczelni poprzez zintensyfikowanie wymiany międzynarodowej kadry i studentów Uczelni. Działania związane z umiędzynarodowieniem to między innymi rozwijanie oferty edukacyjnej w języku angielskim, uelastycznianie i zwiększanie atrakcyjności kształcenia, które pozwalać będzie na podejmowanie edukacji w PWSZ większej liczbie studentów zagranicznych, a także dostosowanie treści nauczania do standardów europejskich”*.

Kompleksową zmianę podejścia do badań naukowych, nauczania studentów, zarządzania uczelniami wyższymi i kształcenia kadr przyszłości stwarza Konstytucja dla Nauki wprowadzona reformą szkolnictwa wyższego w roku akademickim 2019/2020, której od lat domagało się środowisko akademickie. Wprowadzona reforma zapewnia m.in. skuteczny system finansowania uczelni oraz większą elastyczność w tym zakresie. Odrębny strumień finansowania uczelni zawodowych przyznawany jest za dobre kształcenie studentów w ramach programu *„Dydaktyczna Inicjatywa Doskonałości”*. Celem programu jest wsparcie publicznych uczelni zawodowych w doskonaleniu jakości kształcenia, szczególnie w zakresie rozwoju ich profilu praktycznego uwzględniającego potrzeby otoczenia społeczno-gospodarczego regionalnych rynków pracy. Legnicka Uczelnia uczestniczy w tym programie od początku jego wprowadzenia. W roku 2019 otrzymała wsparcie w wysokości 1 mln. zł., w roku 2020, jako jedna z trzech uczelni zawodowych, po raz kolejny znalazła się w gronie premiiowanych uczelni. Po raz trzeci uzyskała milionową subwencję w tym roku.

Środki finansowe przekazane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w roku 2019 w ramach projektu *„Dydaktyczna Inicjatywa Doskonałości”* umożliwiły realizację zadania *„Szkolenia dla studentów PWSZ im. Witelona w Legnicy i Państwowego Pedagogicznego Uniwersytetu im. Iwana Franki w Drohobyczu”*, w ramach którego legnicka Uczelnia gościła grupę 12 ukraińskich studentów z kierunków Ekonomia, Informatyka, Socjologia, Matematyka, Zarządzanie i Szkolenia Zawodowe, którym towarzyszyli wykładowcy – prof. Wydziału Historii Iryna Lozinska oraz prof. nadzw. Wydziału Prawa, Socjologii i Nauk Politycznych – Oksana Zelena. Grupę polskich

studentów reprezentowało 12 osób z kierunków Bezpieczeństwo Wewnętrzne, Finanse Rachunkowość i Podatki, Informatyka, Zarządzanie i Inżynieria Produkcji, pod opieką dr Beaty Skwarek i dr Katarzyny Sępowicz-Buczko z Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych. Trzydniowy program przebiegał pod hasłem „Przygotowanie studentów do pełnienia określonych ról zawodowych a zapotrzebowanie współczesnego rynku pracy” i realizowany był przy współpracy z Legnicką Specjalną Strefą Ekonomiczną S.A.

W kolejnej edycji „*Dydaktycznej Inicjatywy Doskonałości*” 2021 r. w planie realizacji przedsięwzięcia Uczelnia zainicjowała zadanie „W poszukiwaniu i wdrażaniu nowych form przedsiębiorczości studentów Pedagogiki jako nowoczesnych nauczycieli – pedagogów” dla grupy 30 osób, w tym 13 ukraińskich studentów i dwóch wykładowców. Zakładane cele 4-dniowego spotkania to m.in.: krzewienie przedsiębiorczości wśród studentów pedagogiki; wymiana doświadczeń w zakresie przygotowania studentów pedagogiki partnerskich uczelni do przyszłej pracy zawodowej; rozwijanie nowoczesnych cech, umiejętności i kompetencji współczesnego nauczyciela – pedagoga; doskonalenie umiejętności projektowania i prowadzenia zajęć edukacyjnych w wirtualnej rzeczywistości; kształtowanie relacji z otoczeniem doświadczonych nauczycieli – pedagogów. Termin realizacji zadania przewidziano w miesiącach październik-listopad 2021 r.

Innym przykładem finasowania przez MNiSW jest projekt realizowany w latach 2016-2019 „*Program praktyk zawodowych w Państwowych Wyższych Szkołach Zawodowych*” (wysokość dofinansowania 3.347.393,61 zł.), którego celem było przeprowadzenie praktyk zawodowych w uczelniach zawodowych na kierunkach studiów o profilu praktycznym. Projekt zakładał udział maksymalnie 188 studentów, którzy w ramach działań uczelni wspartych z Europejskiego Funduszu Społecznego uczestniczyli w programie rozszerzonych 6-miesięcznych praktyk zawodowych podnosząc swoje kompetencje. Rezultaty projektu to: rozwój kompetencji studentów, zwiększenie elastyczności uczelni w zakresie tworzenia programów kształcenia oraz zacieśnienie współpracy między pracodawcami a Uczelnią.

Warto również wspomnieć o zakończonych projektach dofinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego, realizowanych w latach 2017-2021, takich jak:

1. „*Nowe oblicza praktyk zawodowych w powiecie Jaworskim*” (wysokość dofinansowania 1 915 164,00 zł.), którego głównym celem było zwiększenie efektywności kształcenia zawodowego poprzez zastosowanie różnorodnych form wsparcia uczestników, w partnerstwie z PWSZ i przy współpracy z lokalnymi pracodawcami;

2. *„Myślę, więc jestem – program filozofowania dla młodzieży”* (wysokość dofinansowania 89 187,50 zł.). Celem było wsparcie i rozwój kompetencji ogólnorozwojowych związanych z poprawnym argumentowaniem, krytycznym samodzielnym myśleniem, logiką oraz heurystyką 104 uczniów szkół ponadgimnazjalnych poprzez udział w zajęciach fakultatywnych z filozofii zorganizowanych w formie kursu edukacyjnego opracowanego w ramach trzeciej misji uczelni przez Państwową Wyższą Szkołę Zawodową im. Witelona w Legnicy;

3. *„Trzecia Misja Uczelni – szansą dla rozwoju pasji, zainteresowań i edukacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”* (wartość projektu: 349 235,00 zł.). Celem był rozwój kompetencji pozwalających na aktywizację społeczną i zawodową, poszerzanie wiedzy ogólnej i specjalistycznej oraz rozwój zainteresowań, pobudzenie aktywności edukacyjnej i kulturalnej a także zapobieganie społecznemu wykluczeniu 50 osób w wieku 50+, 30 osób w wieku 10-25 lat, ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, ze spectrum autyzmu i Zespołem Aspergera oraz 15 opiekunów młodzieży z terenu województwa dolnośląskiego poprzez udział w kursach edukacyjnych opracowanych w ramach trzeciej misji uczelni przez Państwową Wyższą Szkołę Zawodową im. Witelona w Legnicy (PWSZ) we współpracy z Oddziałem Miejskim Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (TPD).

Obecnie legnicka Uczelnia prowadzi kilka projektów realizowanych samodzielnie lub w partnerstwie z innymi podmiotami, finansowanych z różnych źródeł:

1. *„PWSZ im. Witelona w Legnicy – Uczelnia dostępna”* – realizowany w partnerstwie z Fundacją Instytut Rozwoju Regionalnego w Krakowie. Główny cel zakłada dostosowanie budynków i przepisów obowiązujących na uczelni do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz podniesienie świadomości i kompetencji kadr PWSZ im. Witelona w Legnicy, co przyczyni się do poprawy dostępności kształcenia na poziomie wyższym dla osób z niepełnosprawnościami. Projekt przewiduje realizację działań mających na celu zapewnienie przez uczelnię dostępności komunikacyjnej, architektonicznej, administrowanych stron internetowych, narzędzi informatycznych, procedur w kształceniu na poziomie wyższym, wprowadzenie do programów kształcenia modyfikacji. Realizacja w latach 2020-2023; wartość projektu: 3 392 339,96 zł.; finansowanie: ze środków europejskich 3 309 962,12 zł; z budżetu państwa 497 096,84 zł; wkład własny uczelni – 120 281,00 zł.

2. *„Zintegrowany Program Rozwoju Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy”* współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Celem głównym jest poprawa jakości funkcjonowania i zarządzania PWSZ im.

Witelona w Legnicy poprzez realizację trzech zintegrowanych modułów wsparcia w l. 2018 – 2022: moduł programów kształcenia – dostosowanie i realizacja programów kształcenia do potrzeb gospodarczo-społecznych i wyposażanie studentów w umiejętności praktyczne; moduł podnoszenia kompetencji – certyfikowane kursy/szkolenia/warsztaty dla studentów 4 ostatnich semestrów, warsztaty z pracodawcami, zajęcia projektowe; moduł zarządzania w instytucjach szkolnictwa wyższego - realizacja programu wsparcia informatycznego, realizacja programu szkoleń dla kadry kierowniczej i administracyjnej Uczelni. Realizacja w latach 2018-2022; wartość projektu: 5 092 794,50 zł, w tym ze środków europejskich 4 292 207,20 zł; z budżetu państwa 643 412,80 zł; wkład własny uczelni – 157 174,50 zł.

Przedstawione powyżej przykłady projektów nie wyczerpują wszystkich ofert realizowanych przez PWSZ im. Witelona w Legnicy, która wiele zadań realizuje przy współpracy ze Stowarzyszeniem na Rzecz Rozwoju Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy „Wspólnota Akademicka”. Wiele z tych wspólnie podejmowanych inicjatyw na stałe wpisało się w działalność obu podmiotów, jak np. własny program wolontariatu *„Pomagamy Rodakom na Ukrainie – z pamięcią o poległych Kresowiakach”* realizowany od 2017 roku. Nasi wolontariusze podczas wyjazdów na Ukrainę pracują na cmentarzach, dbają o polskie groby, uczestniczą w wydarzeniach upamiętniających wydarzenia i bohaterów walk o niepodległość, mają też możliwość poznawania miejsc i zabytków na Ukrainie, wspierają dzieci i młodzież pochodzenia polskiego i ukraińskiego.

Przykłady polsko-ukraińskiej współpracy w obszarze naukowo-badawczym

Wieloletnia działalność legnickiej Uczelni i Stowarzyszenia „Wspólnota Akademicka” związana jest z organizacją wielu przedsięwzięć, w tym konferencji okolicznościowych i tematycznych, sesji popularno-naukowych czy paneli dyskusyjnych, których celem jest poruszanie ważnych problemów społecznych, rozpowszechnianie wiedzy i wzbudzanie zainteresowania działaniami ukierunkowanymi na ich rozwiązywanie. Ponadto, w zakresie kultywowania tradycji upowszechniającej problematykę historyczną, zorganizowano wiele wystaw oraz wydano ciekawe publikacje. Odkrywanie i upowszechnianie nieznanych dotychczas płaszczyzn wspólnych dla lokalnych społeczności przyniosło rozwinięcie partnerstwa m.in. z lokalnymi instytucjami i przedsiębiorcami (np. Starostwo Powiatu Legnickiego, Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna, Gmina Lubin), organizacjami pozarządowymi – np. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci oraz z zagranicznymi instytucjami edukacyjnymi – np. Państwowy Pedagogiczny Uniwersytet im. Iwana Franki

Drohobyczu, Państwowy Historyczno-Kulturowy Rezerwat „Nagujewicze” i Drohobyckie Polskie Kulturalno-Oświatowe Stowarzyszenie „Odrodzenie”.

Od momentu wznowienia umowy o współpracy z Państwowym Pedagogicznym Uniwersytetem im. Iwana Franki Drohobyczu w 2017 r. podejmowano również działania w partnerstwie z Państwowym Historyczno-Kulturowym Rezerwatem „Nagujewicze” – Placówką Lwowskiej Rady Obwodowej. Jedną z pierwszych okoliczności sprzyjających wymianie wiedzy i doświadczeń naukowych były obchody 100-lecia niepodległości Polski zorganizowane w 2018 r. na terenie Centrum Konferencyjno-Widowiskowego PWSZ im. Witelona w Legnicy. Z tej okazji odbyła się Konferencja Popularno-Naukowa „*Odbudowa Niepodległej Polski po I Wojnie Światowej*”, w której swoje wystąpienia zaprezentowali znamienici polscy historycy, m.in. profesorowie Stanisław Dąbrowski, Tomasz Głowiński, Zdzisław Julian Winnicki. Wśród gości zagranicznych dr Bogdan Lazorak przedstawił archiwum rodzinne polskich żołnierzy w Drohobyczu z lat 1918-1921. Wydarzenie uświetniła zorganizowana wystawa i część artystyczna – odbyły się koncerty chóru „Skoranta” z Chojnowa i gości z Państwowego Kolegium Muzycznego im. Barwińskiego w Drohobyczu. uroczystości zakończyło przedstawienie poetyckie uczniów Akademickiego Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy.

Wspomniany program wolontariatu podsumowywano dwukrotnie (2017, 2019) organizując konferencję nt. „*Wolontariat – droga do rozbudzania potrzeby/pasji pomagania innym oraz kształtowania obywatelskich i patriotycznych postaw*”. W grudniu 2019 roku, z okazji Międzynarodowego Dnia Wolontariusza, udało nam się zrealizować projekt dofinansowany przez Fundację KGHM Polska Miedź z udziałem przedstawicieli Państwowego Historyczno-Kulturowego Rezerwatu „Nagujewicze” i wolontariuszy z Państwowego Kolegium Muzycznego im. Barwińskiego w Drohobyczu, którzy ze swoimi koncertami występują w krajach całej Europy i jeżdżą na Wschód Ukrainy w rejon konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, aby wszystkim, których dotyka ten konflikt poprzez muzykę dodać otuchy i wiary w pokojowe rozwiązanie problemów (łącznie do PWSZ im. Witelona w Legnicy przyjechało 30 osób). Koncert wokalnie-instrumentalny uświetnił wygłoszone prelekcje, w tym m.in. wystąpienie dra Bogdana Lazoraka. Młodzi śpiewacy wystąpili z repertuarem muzyki poważnej i świątecznej. Następnie duet „Berehynia” w składzie Natalia Cyhylyk-Czumak i Natalia Hamar dał popis gry na bandurach z towarzyszącym wokalem, a Vasyl Hamar pokazał swoje umiejętności gry na kilku instrumentach – były to flet, sopiłka, okaryna i dwodenciwka. Dla zdecydowanej większości ukraińskich uczniów i nauczycieli, których gościliśmy od 4 do 7 grudnia, była to także okazja do pierwszego przyjazdu do naszej Uczelni oraz poznania

uroków architektury Legnicy i pobliskiego Jawora, w którym zapewnione zostały noclegi.

Plany poczynione podczas wspólnych spotkań przyniosły owocne działania na polu naukowo-badawczym podjęte w 2019 r. podczas pobytu polskich wolontariuszy w Nagujewiczach. W ramach wspomnianego już projektu „Pomagamy Rodakom na Ukrainie III – z pamięcią o poległych Kresowiankach”, jego uczestnicy analizowali materiały źródłowe (katalogowanie, rejestracja, tłumaczenie i opis dokumentów z końca XIX i początku XX wieku). Wówczas też powstała koncepcja projektu „*Od ziemi Witelona do ziemi Iwana Franki*” zakładającego m.in. organizację wystaw promujących wybitne postacie, konferencji i seminariów oraz wydanie przez PWSZ im. Witelona w Legnicy dwujęzycznych publikacji naukowo-dydaktycznych o tematyce historycznej z przełomu wieków XIX i XX, ukazujących mało znane postacie i bohaterów oraz wydarzenia dotyczące historii ziemi drohobyckiej. Współpraca w ramach projektu przyczyniła się do powstania dwujęzycznej publikacji z unikatowymi, upublicznionymi po raz pierwszy materiałami źródłowymi (pochodzącymi z prywatnego rodzinnego archiwum) ukazującej postać Jana Niewiadomskiego i jego roli w życiu Drohobycza. Sytuacja epidemiologiczna, jakiej doświadczyliśmy wszyscy w 2020 r., spowodowała przeniesienie prac nad monografią i zaplanowanej konferencji do wirtualnej rzeczywistości – spotkanie podsumowujące nt.: „*O bohaterach i wydarzeniach w historii dawnego Drohobycza*” odbyło się w sierpniu 2020 r. w formie on-line (uczestniczyli w nim przedstawiciele legnickiej Uczelni, Uniwersytetu w Drohobyczu oraz Państwowego Historyczno-Kulturowego Rezerwatu „Nagujewicze”). Nowe doświadczenia w zakresie międzynarodowej współpracy drogą on-line pozwoliły na pokonanie wielu trudności, co sprzyjało zacieśnieniu więzi na płaszczyźnie naukowo-badawczej i podjęciu planów związanych z kolejnymi inicjatywami.

Podsumowanie

Trwająca nadal epidemia, jaka dotyka nie tylko oba nasze Narody, ale cały świat, z jednej strony krzyżuje nasze plany osobistych kontaktów i niektórych działań, natomiast z drugiej – techniczne możliwości współpracujących na arenie międzynarodowej podmiotów pozwalają na podejmowanie takich inicjatyw, które nie będą hamować przyszłych projektów i prac na polu naukowo-badawczym.

Jednym z takich przedsięwzięć jest kontynuacja prac nad kolejną – dwujęzyczną monografią „*Zagrożenie ziemi drohobyckiej: studia z historii Pierwszej Wojny Światowej i Zachodnio-ukraińskiej Republiki Ludowej – ZUNR (1914-1920)*” / „*Дрогобиччина у трибуноі!: студиї з історії Першої*

світової війни і Західно-української Народної Республіки – ЗУНР (1914-1920 рр.)”. Tematyka historyczna, jaką wyróżnia niniejsza publikacja, wymaga pozytywnego nastawienia obu stron i podejmowania wielu dyskusji wobec poruszanych, często spornych problemów.

Możliwości dalszej współpracy przyczyniającej się do integracji, zacieśnienia więzi na płaszczyźnie naukowo-badawczej i lepszego zrozumienia wspólnego dziedzictwa Polaków i Ukraińców, stwarzają również projekty złożone w 2021 r. do Polsko-Ukraińskiej Rady Wymiany Młodzieży działającej w Polsce przy Fundacji Rozwoju Sytemu Edukacji: *„Od ziemi Witelona do ziemi Iwana Franki – poznajemy siebie i naszych patronów”* oraz *„Wolontariusze śladami historii i jej bohaterów”*.

W obu przedsięwzięciach, skierowanych do młodzieży i realizowanych przez młode pokolenie, szczególnie istotne będzie poznanie i rozumienie faktów oraz złożoności historycznych, podjęcie wspólnych działań i dbanie o zachowanie dziedzictwa kulturowego, a także ich upowszechnianie po obu stronach granicy. Młodzież powinna być przekonana o tym, że w trudnych stosunkach polsko-ukraińskich poprzez prowadzenie dialogu możliwe jest przełamywanie barier i podejmowanie wysiłku w dochodzeniu do prawdy w spornych kwestiach. Środowisko lokalnych społeczności powinno mieć również świadomość znaczenia organizatorów tych przedsięwzięć jako instytucji promujących historyczne wydarzenia i przełamujących utrwalone stereotypy. Zarówno planowane inicjatywy, jak i wspólne badania naukowe niosą ze sobą pozytywny potencjał dla rozwoju współczesnych stosunków, zrozumienie roli wzajemnych związków i kontaktów polsko-ukraińskich.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**II-й міжнародний з'їзд
архівістів і хранителів музеїв
у Нагуєвичах**

**СПАДЩИНА ІВАНА ФРАНКА
В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ ІСТОРІЇ,
КУЛЬТУРИ І МУЗЕЄЗНАВСТВА
ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО СУЧАСНОСТІ**

**Збірник тез, присвячених
105-им роковинам смерті українського генія**

Відповідальні за випуск:

Богдан Лазорак, Олег Петrenchко

Відповідальний секретар і технічний редактор:

Тетяна Лазорак

Літературне редагування

Ірина Невмержицька

Макетування та верстка

Василь Герман

Адреса редакційної колегії:

Комунальний заклад Львівської обласної ради

«Адміністрація державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі»
вул. І. Франка, 15, 82126, с. Нагуєвичі, Дрогобицький район, Львівська обл.

тел./факс (03244) 47-86-26

тел. моб.: 068-449-40-05, 097-769-58-06

e-mail: zap.nag@ukr.net, istoryk_@ukr.net

Здано до набору 19.04.2021 р. Підписано до друку 26.04.2021 р.

Гарнітура Times New Roman. Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 5,35. Зам. № 3113. Наклад 100 примірників.

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ДК № 2509 від 30.05.2006 р.

Друк ПП «ПІСВІТ»

Адреса: вул. І. Мазепи, 7, м. Дрогобич, 82100 Україна

тел.: (03244) 2-23-35, 3-38-50

E-mail: posvitdruk@gmail.com